

633.219

OSZK

- 220.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1111
416

OSZK

1.) Sigmund Freud ~~1158~~
Ö-nébetárs,

2.) Dr. Wallenstein Ország
Hogyan éljen a mai
fűszeg?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

01416

OSZK

~~1480~~

~~Handel Gdini~~

OSZK

Central Library

608

1916

6/3

SIGMUND FREUD

ÖNÉLETRAJZ

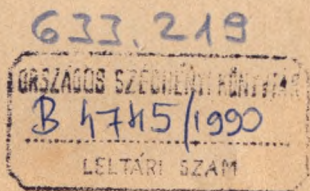
OSZTAK

PANTHEON KIADÁS

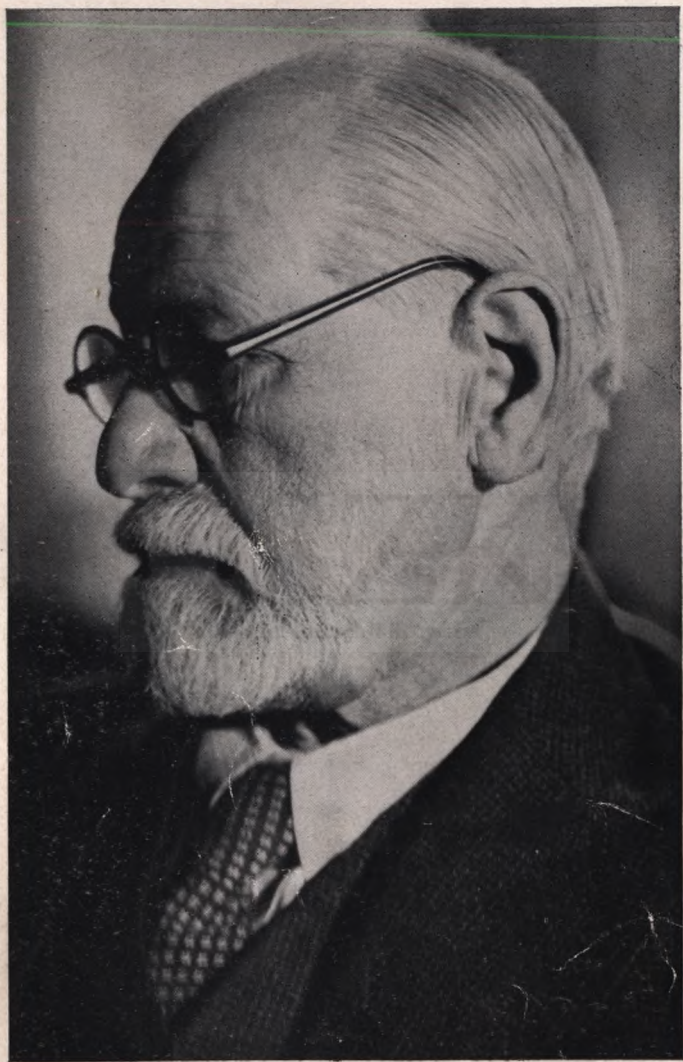
Ebben a könyvben Freud két munkáját fogtuk egybe: „A pszichoanalitikai mozgalom története“ 1914-ben jelent meg németül, magyarra dr. Dukas Géza fordította. Az „Önéletrajz“ 1925-ből való. A német kiadással egyidőben jelent meg Ignotus fordításában, a Nyugat 1925. évi 14–15. számában. Az új kiadást, mely egyidejűleg jelenik meg németül, angolul és magyarul, Freud helyenként kibővítette és egy függelékben kiegészítette a pszichoanalízis újabb történetével. Egyrészt ezen kiegészítések miatt, másrészt, mert Ignotus művészi szempontok által irányított fordítása lényegesen eltért az idők folyamán kialakult magyar pszichoanalitikai terminológiától, a jelen kiadás számára — részben Ignotus munkájának felhasználásával — Kovács Vilma új fordítást készített.

Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület.

(R
2)



(R
2)



1936



ÖNÉLETRAJZ

608

I.

Azok közül, akik ezen önéletrajz-sorozat számára dolgoztak, sokan arról elmélkednek bevezető soraikban, hogy milyen különös és nehéz számukra a vállalt feladat. Ugy vélem az én feladatom még súlyosabb, mint az övék, mert már több ízben jelent meg hasonló munkám és a tárgy természetéből adódik, hogy azokban a szokottnál több szó esik személyes szerepemről, sőt több, mint amennyi szükségesnek látszik.

A pszichoanalízis fejlődését és tartalmát először 1909-ben adtam elő öt előadás keretében a *Clark University*-n (*Worcester, Mass.*), ahova az intézmény alapításának 20-ik évfordulója alkalmából hívtak meg.¹

A közelmúltban engedtem újból annak a kísértésnek, hogy hasonló tárgyú dolgozattal részt vegyek egy amerikai gyűjteményes munkában, mert ez a kiadvány, mely „A 20-ik század kezdeteiről“ címen jelent meg, egy külön, e célra fenntartott fejezetben hangsúlyozta a pszichoanalízis jelentőségét.² E kettő között jelent meg egy írásom „A pszichoanalitikus mozgalom története“ címen 1914-ben,³ mely lényegileg mindazt tartalmazza, amit itt elmondanék. Miután nem aka-

¹ Angol nyelven megjelent az „*American Journal of Psychology*“ban 1910, németül „*Über Psychoanalyse*“ címen Deuticke, Bécs, 7. kiadás 1924, magyarul dr. Ferenczi Sándor fordításában, Budapest, 3. kiadás 1919.

² *These eventful years. The twentieth Century in the making as told by many of its makers. Two volumes. London and New York, The Encyclopaedia Britannica Comp.* Az én dolgozatom, melyet dr. A. A. Brill fordított, a 2-ik kötet LXXIII. fejezete.

³ Megjelent a „*Jahrbuch für Psychoanalyse*“ VI. kötetében, újabban 1924-ben mint különlenyomat. Magyar fordítása e kötetben.



rok ellentmondani önmagának, viszont nem is szerettem minden változtatás nélkül megismételni magam, megkísérlem, hogy új keverési arányt találjak a szubjektív és objektív előadás, az önéletrajzi és történeti jelentőség között.

1856 május 6-án születtem a morvaországi Freibergben, a mai Csehszlovákia egy kis városában. Szüleim zsidók voltak, én is az maradtam, Ugy tudom, hogy apám családja hosszú ideig a Rajna mellett (Kölnben) élt, a 14-ik vagy 15-ik században, egy zsidóüldözés alkalmával kelet felé menekült, és a 19-ik században Litvániából Galicián át vándorolt vissza a német Ausztriába. Négy éves koromban jöttem Bécsbe, itt végeztem összes iskoláimat. A gimnáziumban 7 éven át primus voltam, kivételes helyzetem volt, alig feleltettek. Noha nagyon szűkös anyagi viszonyok között éltünk, apám úgy kívánta, hogy pályaválasztásomban csak hajlamaimat kövessék. Ezekben a fiatal éveimben nem viseltetem különösebb előszeretettel az orvosi hivatás vagy tevékenység iránt, különben később sem. Olyasféle tudásvágy élt bennem, amely inkább az emberi viszonylatokra, mint a természet tárgyaira irányult, anélkül azonban, hogy felismertem volna a megfigyelés értékét, mint leghatalmasabb eszközt érdeklődésem kielégítésére. Már korán, alig hogy megtanultam olvasni, elmélyedtem a bibliába és ez — amit csak sokkal később ismertem fel — szabta meg érdeklődésem végleges irányát. Nagy hatással volt reám egy nálam idősebb gimnazistatársam barátsága — aki később ismert politikus lett, — és ennek befolyása alatt én is jogot akartam tanulni és szociális munkával foglalkozni. Viszont erősen vonzott *Darwin* akkoriban aktuális elmélete, mely azt ígérte, hogy lényegesen előbbre viszi a világmindenség megértését és tudom, hogy Prof. *Carl Brühl* Goethe „Die Natur“ című gyönyörű munkájáról tartott egyik népszerű előadása, melyet röviddel az érettségi előtt hallottam, döntötte el azt az elhatározásomat, hogy orvos leszek.

Az egyetem, melyre 1873-ban iratkoztam be, érzékeny csalódást okozott. Először is elvárták tőlem, hogy zsidó voltom miatt kisebb értékűnek és nem hozzájuk tartozónak érzem magam. Az elsőt határozottan visszautasítottam. Sosem tudtam megérteni, hogy származásom miatt, vagy ahogy akkor kezdték mondani: fajtám miatt szegénykezennem kellene.

A tölem megtagadott nemzeti hozzátartozásról lemondtam, túlnagy sajnálkozás nélkül. Azt éreztem, hogy az emberiség keretén belül majd csak akad egy kis hely ilyen besorozás nélkül is egy komoly munkás számára. Az első egyetemi benyomások később fontossá vált következménye volt az, hogy olyan korán megbarátkoztam sorsommal, hogy mindig ellenzéken legyek, a tömör majoritás által kiátkozva. Ugyan- csak ez készítette elő a talajt arra, hogy szemléletem bizonyos mértékig függetlenné váljék.

Első egyetemi éveimben még arra is rá kellett jönnöm, hogy képességeim korlátozottsága és egyéni adottságaim miatt több tudományos szakon, amelyre fiatalos túlbuzgalommal vetettem magam, semmi siker sem várt rám. Így ismertem meg Mefisztó szavainak igazságát, aki arra int:

Vergebens dass ihr ringsum wissenschaftlich schweift,
Ein jeder lernt nur was er lernen kann.

Ernst Brücke élettani laboratóriumában találtam végül nyugalmat és teljes kielégülést, sőt embereket is, akiket tisztelhettem és példaképnek vehettem; így *Brücke* mestert magát és asszisztenseit, *Sigm. Exner*-t és *Ernst von Fleisch-Marxow*-t, ezt a ragyogó jelenséget, aki barátságával is kitüntetett. *Brücke* olyan feladattal bízott meg az idegrendszer szövettanából, amit nemcsak, hogy megelégedésére tudtam megoldani, hanem önállóan tovább is vittem. 1876-tól—82-ig rövid megszakításokkal dolgoztam ebben az intézetben és úgy szerepeltem mindenki előtt, mint aki az első megüresedő asszisztensi helyet meg fogja kapni. A tulajdonképpeni orvosi szakok — kivéve az elmekórtant — nem vonzottak. Orvosi tanulmányaimat elég felületesen végeztem, s így csak 1881-ben, tehát meglehetősen késedelemmel, avattak az összes orvostudományok doktorává.

1882-ben jött a fordulat, amikor is mindenek felett tisztelt mesterem, apám nagylelkű könnyelműségét jóváteendő, arra intett, hogy rossz anyagi helyzetemre való tekintettel, adjam fel az elméleti pályát. Megfogadtam tanácsát, otthagytam az élettani laboratóriumot és beléptem az „Allgemeines Krankenhaus“-ba, mint gyakornok. Ott egy idő múlva bennlakó alorvossá léptem elő; szolgáltam különböző osztá-

lyokon, fél évnél tovább *Meynert*-nél is, kinek munkája és személye már diákkoromban magával ragadott.

Bizonyos értelemben mégis hű maradtam az először választott munkakörömhöz. *Brücke* a legalacsonyabb rendű halak (*Ammocoetes-Petromyzon*) gerincvelőjének vizsgálatával bízott meg; én most már az ember központi idegrendszerének vizsgálatára tértem át, aminek bonyolult rostozatára a nem egyidejű velőshüvelyképződésre vonatkozó *Flechsig*-féle leletek épp akkor vetettek világosságot. Az is még kezdeti munkám utóhatása volt, hogy egyedül és kizárólag a *medulla oblongatát* választottam kutatási tárgyul. Ellentétben az első egyetemi évek többfelé ágazó tanulmányaival, kifejlődött bennem a hajlam, hogy kizárólag egy tárgynak és egy problémának szenteljem magam. Ez a hajlandóságom megmaradt, ennek köszönhetem, hogy később egyoldalúnak ítélték.

Most már épp oly buzgón dolgoztam az agyanatómiai intézetben, mint előbb az élettaniban. Kisebb munkáim a nyúltagy rostlefutásairól és magjairól, ezekből a kórházi évekből származnak és elég jók voltak ahhoz, hogy *Edinger* figyelemre méltassa őket. Egy napon *Meynert*, aki már akkor megnyitotta számomra laboratóriumát, mikor még nem dolgoztam nála, azt az ajánlatot tette, hogy szenteljem magam végleg az agyanatómiának és ő megígéri, hogy átadja nekem katedráját, ő már úgysis öregnek érzi magát ahhoz, hogy megbirkózzék az újabb módszerekkel. Megijedtem a feladat nagyságától, kitértem előle; de talán már akkor megsejtettem, hogy ez a zseniális ember egyáltalán nem jóakaróm.

Az agyanatómia gyakorlati szempontból nem volt haladás az élettannal való foglalkozással szemben. Az anyagi követelményekkel számolva, kezdtem el az idegbajokat tanulmányozni. Ezt a külön szakot akkoriban Bécsben még kevésbé ápolták, a beteganyag el volt szórva a különböző belgyógyászati osztályokon; így nem volt jó tanulási alkalom, az embernek önmagát kellett kiképeznie. Még *Nothnagel*, akit röviddel azelőtt az agylokalizációról írt könyve alapján hívtak meg, sem foglalkozott részletesebben a neuropatológiával, mint a belgyógyászat egyéb részeivel. A távolban ott ragyogott azonban *Charcot* nagy neve és így azt a tervet eszeltem ki, hogy Bécsben megszerzem az ideggyógyászati docenturát és további kiképzésre Párisba megyek.

Az ezután következő alorvosi éveimben megjelent néhány kazuisztikai tanulmányom az idegrendszer szervi megbetegedéseiről. Lassanként megbarátkoztam evvel a területtel; egy-egy gócot az oblongátában olyan pontosan tudtam lokalizálni, hogy a kórboncnok nem tehetett hozzá semmit; én voltam Bécsben az első, aki egy esetet *polyneuritis acuta* diagnózissal küldtem boncolásra. A boncolás által megerősített diagnózisaim hírére sok amerikai orvos jött hozzám, kiknek valami „pidgin english“ féle angolsággal kurzusokat tartottam osztályomon. A neurózisokról nem tudtam semmit. Mikor hallgatóimnak egyszer egy neurótikust, kinek fixált fejjörgei voltak, körülírt krónikus agyhártyagyulladásaként mutattam be, jogosult kritikával fellázadtak ellenem és így vége lett túlkorai tanítói pályámnak. Mentségemre szolgáljon, hogy Bécsben abban az időben nálamnál nagyobb tekintélyek is gyakran agydaganatnak minősítették a neuraszténiát.

1885 tavaszán elnyertem a docenturát mint ideggyógyász, szövettani és klinikai munkáim alapján. Kevéssel ezután *Brücke* meleg ajánlására nagyobb utazási ösztöndíjat kaptam. Ez év őszén Párisba indultam.

Beléptem a *Salpêtrière*-be, mint *élève*, de eleinte nem sok figyelemre méltattak; egyike voltam a sok ott futkározó idegennek. Egy napon hallok, amint *Charcot* panaszolja, hogy előadásainak német fordítója a háború óta nem hallott magáról. Szeretné, ha valaki átvenné „Új Előadásainak“ németre fordítását. Írásban ajánlkoztam erre; emlékszem még, hogy a levélben az a fordulat szerepelt, hogy betegségem csupán az „*aphasie motrice*, de nem az *aphasie sensorielle du français*“. *Charcot* elfogadott, bevont magánkörébe és ettől kezdve részt vettem mindenben, ami a klinikán történt.

Mialatt ezeket írom, számtalan dolgozatot és újságcikket kapok Párisból, melyek a lélekelemzés elleni heves ellenál-lásról tanuskodnak és sokszor igen kevésbé találó állításokat közölnek arról, hogy milyen viszonyban vagyok a francia iskolával. Azt olvasom pl., hogy párisi tartózkodásomat arra használtam fel, hogy *Janet* tanait megismerjem és prédámmal aztán kereket oldottam. Határozottan állítom éppen ezért, hogy a *Salpêtrière*-ben eltöltött idő alatt *Janet*-nek még a nevét sem hallottam.

A *Charcot*-nál tapasztaltak közül legnagyobb benyomást

tették reám a hisztériára vonatkozó vizsgálatait, melyek részben még szemeim előtt folytak le. Így a hisztérikus jelenségek valódiságának és törvényszerűségének bebizonyítása („*introduce et hic dii sunt*“), a hisztériának férfiaknál való gyakori előfordulása, hisztérikus bénulások és görcsök előidézése hipnotikus befolyás által, az az eredmény, hogy a mesterséges úton előidézett jelenségek a legapróbb részletekig ugyanazt a jelleget mutatják, mint a spontán előálló, sokszor trauma által okozott esetek. *Charcot* demonstrációi nem egyszer úgy belőlem, mint többi vendégéből is idegenkedést és ellenkezést váltottak ki, amit aztán az akkor uralkodó elméletekre való hivatkozással próbáltunk alátámasztani. Ezeket a megfontolásokat ő mindig barátságosan és türelmesen, de határozottan intézte el. Egyik ilyen vitánál hangzott el az a mondat, „*Ça n'empêche pas d'exister*“, ami felejthetetlenül belém vésődött.

Tudjuk, hogy nem minden maradt meg abból, amire *Charcot* tanított bennünket. Némely dolog bizonytalanná vált, más nem állta ki az idők múlását. De még mindig elég maradt belőle, ami a tudomány maradandó nyeresége. Mielőtt Páriszt elhagytam, a mesterrel megbeszéltem egy munkának a tervét, ami a hisztériás és a szervi bénulások összehasonlításával foglalkoznék. Azt a gondolatot akartam bebizonyítani, hogy a hisztériánál az egyes testrészek bénulásai és érzéketlenségei az ember egyszerű (nem anatómiai) elképzelésének megfelelően határolódnak el. Ő beleegyezett, de észre lehetett venni, hogy alapjában nem mutatott különösebb kedvet ahhoz, hogy a neurózisok lélektanába mélyebben belemenjen. Hiszen végtére ő is a kórbonctan oldaláról jött. Mielőtt Bécsbe visszatértem volna, néhány hétig Berlinben tartózkodtam, hogy a gyermekkor általános megbetegedései felől tájékozódjam. *Kassowitz*, ki Bécsben egy nyilvános gyermekkórházat vezetett, megígérte, hogy külön osztályt rendez be nekem a gyermekkori idegbetegségek számára. Berlinben *Ad. Baginsky* szívesen fogadott és támogatót. A *Kassowitz*-féle intézetből a következő esztendőknél több nagyobb munkát jelentettem meg a gyermekek egyoldali és kétoldali agybénulásáról. Ennek folytán *Nothnagel* 1897-ben rábízta ennek az anyagnak feldolgozását az ő nagy „*Handbuch der allgemeinen und speziellen Therapie*“ című gyűjteménye számára.

1886 őszén Bécsben telepedtem le mint orvos és nőül vettem azt a leányt, aki több mint négy éve várt reám egy távoli városban. Visszanyúlva korábbi dolgokra, elmesélem, hogy menyasszonyom volt az oka, hogy már ezekben a fiatal éveimben nem tettem szert hírnévre. Egy mellékvágányon mozgó, de mély érdeklődés arra késztetett 1884-ben, hogy a kokaint, ezt az akkor még kevésbé ismert alkaloidát, *Merck*-től meghozassam és annak élettani hatásait tanulmányozzam. Éppen ebben a munkában voltam, amikor alkalmam nyílt egy utazásra, hogy viszontláthassam menyasszonyomat, akit akkor már két éve nem láttam. Gyorsan lezártam a kokainra vonatkozó vizsgálataimat és közleményembe bevettem azt a jóslatot, hogy nemsokára ennek a szernek további felhasználásáról fognak majd hallani. *L. Königstein* szemorvos barátomnak azonban lelkére kötöttem, hogy vizsgálja ki, mennyire lehet a kokain érzéstelenítő tulajdonságait a beteg szemem felhasználni. Amikor szabadságomról visszatértem, azt találtam, hogy nem ő, hanem egy másik barátom, *Carl Koller* (aki most New Yorkban él), akinek szintén beszéltem a kokainról, az állatszemen döntő jelentőségű kísérleteket végzett és ezeket a heidelbergi szemorvos-kongresszuson be is mutatta. *Koller* tehát jogosan szerepel, mint a kokain előidézte helyi érzéstelenítés felfedezője, ami aztán olyan óriási fontosságúvá vált a kis sebészet számára; én pedig az akkori mulasztást nem róttam fel menyasszonyomnak.

Tehát újból ott kezdem, hogy Bécsben telepedtem le 1886-ban mint idegorvos. Kötelességem volt, hogy a „Gesellschaft der Ärzte“-ben mindarról referáljak, amit *Charcot*-nál láttam és tanultam. Azonban rossz fogadtatásra találtam. Hangadó személyiségek, mint például az elnök, *Bamberger* belgyógyász, kijelentették, hogy nem igen hihető, amit elmondtam. *Meynert* felszólított arra, hogy az általam leírt eseteknek megfelelőeket keressek fel Bécsben és mutassam be az orvosi társaságban. Ezt meg is próbáltam, de a főorvosok, akiknek az osztályán ilyen eseteket találtam, megtagadták tőlem azt, hogy a betegeket megfigyeljem és az eseteket feldolgozzam. Egyikük, egy öreg sebész, így kiáltott fel: „de kollega úr, hogy beszélhet ilyen bolondságot! Hysteron (sic) azt jelenti, hogy uterus, hogyan lehet tehát, hogy egy férfi hisztériás.“ Hiába érveltem azzal, hogy nekem csak a beteg-

esetre van szükségem és nem a diagnózisom elfogadására. Végre a kórházon kívül akadtam egy férfire, aki klasszikus hisztériás hemianesztéziában szenvedett. Ezt végre bemutat-
tam a „Gesellschaft der Ärzte“-ben. Ekkor tapsoltak ugyan
nekem, de egyébként nem mutattak többé érdeklődést irán-
tam. Megmaradt az a benyomás, hogy a nagy tekintélyek
visszautasították az én újdonságaimat. Ellenzékbe szorultam
azzal az állítással, hogy férfiak is kaphatnak hisztériát
és hogy hisztériás bénulásokat lehet szuggesztióval előidézni.
Amikor röviddel ezután bezárult előttem az agyanatómiai
laboratórium és szemesztereken át nem volt helyiség, ahol
előadásaimat megtarthattam volna, visszavonultam úgy az
akadémiai, mint az egyesületi élettől. A „Gesellschaft der
Ärzte“-t egy emberöltő óta nem kerestem fel.

Ha az ember idegbetegek gyógykezeléséből akar meg-
élni, nyilván nyújtania is kell nekik valamit. Az én gyógyí-
tási fegyvertáramban csak két eszköz volt, az elektroterápia
és a hipnózis, mert az, hogy egyszeri konzultáció után hideg-
vízgyógyintézetbe küldjem betegeimet, nem volt elég kiadás-
jövédelmi forrás. Az elektroterápiában rábíztam magam
W. Erb kézikönyvére, mely az idegbetegségek minden tüneté-
nek kezelésére részletes előírást ad. Sajnos, nemsokára azt kel-
lett tapasztalnom, hogy ezeknek az előírásoknak a megtar-
tása sohasem segített, hogy az, amit megbízható megfigyelés
eredményének tartottam, csak fantasztikus konstrukció volt.
Az a megismerés, hogy a német neuropatológia legjobb nevű
munkájának nincs több köze a valósághoz, mint esetleg egy
„egyiptomi“ álmoskönyvnek, amilyent a mi ponyva-könyv-
kereskedőink árulnak, nagyon fájdalmas volt, de hozzásegít-
tett ahhoz, hogy leépítsem a tekintélyekbe vetett naív hite-
met, mert ettől még nem szabadultam meg egészen. Így aztán
félretoltam a villamos készüléket, még, mielőtt *Möbius* ki-
mondta volna azt a megváltó szót, hogy idegbetegeknél a
villamoskezelés eredményei — ha egyáltalán adódnak — csak
az orvos szuggesztiójának hatása.

A hipnózissal jobban állt a dolog. Még mint diák jelen
voltam *Hansen* „magnetiseur“ egyik nyilvános előadásán és
azt vettem észre, hogy az egyik kísérleti személy halál-
sápadt lett, amikor elfogta a katalepsziás merevség, és ilyen
is maradt az egész állapot alatt. Ez teljesen meggyőzőtt

arról, hogy a hipnotikus jelenségek valódiak. Ez a felfogás azután *Heidenhain*-ban tudományos képviselőre talált, ami azonban az elmeorvosokat nem tartotta vissza attól, hogy még hosszú ideig a hipnózist szélhámosságnak, még hozzá veszedelmes szélhámosságnak ne tekintsék és hogy megvetéssel le ne nézzék a hipnotizőröket. Párisban azt láttam, hogy a hipnózist nyugodtan használták, mint olyan módszert, ami a betegnél tüneteket előidézhet vagy el is tüntethet. Később azt a hírt kaptuk, hogy *Nancyban* egy új iskola keletkezett, amely a szuggesziót hipnózissal vagy hipnózis nélkül nagy mértékben és rendkívüli eredménnyel használja gyógycélokra. Így tehát egészen természetesen adódott, hogy orvosi működésem első éveiben, eltekintve a véletlen és nem egészen rendszeresen keresztülvitt pszichoterápiás gyógymódoktól, a hipnotikus szuggeszió volt legfontosabb munkaeszközöm.

Evvvel lemondtam ugyan a szervi idegbajok kezeléséről, ami azonban úgy sem jelentett sokat. Egyrészt ezeknek az állapotoknak a gyógyítása nem biztatott valami örvendetes kilátással, másrészt a privát orvos városi praxisában az ilyenfajta betegek kis száma eltűnik az idegesek tömegében, akik azáltal is megsokszorozódnak, hogy gyógyulatlanul szaladgálnak egyik orvostól a másikhoz. Egyébként is nagyon csábító volt a hipnózissal való dolgozás. Először érezte az ember, hogy nem áll tehetetlenül a betegséggel szemben és a csodatevő híre is nagyon hízelgő volt. Csak később fedeztem fel, hogy mik voltak az eljárás hiányai. Egyelőre csak két dolog miatt panaszkodhattam. Először, hogy nem sikerült minden beteget hipnotizálnom; másodsor, hogy nem tőlem függött, hogy sikerül-e az egyes beteget olyan mély hipnózisba ejtenem, mint ahogy az kívánatos lett volna. Avval a szándékkal, hogy tökéletesítsem hipnózis-technikámat, 1889 nyarán *Nancy*-ba utaztam, ahol több hetet töltöttem. Meghatva láttam az öreg *Liébault*-t, ahogy a munkásosztály szegény asszonyaival és gyermekeivel dolgozott, tanuja voltam *Bernheim* kórházi betegein végzett meglepő kísérleteinek és ott kaptam a legerősebb benyomásokat arról, hogy vannak hatalmas lelki folyamatok, melyek az ember tudata számára mégis rejtve maradnak. Tanulás céljából rávettem egyik betegemet, hogy utánam jöjjön *Nancy*-ba. Ezt az előkelő, zseniálisan tehetséges hisztérikát azért bízták rám, mert már nem

tudtak vele mit kezdeni. Hipnotikus befolyással emberi élet-
 módot tettem lehetővé számára és mindig újból ki tudtam
 emelni nyomorúságos állapotából. Hogy bizonyos idő múlva
 mindig visszaesett előbbi állapotába, akkori tudatlanságomban
 annak tulajdonítottam, hogy hipnózis se sosem érte el azt a fo-
 kot ami már annéziával és szomnambulizmussal járt volna.
 Bernheim több ízben próbálkozott vele, de ő sem ért el többet.
 Őszintén megvallotta, hogy szuggesztió által csak kórházi
 betegeinél ért el nagy terápiás sikereket, a magánpraxisban
 soha. Sok élvezetes beszélgetést folytattam vele és végül el-
 vállaltam, hogy németre fordítom két művét a szuggesztióról
 és annak gyógyhatásairól.

Az 1886—1891 közötti időszakban keveset dolgoztam tudomá-
 nyosan és alig is írtam valamit. El voltam foglalva azzal,
 hogy új hivatásomba beleéljem magam, hogy biztosítsam
 anyagi lehetőségeimet magam és gyorsan növekvő családom
 számára. 1891-ben jelent meg első munkám a gyermekek agy-
 bénulásairól, amit barátom és asszisztensem, *Rie Oszkár*
 dr.-ral együtt írtunk. Ugyanebben az évben felkértek, hogy
 egy orvosi lexikonban tárgyaljam az afázia elméletét, amely
 akkoriban teljesen a *Wernicke—Lichtheim*-féle lokalizatori-
 kus szempontok uralma alatt állott. Egy rövid kritikus és
 spekulatív dolgozat, „*Zur Auffassung der Aphasie*“, lett fára-
 dozásom gyümölcse. Most azonban arról kell beszámolnom,
 hogyan történt, hogy újból a tudományos kutatás lett életem
 legfontosabb érdeklődési köre.

II.

Az előbbiek kiegészítéseképpen azt is meg kell említenem, hogy eleitől kezdve a hipnotikus szuggesztión kívül a hipnózist más formában is alkalmaztam. Arra használtam fel, hogy a beteget kikérdezzem tünete keletkezésének története felől, amit éber állapotban gyakran egyáltalán nem, vagy csak nagyon tökéletlenül tudott elmondani. Ez az eljárás hatékonyabbnak látszott, mint a tisztán szuggesztív parancs, vagy tilalom. Jobban kielégítette az orvos érdeklődését is, akinek végre is volt joga arra, hogy megtudjon egyetmást annak a tünetnek a származásáról, amit az egyhangú szuggesztív eljárással próbált megszüntetni.

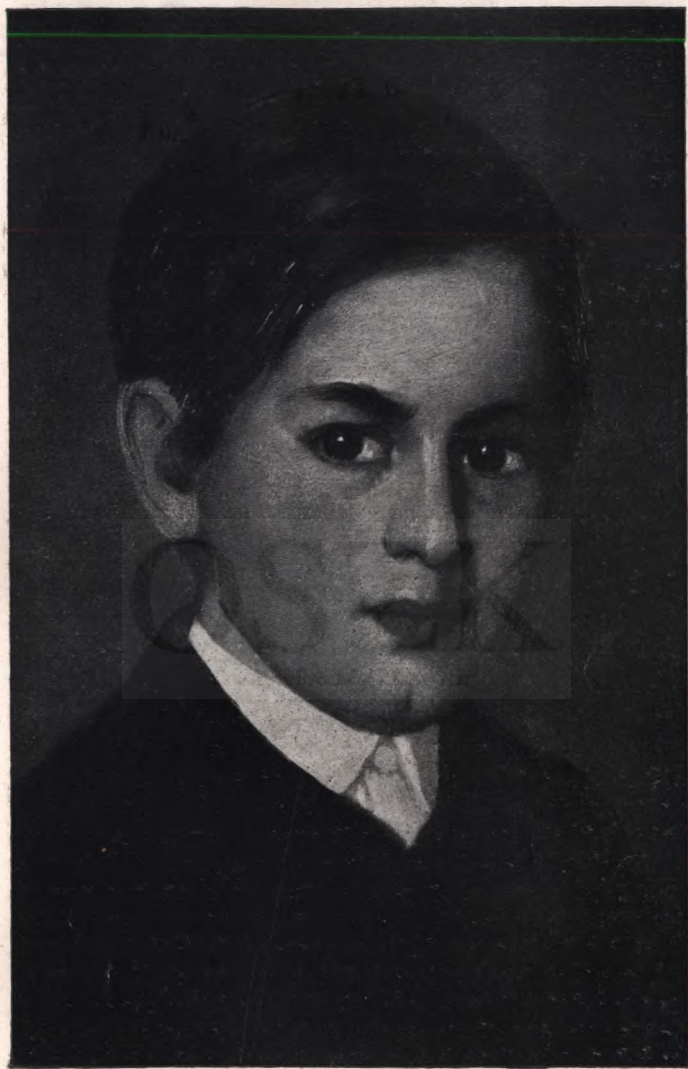
Erre a másik eljárásra pedig a következő módon jöttem rá. Még *Brücke* laboratóriumában összeismerkedtem *dr. Josef Breuerrel*, Bécs egyik legtekintélyesebb háziorvosával, akinek azonban tudományos multja is volt, mert több maradandó értékű dolgozat származott tőle a lélegzés élettanáról és az egyensúlyszervről. Kimagasló intelligenciájú férfi volt, nálam 14 évvel idősebb. Kapcsolatunk hamarosan szorosabbá vált, barátom és támogatóm lett életem nehéz helyzeteiben. Megszoktuk, hogy minden tudományos érdeklődésünket megosztjuk. Ebben a viszonyban én voltam a nyertes fél. A pszichoanalízis fejlődése azután megfosztott ettől a barátságtól. Nehezemre esett ezt az árat fizetnem érte, de kikerülhetetlen volt.

Még mielőtt Párisba mentem, *Breuer* említést tett egy hisztéria esetéről, amelyet ő 1880—82-ig különleges módon kezelt és amelynél mély betekintést nyert a hisztériás tünetek okaiba és jelentőségébe. Ez tehát akkor történt, amikor *Janet* munkáiról még szó sem lehetett. A kórtörténetből ismételtén olvasott fel részleteket, amelyekből azt a benyomást nyertem, hogy itt több történt a neurózisok megértése érdekében,

mint bármikor ezelőtt. El is határoztam, hogy mihelyt Párisba érek, megemlítem *Charcot*-nak ezeket a felfedezéseket, és ezt meg is tettem. A mester azonban első célzásaim iránt nem mutatott érdeklődést, ezért nem tértem vissza többé a dologra és magamban is elejtettem az ügyet.

Bécsbe visszatérve, azonban újból a *Breuer*-féle megfigyelések felé fordultam és többet akartam róluk hallani. A beteg rendkívül művelt és tehetséges fiatal leány volt, aki gyengéden szeretett apjának ápolása közben betegedett meg. Mikor *Breuer* átvette kezelését, a görcsös bénulások, gátlások és lelki zavarok tarka képét mutatta. Egy véletlen megfigyelés rávezette az orvost, hogy a beteget az ilyen tudat-zavartól meg lehetett szabadítani, ha rá lehetett venni, hogy szavakban adjon kifejezést annak az indulattelt fantáziának, amely éppen akkor uralkodott rajta. *Breuer* ebből a tapasztalatból tanulta meg a kezelés egy módját. Mély hipnózisba ejtette betegét és rávette, hogy mindig arról meséljen, ami éppen a szívét nyomta. Miután a depressziós zavarodottsági rohamokat ilyen módon leküzdötték, ugyanezt az eljárást követték a gátlások és testi zavarok feloldásánál. Éber állapotban a leány éppoly kevésbé tudta megmondani, mint más beteg, hogy miképpen jöttek létre a tünetei, köztük és életének bármely élménye között semmi kapcsolatot nem talált. Azonban hipnózisban azonnal felfedezte a keresett összefüggést. Kiderült, hogy összes tünetei visszavezettek azokhoz a mély benyomásokhoz, melyeket a beteg apjának ápolása alatt élt át, tehát értelmük volt és megfelelték az indulattelt helyzetek maradékának vagy emlékének. Rendszeren az történt, hogy apja betegágyánál el kellett nyomnia valamely gondolatot vagy indulatot; ennek helyébe, ennek képviselőjeként jelentkezett később a tünet. Rendszerint azonban a tünet nemcsak egyetlen „traumatikus“ jelenet lecsapódása volt, hanem számtalan hasonló helyzet összegeződésének eredménye. Ha már most a beteg hipnózisban egy ilyen helyzetre hallucináció formájában visszaemlékezett és az annakidején elnyomott lelki folyamatot utólag, felszabadult indulattal végigélhette, akkor a tünet elmúlt és többé nem tért vissza. Ezzel az eljárással sikerült *Breuer*-nek hosszú és fáradságos munkával betegét összes tüneteitől megszabadítani.

A beteg meggyógyult, azóta egészséges is maradt, sőt



1868

OSTEK



jelentékeny munkateljesítményre is alkalmassá vált. Azonban azt, hogy a hipnotikus kezelés mikép fejeződött be, olyan homály takarta, amit *Breuer* sohasem oszlatott el; azt sem tudtam megérteni, hogy ezt a számomra eléggé nem értékelhető tapasztalatot miért tartotta oly sokáig titokban, ahelyett, hogy a tudományt gazdagította volna általa. A legközelebbi kérdés az volt, szabad-e általánosítani azt, amit ő egyetlen beteg esetében észlelt. A *Breuer* által felderített körülményeket annyira alapvető természetűeknek láttam, hogy el nem tudtam képzelni, hogy bármely hisztéria esetnél hiányozhatnának, ha csak egyetlen esetben is kimutathatók voltak. De ezt a kérdést csak a tapasztalat dönthette el. Megkezdtem tehát saját betegeimnél a *Breuer*-féle vizsgálatokat és miután a *Bernheim*-nél 1889-ben tett látogatásomkor már tapasztalhattam a hipnotikus szuggesztió teljesítőkéességének határait, ezután már nem is kezeltem máskép. Miután éveken át minden hisztéria esetnél, melynél ez a kezelés lehetséges volt, csak megerősítéseket találtam és tekintélyes tapasztalati anyaggal rendelkeztam, mely az övével egyezett, felajánlottam neki, hogy közösen hozzuk nyilvánosságra megfigyeléseinket, ami ellen eleinte hevesen tiltakozott. Végre engedett, különösen azért, mert időközben *Janet* munkáiban olyan eredményeket is közölt, melyek részben az övével azonosak voltak, mint a hisztériás tünetek visszavezetését élményekre és ezek feloldását in statu nascendi, a hipnotikum megismétlés által. 1893-ban egy előzetes közleményünk jelent meg: „Über den psychischen Mechanismus hysterischer Phänomene.“ Ezt követte 1895-ben közös könyvünk, „Studien über Hysterie.“

Ha az eddig elmondottak alapján az olvasó azt vélné, hogy a „Studien über Hysterie“ lényeges tárgyi tartalma *Breuer* szellemi tulajdona, úgy ez pontosan az, amit én is mindig képviseltem és amit ezúttal is le akarok szögezni. A könyvben megkísérelt elmélet kiépítésében azonban ma már pontosan meg nem állapítható mértékben nekem is részem volt. De ezen elmélet szerény, nem sokkal több a megfigyelések közvetlen összefoglalásánál. Nem akar a hisztéria természetének a mélyére jutni, csupán tüneteinek keletkezésére vet némi fényt. Amellett aláhúzza az indulati élet jelentőségét, a tudattalan és tudatos (helyesebben: tudatosságra képes) lelki aktusok közötti különbség fontosságát, bevezet

egy dinamikus tényezőt is, amennyiben a tünet keletkezését valamely indulat felhalmozódásának tulajdonítja és egy ökonómikus tényezőt, amennyiben ugyanezt a tünetet egy különben másképp felhasználható energiamennyiség áttételének tekinti (u. n. *konverzió*). *Breuer* eljárásunkat *katarzisz*-nak nevezte el; felfogásunk szerint a katarzisz azáltal gyógyít, hogy a tünet fenntartásához szükséges indulatmennyiséget, mely hamis utakra került és ott mintegy megrekedt, normális irányba tereli, amelyen azután levezetődhet (*lereagálás*). A katarzisz gyakorlati eredményei kitűnőek voltak. A hiányok, melyek később mutatkoztak, ugyanazok voltak, mint bármely hipnotikus kezelésnél. Még ma is akad nem egy pszichoterapeuta, aki ezt az eljárást *Breuer* értelmében alkalmazza, sőt dícséri is. A világháború alatt a német hadseregben *E. Simmel* is sikeresen alkalmazta háborús neurózisok esetében, mint rövidített gyógyeljárást. Szexualitásról a katarzisz elméletben nem sok szó esik. A kórtörténetekben, amelyekkel a „*Studien*“ anyagához hozzájárultam, a nemi élet játszik ugyan bizonyos szerepet, azonban alig értékeltem magasabbra, mint egyéb indulati rezdüléseket. *Breuer* híressé vált első betegéről azt mondja, hogy a nemisége meglepően fejletlen volt. A „*Studien über Hysterie*“-ből nem könnyen lehetne kitalálni, hogy a nemiségnek milyen nagy a jelentősége az idegbajok keletkezésében.

A most következő fejlődési szakaszt, az átmenetet a katarzistól a tulajdonképpeni pszichoanalízisig már annyszor és olyan részletesen írtam le, hogy nehezen tudnék erről valami újat mondani. Az esemény, mely ezt az időt bevezette, *Breuer*-nek a közös munkától való visszavonulása volt; úgy hogy egyedül kellett hogy gondoljam örökét. Már kezdetben is voltak közöttünk véleménykülönbségek, amelyek azonban még nem választottak szét bennünket. Abban a kérdésben, hogy mikor válik egy lelki folyamat kórossá, azaz mikor zárható ki a normális elintézés lehetősége, *Breuer* előnyben részesített egy újszólván élettani felfogást; úgy vélte, hogy azok a történések vonják ki magukat a normális elintézés alól, melyek rendkívüli — hipnoid — lelki állapotokban keletkeztek. Ezáltal új kérdés vetődött fel, az, hogy honnan származnak ezek a hipnoidok? Én ezzel szemben inkább ellentétes erők játékára gyanakodtam, szándékok és törekvések hatására, amint azt a normális

életben is megfigyelhetjük. A „hipnoidhisztéria“ és az „elhá-
rításos neurózis“ — ily módon szembe került egymással. De
ilyen és hasonló ellentétek még nem távolították volna el
Breuert a közös munkától, ha egyéb mozzanatok nem járul-
tak volna hozzá. Egyik biztosan az volt, hogy belgyógyászti
és háziiorvosi teendői erősen elfoglalták és nem áldoz-
hatta, úgy mint én, egész erejét a katartikus munkának.
Továbbá befolyásolta őt az a mód, ahogyan könyvünket úgy
Bécsben, mint az egész országban fogadták. Önbizalma és
ellenálló képessége nem állt azon a magaslaton, mint egyéb
szellemi képességei. Mikor például a „*Studien*“-t *Strümpell*
ridegen visszautasította, én nevettem a meg nem értő kriti-
kán, őt azonban fájdalmasan érintette és elvette a kedvét.
Elhatározásának főoka azonban az volt, hogy az én további
munkásságom olyan irányt vett, mellyel hiába próbált meg-
barátkozni.

Az elmélet, amellyel a „*Studien*“-ben kísérleteztünk, még
nagyon hiányos volt, különösen alig érintettük az etiológia
problémáját, a kérdést, hogy milyen talajon jön létre a kóros
folyamat. Rohamosan növekvő tapasztalataim során azonban
kiderült, hogy a neurótikus jelenségek mögött nem akár-
milyen, hanem rendszerint nemi természetű indulatok mű-
ködnek, azaz vagy aktuális nemi konfliktusok, vagy korábbi
nemi élmények utóhatásai. Erre az eredményre nem voltam
elkészülve, várakozásomnak nem volt benne része, teljesen
gyanútlanul fogtam az idegbetegek megvizsgálásához. Mikor
1914-ben megírtam „A pszichoanalitikus mozgalom történe-
tét“, emlékemben felmerültek *Breuer*, *Charcot* és *Chrobak*
egyes kijelentései, melyekből már régebben rájöhettek volna
ugyanerre. Azonban akkor még nem értettem, hogy mire gon-
dolnak ezek a tekintélyek; többet mondtak nekem, mint
amennyit ők maguk tudtak és mint amennyiért hajlandók
lettek volna helytállni. Amit tőlük hallottam, hatás nélkül
szunnyadt bennem mindaddig, míg katartikus vizsgálataim
során, mint látszólag eredeti megismerés, fel nem bukkant.
Azt sem tudtam akkor még, hogy a hisztériának a nemiségre
való visszavezetésével a legrégebbi orvostudomány korába
nyúltam vissza és *Plátóhoz* kapcsolódtam. Erről csak később
Havelock Ellis egyik dolgozatából értesültem.

Meglepő felfedezésem hatása alatt sorsdöntő lépésre hatá-

roztam el magamat. Túlmeneve a hisztérián, hozzáfogtam az u. n. neuraszténiasok nemi életének tanulmányozásához, akik rendelő órámon gyakran megfordultak. Ennek a kísérletnek orvosi népszerűségem lett az ára, de olyan meggyőződésekhez juttatott, melyek még ma, majd 30 évvel később sem gyöngültek. Sok hazugságot és titkolódzást kellett leküzdenem, de ha ez sikerült, kiderült, hogy az ilyen betegeknél mindig a nemi élet súlyos visszaéléseiről van szó. Tekintettel egyrészt az ilyen visszaéléseknek, másrészt a neuraszténianak nagy gyakoriságára, a kettő sűrű összetalálkozása természetesen nem bírt volna elegendő meggyőző erővel, de nem is maradtunk ennél az egy durva ténynél. Élesebb megfigyelés azt mutatta, hogy a kórképek tarka össze-visszaságából, melyet a neuraszténia szó takart, külön lehet választani két alapvetően különböző típust, melyeket bár tetszésszerinti keveredésben jelentkeztek, tisztán is megfigyelhettem. Egyik típusnál a szorongásos roham volt a betegség magva, annak minden egyenértékével, csökevény formájával és krónikus helyettesítő tünetével; ezért is neveztem el *szorongásos neurózisnak*. A másik típusra korlátoztam a *neuraszténia* megjelölést. Könnyű volt most már megállapítanom, hogy mindegyik típusnak a nemi élet más rendellenessége felel meg, mint etiológiás momentum (egyiknek coitus interruptus, frusztrán izgalmak, nemi tartózkodás, másiknak túlzott maszturbáció, halmozott pollúciók). Néhány különösen tanulságos esetben, melyeknél a kórkép meglepő módon ment át egyik típusból a másikba, sikerült kimutatnom, hogy a kórkép változását a nemi élet megfelelő változása okozta. Ha a visszaélés megszüntetése és rendes nemi működéssel való helyettesítése sikerült, úgy az állapot is feltűnően javult.

Így jutottam oda, hogy a neurózisokat általában a nemi működés zavarainak tekintsem és pedig az u. n. aktuál neurózisokat e zavarok közvetlen, toxikus, a pszichoneurózisokat pedig ugyanezek lelki kifejezésének. Orvosi lelkiismeretemet ez a felállítás teljesen kielégítette. Azt reméltem, hogy hézagot töltöttem be az orvostudományban, amely mindeddig egy biológiai szempontból oly fontos működés területén nem akart más ártalmat észrevenni, mint a fertőzést, vagy a durva anatómiai sérülést. Azonkívül jól illet az orvosi felfogáshoz, hogy a nemiség végre is nem tisztán lelki dolog. Van testi oldala

is, fel lehetett tenni, hogy külön kemizmus van és hogy a nemi gerjedelem összefügg bizonyos, ma még ismeretlen anyagok jelenlétével. Annak is bizonyára megvolt az oka, hogy az igazi, spontán neurózisok semmi más betegségi csoporttal sem mutatnak annyi hasonlóságot, mint az intoxikációs és absztinenciás jelenségekkel, melyek bizonyos mérgező hatású anyagok szedése vagy megvonása folytán keletkeznek, vagy a Basedow-féle betegséggel, melynek a pajzsmirigy váladékával való összefüggése ismeretes.

Később már nem volt alkalmam arra, hogy az aktuál neurózisok vizsgálatára visszatérjek. Mások sem folytatták munkámnak ezt a részét. Ha most visszanezек akkori eredményeimre, egy valószínűleg sokkal bonyolultabb tényállás első nyers sematizálásának kell őket tekintenem. Úgy gondolom azonban, hogy nagyjából ma is helytállók. Szívesen vettem volna később egy tisztán fiatalkorbéli neuraszténia esetet pszichoanalitikus vizsgálat alá; sajnos erre nem nyílt alkalmam. Tévedések elkerülése végett hangsúlyoznom kell, hogy távol áll tőlem, hogy a lelki konfliktus és a neurótikus komplexumok létezését a neuraszténiánál tagadjam. Csak azt állítom, hogy ezeknek a betegeknek a tünetei nem lelkileg determináltak és nem is oldhatók fel analitikusan, hanem kimondottan a megzavart nemi kemizmus mérgezési tünetei.

Mikor a „Studien“ megjelenését követő években eljutottam a nemiség kórokozó etiológiai szerepének felismeréséhez, néhány felolvasást tartottam az idegbetegségről orvosi egyesületekben, ahol azonban csak hitetlenségre és ellenkezésre találtam. *Breuer* megpróbálta még néhányszor, hogy latba vesse nagy tekintélyét az én érdekeimben, de semmit sem ért el vele és könnyű volt észrevennem, hogy a nemi eredet elismerése nála is ellenállásra talál. Módjában lett volna, hogy saját első betegére való utalással meggyőzzön, vagy kételkedővé tegyen, mert hiszen ennél a betegnél nemi szempontok állítólag egyáltalában nem játszottak szerepet. Ő azonban ezt sohasem tette; sokáig értetlenül álltam ez előtt, míg rá nem jöttem, hogyan kell helyesen értelmezni ezt az esetet; végül *Breuer* néhány korábbi megjegyzésére visszatérve, rekonstruálni tudtam ennek a kezelésnek kimenetelét. A katartikus munka befejezése után a leány az „indulatáttételes szerelem“ állapotába került, amit orvosa már nem hozott összefüggésbe

a betegségével és így megdöbbenve vonult vissza tőle. Nyilván kínos volt számára, ha erre a látszólagos balsikerre emlékeztették. Velem szemben való viselkedésében egy darabig ingadozott az elismerés és a kemény bírálat között, azután közbejöttek véletlenek, amelyek ilyen feszült helyzetben sohasem maradnak el és így elváltunk egymástól.

Az általános idegesség különböző formáival való foglalkozásom azt eredményezte, hogy módosítottam a katarzisz technikáját. A hipnózist feladtam és más módszerrel próbáltam helyettesíteni, mert a kezelés korlátozását hisztériaszerű állapotokra le akartam győzni. A növekvő tapasztalat két súlyos meggondolást támasztott bennem a hipnózis alkalmazása ellen, még akkor is, ha az a katartikus gyógy mód szolgálatában történik. Az első az volt, hogy még a legszebb eredmények is mintegy semmivé váltak, ha a beteg és orvosa közti személyes viszonyt valami megzavarta. Újból helyreállt ugyan a javulás, ha a kibékülés módját megtaláltuk, de hamarosan rá kellett jönnöm arra, hogy a személyes érzelmi kapcsolat hatalmasabb volt, mint az egész katartikus munka és éppen ez a tényező vonta ki magát hatalmam alól. Egy napon azután olyan tapasztalatot tettem, ami élesen megvilágított előttem valamit, amit már régen sejtettem. Egyszer egyik legalkalmazkodóbb betegem, kinél a hipnózis a legesodálatosabb dolgokat tette lehetővé, mikor megszabadítottam szenvedéseitől azáltal, hogy a fájdalmai eredetét visszavezettem egykori okára, felébredéskor karját nyakam köré fonta. Egyik háztartási alkalmazott váratlan belépte feleslegessé tett minden kínos kimagyarázkodást, de ettől az időtől kezdve hallgatólagos megállapodással lemondunk a hipnotikus kezelés folytatásáról. Elég józan voltam ahhoz, hogy ezt a véletlent ne személyes varázsonnak tulajdonítsam és úgy éreztem, hogy most ragadtam meg az értelmét annak a misztikus erőnek, mely a hipnózis mögött működik. Hogy ezt az elemet kirekesszem, vagy legalább is elszigeteljem, fel kellett adnom a hipnotikus kezelést.

A hipnózis azonban rendkívüli szolgálatokat tett a katarzisz kezelésben, amennyiben kitágította a betegek tudatát és olyan tudást bocsájtott rendelkezésükre, amely felett ébren nem rendelkeztek. Nem volt könnyű ezt valamiképpen pótolni. Zavaromban segítségemre jött egy kísérlet emléke,

amelyet gyakran láttam *Bernheim*-nél. Amikor a kísérleti személy felébredt szomnambulizmusából, látszólag nem emlékezett arra, hogy mi történt vele ebben az állapotában. *Bernheim* azonban azt állította, hogy a beteg ezt mégis nagyon jól tudja és ha felszólította, hogy emlékezzék csak vissza, ha rábeszélte, hogy egész jól tud mindent, csak el kell mondania és ha akkor még a kezét is a beteg homlokára tette, úgy az elfelejtett emlékek valóban visszatértek, először csak húzódozva, majd teljes tisztaságban ömlöttek. Elhatároztam, hogy én is ugyanígy fogom csinálni. Hiszen az én betegeimnek is „tudniok“ kellett mindazt, amit különben csak a hipnózis tett számukra hozzáférhetővé és néha kézzel is támogatott rábeszélésem és biztatásom lett volna az az erő, aminek hatására az elfelejtett tények és összefüggések visszatérhettek a tudatba. Ez bizony fáradságosabbnak látszott, mint a hipnotizálás, de talán nagyon tanulságos volt. Feladtam tehát a hipnózist és csak a beteg elhelyezkedésének formáját tartottam meg egy heverőn, én pedig mögéje ültem úgy, hogy én láttam a beteget, de ő nem láthatott engem.

III.

Várákozásom bevált, megszabadultam a hipnózistól, de a technika megváltoztatásával a katartikus munka is más képet kapott. A hipnózis eltakarta azon erők játékát, melyeknek leleplezése és megértése az elmélet biztos alapjává lett.

Hogyan történhetett az, hogy a betegek külső és belső élményeikből annyit elfelejtettek, és mégis vissza tudtak rájuk emlékezni, ha a leírt technikát alkalmaztam? Erre a kérdésre a megfigyelés kimerítő választ adott. Az elfelejtett dolgok mindig valami módon kínosak, ijesztőek, fájdalmasak, vagy szégyenteljesek voltak azokhoz a követelményekhez viszonyítva, melyeket az egyén önmagával szemben támasztott. Önkéntelenül felmerült a gondolat: éppen ezért kellett őket elfelejtenie, azaz tudatából kiszorítania. Hogy újból tudatosá váljanak, valamit le kellett a betegben küzdenem, ami benne ellenkezett, meg kellett magam erőltetnem, hogy erre rászorítsam, rákényszerítsem. Az orvostól követelt erő-kifejtés a különböző esetekben különböző nagy volt, egyenes arányban nőtt az emléktanyag súlyával. Az orvos erő-kifejtése volt nyilvánvalóan a beteg *ellenállásának* a mértéke. Most már csak szavakba kellett öntenem azt, amit magam is éreztem és máris az *elfojtás* elméletének birtokában voltam.

A kóros folyamatot ezek után könnyen rekonstruálhattam. Hogy a legegyszerűbb példánál maradjunk, fellépett a lelki életben egy bizonyos törekvés, mely egyéb hatalmas törekvésekkel ellentétbe jutott. Az ily módon előálló lelki válság (*konfliktus*) várákozásunk szerint úgy folyhat le, hogy a két dinamikus mennyiség, nevezzük őket: ösztönnek és ellenállásnak, egy darabig a tudat teljes részvételével küzd egymással, amíg csak az ellenállás az ösztönt végleg el nem utasítja és törekvésétől az energiamegszállást el nem

vonja. Ez volna a normális elintézés. A neurózisnál azonban még ismeretlen okokból másképp intéződött el a konfliktus. Az én úgyszólván már az első összeütközésnél visszavonult a visszatetsző ösztönvágytól, elzárta számára a tudathoz és a közvetlen motorikus levezetéshez való utat, az ösztönvágy azonban ennek ellenére megtartotta teljes energiamegszállását. Ezt a folyamatot neveztem *elfojtásnak*; ez egészen új volt, ehhez hasonlót eddig még nem ismertek fel a lelki életben. Nyilvánvalóan egy elsődleges elhárító mechanizmus, szökési kísérlethez hasonlítható előfutárja az ítékezés útján való későbbi elintézőmódnak. Az elfojtás első mozzanatának további következményei voltak. Először is az énnel állandó erő kifejtéssel, az *ellenmegszállással*, kellett védekeznie a mindig készenlétben álló elfojtott rezdület nyomásával szemben, ennél fogva elszegényedett; másrészt az elfojtott tartalom, mely immár *tudattalanná* vált, kerülő utakat teremthetett magának, hogy ezeken át levezetéshez és pótkielégüléshez juthasson; ily módon eredménytelen lett az elfojtó szándék. A konverziós hisztériánál ez a kerülő út a test beidegzéséhez vezetett. Az elfojtott rezdület valamely ponton keresztül tört és *tüneteket* hozott létre. A tünetek tehát megalkuvás eredményei, habár pótkielégülések, mégis az én ellenállásai által eltorzítva és céljuktól eltérítve.

Az elfojtásról szóló tan a neurózisok megértésének alappillére lett. A gyógyítás feladatát most már másképp kellett megfogalmaznom. Célja többé nem a hamis utakra tévedt indulat „lereagáltatása“, hanem az elfojtások leleplezése és a kritikával való felcserélése lett, mely a valamikor visszautasított lelki tartalom elfogadásához, vagy elvetéséhez vezetett. Az új helyzettel számolva, ezt a vizsgálati és gyógyító eljárást már nem *katarzisnek*, hanem *pszichoanalízisnek* (lélekelemzés) neveztem.

A pszichoanalitikus elméletnek az elfojtás mintegy központja, a pszichoanalitikus tan összes részei összefüggnek vele. Itt azonban még egy polémikus megjegyzést kell tennem. *Janet* véleménye szerint a hisztéria egy szerencsétlen teremtés, aki szervi gyengesége folytán nem tudja összefogni lelki folyamatait. Ezért lelke széthasadt és tudata megszükkült. A pszichoanalitikai kutatások eredményei azonban azt mutatják, hogy ezek a jelenségek dinamikus tényezők, u. m. a

lelki válság és a végbement elfojtás, következményei. Azt hiszem ez a különbség elég mélyen járó és véget vethet annak a mindig ismétlődő szóbeszédnek, hogy mindaz, ami a pszichoanalízisben érték, tulajdonképpen *Janet* gondolataiból származik. A mondottak alapján az olvasó tisztán láthatja, hogy a pszichoanalízis *Janet* leleteitől történetileg teljesen független és tartalmilag is eltér tőlük, sőt messze túlmegy rajtuk. *Janet* munkáiból sohasem indultak volna ki azok a következtetések, amik a pszichoanalízist oly fontossá tették a szellemtudományok számára és amik feléje fordították az általános érdeklődést. *Janet* iránt mindig tisztelettel voltam, mert felfedezései igen nagy részben *Breuer*-éivel találkoztak, melyek ugyan korábbi keletűek, de később kerültek nyilvánosságra. Amikor azonban a pszichoanalízis Franciaországban is vita tárgya lett, *Janet* nem viselkedett szépen, kevés szaktudást mutatott és ízléstelen érveket használt. Szememben végül is teljesen leleplezte magát és művét is elértéktelenítette azzal, hogy azt hirdette, hogy amikor ő „tudattalan“ lelki folyamatokról beszélt, nem gondolt vele semmit, ez nem volt egyéb, csupán „une façon de parler“.

A pszichoanalízist azonban a kóros elfojtások tanulmányozása és egyéb még felemlítendő jelenségek arra kényszerítették, hogy a „tudattalan“ fogalmát komolyan vegye. Pszichoanalitikusan véve, a lélekben eleve minden tudattalan, a tudat kvalitása később hozzájöhet vagy el is maradhat. Itt persze összeütközésbe kerülünk a filozófusokkal, akik szerint „tudatos“ és „lelki“ azonos fogalmak és akik fogadkoznak, hogy olyan képtelenséget, mint amilyen a „tudattalan lelki“, el sem tudnak képzelni. De nincs mit tenni, az ember vállat von és túlteszi magát a filozófusok ellenszenvén. A filozófusok előtt ismeretlen tapasztalatok révén, melyeket a betegeken tettünk, tudomást szereztünk arról, milyen gyakori és hatalmas rezdületek vannak, amelyekről mitsem tudunk és amelyeket ép úgy fel kell derítenünk, mint a külvilág egyéb tényeit. Ez a tapasztalat, nem engedett nekünk választást. Azzal is lehetett érvelni, hogy végeredményben csak saját lelki világunkkal tettük most ugyanazt, amit másokéval mindig is megtettünk. Hiszen másokban is felvettünk lelki folyamatokat, holott nincs róluk közvetlen tudomásunk, csak cselekedetekből és megnyilvánulásokból találhattuk ki őket. Már pedig ami a másokra

nézve helytálló, az érvényes a saját személyünkre is. Tovább is vihetnénk ezt az érvelést, de akkor arra a következtetésre jutnánk, hogy a számunkra rejtett ténykedéseink egy másik tudathoz tartoznak. Ezzel egy olyan tudat feltevése előtt állnánk, amelyről nem tudunk semmit, ami szóval egy tudattalan tudat volna, ez pedig semmivel sem előnyösebb, mintha elfogadjuk a tudattalan lelkeséget. Ha viszont más filozófusokkal együtt azt mondanánk, hogy vegyük ugyan tekintetbe a kóros folyamatokat, csak ne nevezzük az ezek alapjául szolgáló aktusokat pszichikusoknak, hanem pszichoidoknak, akkor a köztünk levő véleménykülönbség meddő szóvita lesz, aminek végén mégis csak célszerűbb a „tudattalan lelki” kifejezésének megtartása. Az a kérdés, hogy ez a tudattalan voltaképpen micsoda, semmivel sem bölcsőbb vagy kilátásosabb, mint a másik, a korábbi, hogy mi a tudat.

Jóval nehezebb röviden összefoglalni, hogy hogyan jutott a pszichoanalízis ahhoz, hogy az általa elfogadott tudattalant még tovább tagolja, ketté ossza a *tudatelőttésre* és a tulajdonképpeni tudattalanra. Elég annyi, hogy jogosnak tűnt a közvetlen tapasztalatból származó elméletnek olyan feltevésekkel való kiegészítése, melyek ámbár az anyag feldolgozása szempontjából célszerűek, olyan viszonylatokra vonatkoznak, melyeket sohasem lehet közvetlenül megfigyelni. A régi tudományokban sem szoktak másképpen eljárni. A tudattalannak ez a felosztása avval a próbálkozással függ össze, hogy elképzeljük a lelki szerkezetet, mint több instanciából, vagy rendszerből álló építményt, melyeknek egymáshoz való viszonyát *térbeli* kifejezésekkel írjuk le, anélkül, azonban, hogy ezzel kapcsolatot keressünk a reális agyanatómiával. (Ez az u. n. *topikus* szempont.) Ezek és az ehhez hasonló elképzelések a pszichoanalízis felépítményéhez tartoznak; ennek bármely része károsodás vagy sajnálkozás nélkül feláldozható vagy kicserélhető, mihelyt kitűnik, hogy nem helytálló. Marad még elég mondanivaló arról, ami a tapasztalathoz közelebb áll.

Már említettem, hogy a neurózisok kiváltó okaira és alapjaira irányuló kutatás mind gyakrabban vezetett az egyén nemi rezdülétei és a nemiséggel szemben való ellenállása közötti összeütközésekhez. Mialatt a kóros helyzetek után kutatunk, melyekben a nemiség elfojtása megtörtént, és amelyekből a tünetek, mint az elfojtás pótképződményei származtak,

a betegnek mindkorábbi életébe kellett visszanyúlnunk, míg végül a legelső gyermekévekhez érkeztünk. Kitűnt az, amit költők és emberismerők mindig is állítottak, hogy ennek a korai életszaknak benyomásai, ámbár többnyire feledésbe merültek, kitörölhetetlen nyomokat hagytak az egyén fejlődésében, legkivált azonban, hogy ezek rakták le a későbbi neurótikus megbetegedés alapját. De miután ezekben a gyermekkori élményekben mindig nemi izgalmakról és a velük szemben fellépő ellenhatásról volt szó, a *gyermekkori nemiség* ténye előtt álltunk. Ez ismét új felfedezés volt és az emberiség legerősebb előítéleteibe ütközött. A gyermek legyen „ártatlan“, nemi vágyaktól érintetlen, az „érzéki-ség“ démonával való küzdelem csak a pubertás viharos idejében zúduljon reá. Ha alkalomadtán a gyermekek nemi működéséből valamit mégis észre kellett venniük, akkor azt úgy fogták fel, mint degeneráció vagy korai romlottság jelét vagy a természet különös szeszélyét. A pszichoanalízis felfedezései közül kevés talált olyan általános ellenkezésre, kevés váltott ki akkora felháborodást, mint az a megállapítás, hogy a nemi működés az élettel kezdődik és már a gyermekkorban fontos jelenségekben nyilvánul meg. Pedig egyik analitikus felfedezést sem lehet ily könnyen és ily tökéletesen igazolni.

Mielőtt tovább foglalkoznék a gyermekkori nemiséggel, egy tévedésemről kell megemlékezni, melybe egy ideig beleestem és mely az egész munkámra nézve majdnem végzetessé vált. Az akkori technikai eljárásomat jellemző ösztökélés következtében legtöbb betegem olyan gyermekkori jelenetekről számolt be, melyek szerint egy felnőtt ember csábításának estek áldozatul. Nőbetegeknél úgyszólván mindig az apa szerepelt mint csábító. Én elhittem ezeket a közléseket és azt következtettem belőlük, hogy ezekben a kora gyermekkori elcsábításokban megtaláltam a később fellépő neurózis gyökerét. Egyes esetek, melyeknél ilyenfajta kapcsolatok apához, bácsikhoz, vagy idősebb fivérekhöz már a biztos emlékezés éveikhez tartoztak, megerősítettek ebben a hitemben. Aki akkori hiszékenységgel fejét csóválná, azt ma már nem is tudom egészen elítélni; de meg kell jegyezni, hogy ez az az időpont volt, amikor tudatosan lefogtam kritikámat, csak azért, hogy a sok új dologgal szemben, amit naponta tapasztal-

taltam, pártatlan és felvevőképes maradhassak. Mikor aztán mégis rá kellett jönnöm, hogy ezek a csábítási jelenetek sohasem történtek meg, hogy csak fantáziák, amiket betegeim költöttek, amiket talán magam erőltettem rájuk, egy ideig tanácstalan voltam. Bizalmam mind technikámban, mind eredményeimben súlyosan megrendült; hiszen ezekhez a jelenetekhez olyan technikai módszerrel jutottam, melyet kifogástalannak tartottam, és tartalmuk félreismerhetetlen kapcsolatot mutatott a tünetekkel, melyekből vizsgálataim kiindultak. Mikor végre magamhoz tértem, tapasztalatomból levontam azt a helyes következtetést, hogy az ideges tünetek nem közvetlenül a valóságos élményekhez, hanem vágy-fantáziákhoz kapcsolódnak és hogy a neurózis számára a lelki valóság többet jelent a tényleges valóságnál. Azt ma sem hiszem, hogy én „szuggeráltam“ vagy rátukmáltam volna betegeimre ezeket a csábítási fantáziákat. Itt találkoztam először az *Ödipusz-komplexummal*, mely később oly nagy jelentőséget nyert, de amelyet ebben a fantasztikus álruhában még nem ismertem fel. A gyermekkori elcsábítatások egyébként, bár csekélyebb mértékben, megtartották kórokozó jelentőségüket. De a csábítók többnyire idősebb gyermekek voltak.

Tévedésem tehát ugyanaz volt, mintha valaki a római királyok legendás történetét *Lívius* alapján történelmi valóságnak venné és nem annak, ami, nyomorúságos és valószínűleg nem mindig dicső korok és viszonyok takarójának. Amikor ez a tévedésem kiderült, megnyílt az út a gyermek nemi életének tanulmányozásához. Az a helyzet állt elő, hogy a pszichoanalízist egy másik tudományos területen is lehetett alkalmazni és adataiból eddig ismeretlen biológiai folyamatokra lehetett következtetni.

A nemi funkció tehát kezdettől fogva megvolt. Eleinte a többi fontos életműködésre támaszkodott, később azután függetlenítette magát tőlük; hosszú és bonyolult fejlődésen kellett keresztülmennie, míg azzá vált, amit úgy ismerünk, mint a felnőtt ember normális nemi életét. Eleinte egész sor *részlet-ösztön* működéseként nyilvánult meg, melyek részben a test *erogén zónáival* kapcsolatosak, részben ellenpároként lépnek fel (szadizmus — mazochizmus, nézelődési ösztön — mutogatási ösztön). Mindezek a részletösztönök egymástól függetlenül törekszenek az örömezés megszerzésére

és tárgyukat többnyire a saját testen találják meg. Tehát eleinte a nemi működésnek nincs központja és túlnyomóan *önszeretésen* (autoerotizmus) alapszik. Később különféle összegeződések jönnek létre; az első szerveződési fok az *orális* komponens uralma alatt áll, utána következik egy *anális-szadisztikus* fázis és csak a későbbi, harmadik fázis hozza meg a nemi szervek elsőbbségét, ezzel lép a nemi működés a fajfenntartás szolgálatába. Némely, ezen végcél számára használhatatlan ösztönrész a fejlődés folyamán háttérbe szorul, vagy másképpen használódik fel, ismét mások végül, céljuktól eltérítve, a genitális szervezet részévé válnak. A nemi ösztönök energiáját, de csakis ezt, neveztem el *libidónak*. Fel kellett tennem, hogy a libidó a leírt fejlődésmenetet nem futja meg mindig hibátlanul. Némely részletösztön túl nagy ereje, vagy túlkorai kielégülése a fejlődés útjának bizonyos pontjaihoz rögzítheti a libidót. A libidó ezekhez a pontokhoz igyekszik visszatérni egy későbbi elfojtás esetében (*regresszió*). Ezeken a pontokon történik meg azután a libidó áttörése tünet formájában. Később kitűnt az is, hogy a rögzítődési pont helye dönti el a neurózis választást, vagyis a későbbi megbetegedés formáját.

A libidó organizálásával párhuzamosan folyik le a tárgykeresés alakulása, melynek a lelki életben igen nagy szerepe van. Az *önszeretés* állapota utáni első szeretet-tárgy mindkét nem számára az anya, kinek táplálékot adó mellét eleinte valószínűleg meg sem tudtuk különböztetni önmagunktól. Később, de még az első gyermekévekben, jön létre az *Ödipusz-komplexum* helyzete, melyben a fiú nemi vágyai az anya személye felé irányulnak, míg az apa, mint vetélytárs, ellenséges érzéseket vált ki belőle. Hasonló módon viselkedik a kisleány is, az *Ödipusz-komplexum* minden változata és következménye fontossá válik, a veleszületett biszexuális konstitúció is beleszól és szaporítja az egyidejűleg fennálló törekvések számát.¹ Jó ideig tart, amíg a gyermek a nemi különb-

1935. A gyermekkori nemiségről való tapasztalatainkat a férfin nyertük és az ezekből levezetett elméletet a fiúgyermek szempontjából állítottuk fel. Természetes volt a várákozás, hogy a két nem között teljes párhuzamosságot fogunk találni, ez azonban nem következett be. További vizsgálatok és megfontolások, mélyen járó különbségeket derítettek fel a nő és a férfi nemi fejlődése között. A kisleány számára

ségekkel tisztába jön; a *nemi-kutatásnak* ebben a korszakában tipikus *szexuális elméleteket* alkot, melyekben, saját testi fejletlenségét véve alapul, összekeveri a helyeset a tévessel és végül is nem sikerül megoldania a nemi élet problémáit (a szfinx talányát: hogy honnan jönnek a gyerekek). A gyermek első tárgyválasztása tehát vérfertőzősés (*incesztuozus*). Az itt leírt egész fejlődés gyorsan folyik le. Az ember nemi életének legkülönösebb jellegzetessége a *kétszakaszosság*; a két szakaszt szünet választja el egymástól. A negyedik és ötödik életévben éri el első tetőpontját, azután elmúlik a nemiség e korai virágzása, az addig élénk törekvések elfojtód-
nak és beáll a pubertásig tartó *lappangási időszak*,¹ amelynek tartama alatt kifejlődik az erkölcs, a szemérem és az undor, mint megannyi reakcióképződmény. A nemi fejlődés kétszakaszossága az élőlények közül egyedül az embernél mutatkozik, talán ez a biológiai alapja a neurózisra való hajlamosságnak. A serdülés idején újból felélednek a korai gyermekkor törekvései és tárgyválasztásai, valamint az Ödipuszkomplexum érzelmi kötöttségei is. A serdülő kor nemi életében a korai gyermekkor vágyai és a *lappangási időszak* gátlásai viaskodnak egymással. Még a kora gyermekkori nemi fejlődés tetőfokán kialakult valamiféle genitális organizáció, melyben azonban csak a férfi nemiszervnek van szerepe, a női genitale felfedezetlen marad. (Ez az úgynevezett *falikus* fok.) A nemek közti különbség akkor még nem abban áll, hogy *hímnemű* vagy *nőnemű*, hanem: férfi nemiszervvel bíró, vagy *kasztrált*. Az ebből származó *kasztrációs komplexum* rendkívül nagyjelentőségű úgy a jellem, mint a neurózis kialakulásának szempontjából.

Az ember nemi életére vonatkozó leleteimnek eme rövidre szabott leírásában a megérthetőség kedvéért sok minden egymás mellé került, ami különböző időpontokban alakult ki, és

is az anya az első szerelmi tárgy, de ahhoz, hogy normális fejlődése célját elérje, a nőnek nemcsak a szerelmi tárgyat kell megváltoztatnia, hanem a vezető genitális zónát is. Ebből olyan nehézségek és gátlások adódnak, melyek a férfinél elesnek.

¹ 1935. A lappangási idő fiziológiás jelenség. Azonban a nemi élet teljes szünetelését csak azokban a kultúrákban találjuk meg, amelyek tervszerűen elnyomják a gyermekkor nemiségét. A legtöbb primitív népnél ez nincs így.

ami csak mint pótlás vagy helyreigazítás kerüli bele a „Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie“ című könyvemnek egymásra következő kiadásába. Remélem, sikerült érthetővé tennem, hogy miben áll a nemiség fogalmának oly gyakran hangsúlyozott és hibáztatott kiterjesztése. Ez a kiterjesztés kettős: először is megszűnik a nemiség túlszoros kapcsolata a nemiszervekkel és helyette úgy szerepel, mint egy általánosabb, öröme törekvő testi működés, mely azonban csak másodsorban lép a fajfenntartás szolgálatába. Másodszor a nemi rezdületekhez soroztam mindazokat a csupán gyengéd és baráti érzelmeket, amelyekre szóhasználatunk a sokértelmű „szeretet“ (Liebe) szót használja. Ugy gondolom azonban, hogy ez a kiterjesztés nem újítás, hanem helyreállítás; csak feladtam egy fogalom célszerűtlen megszükitését, amire valamiképpen rávettek bennünket. A nemiség fogalmának a nemi szervektől való függetlenítése azért is előnyös, mert lehetővé teszi, hogy a gyermekek és a perverzek nemi működését ugyanazon szempontokból tárgyaljuk, mint a normális felnőttekét; eddig az előbbit teljesen elhanyagolták, az utóbbit elfogadták ugyan, de erkölcsi felháborodással és megértés nélkül. A pszichoanalitikus felfogás alapján a legkülönösebb és legvisszatartóbb perverziók érthetővé válnak, mint olyan részletöszönők megnyilvánulásai, melyek a genitális primátustól elvonatkozván, önállóan törekszenek kielégülni csakúgy, mint a libidófejlődés őskorában. Közülük a legfontosabb a homoszexualitás, alig nevezhető perverziónak. Egyszerűen visszavezethető az alkati kétneműségre és a fallikus primátus továbbhatására; pszichoanalízis által mindenkinél kimutatható valamelyes homoszexuális tárgyválasztás. Ha a gyermeket „polimorf perverz“-nek neveztük, úgy ez csak a szokványos kifejezőmód megtartása volt, de semmiképpen sem erkölcsi értékelés. Ilyen értékítéletek általaiban távol állanak a pszichoanalízistől.

A másik állítólagos kiterjesztés tekintetében a pszichoanalitikus kutatásra utalhatunk, amely azt mutatja, hogy az összes gyengéd érzelmi rezdületek eredetileg teljes értékű nemi törekvések voltak, melyek csak később váltak „céljukban gátolt“, vagy „átszellemített“ (szublimált) törekvésekké. A nemi ösztönök eme befolyásolhatóságán és elterelhetőségén alapszik különféle kulturális munkára való felhasználhatóságuk, melyekhez jelentősen hozzá is járultak.

Eleinte a felnőttek analiziséből nyertük mindazt a meglepő tapasztalatot, melynek alapján a gyermek nemi életéről képet alkottunk. Ez a kép később, körülbelül 1908 óta, a gyermekek egyenes megfigyelése által összes részleteiben és teljes mértékben igazolódott. Valóban oly könnyű meggyőződni a gyermekek rendszeres nemi működéséről, hogy csak csodálkozhatunk azon, hogyan tudták az emberek véghezvinni azt, hogy ezeket a tényeket észre ne vegyék és hogy oly soká fenn tudták tartani a nemiség nélküli gyermekkorról szóló vágyfantáziát. Ez feltétlenül összefügg a legtöbb felnőttnek a saját gyermekorára vonatkozó amnéziájával.

IV.

A pszichoanalízis tudományának főalkatrészei az ellenállásról, az elfojtásról, a tudattalanról, a gyermekkori élmények fontosságáról és a nemi élet etiologiai jelentőségéről szóló tanítások. Sajnos, hogy ehelyütt csak az egyes részeket tudtam leírni és azt már nem, hogy hogyan függnek össze és hogyan kapcsolódnak egymásba. Most már itt az ideje, hogy szemügyre vegyük azokat a változásokat, melyek lassanként átalakították az analitikus kezelés technikáját.

Eleinte nélkülözhetetlen volt az ellenállásnak biztatás és nógatás által való leküzdése, mert csak ily módon szerezhették az orvos tájékozódást arról, ami reá várt. Idővel azonban ez a munkamód mindkét fél számára túl fáradságos lett és bizonyos megfontolásokra is adott okot. Más módszernek kellett tehát felváltania, mely bizonyos értelemben az eddigi ellentéte volt. Ahelyett, hogy a beteget arra készítenék, hogy egy bizonyos tárgyról mondjon valamit, most arra kértük fel, hogy engedje át magát „a szabad eszmetársításnak“, azaz mondjon el mindent, ami eszébe jut, ha tartózkodik minden tudatos célkitűzéstől. Csak arra kellett köteleznie magát, hogy valóban mindent közöl, amit önmegfigyelései közben észlel és hogy nem enged semmi kritikának, ami őt arra készítené, hogy az egyes ötleteket avval az indokolással tolja félre, hogy azok nem elég fontosak, nem tartoznak a tárgyhoz, vagy egyáltalában értelmetlenek. A közlés őszinteségének követelését nem kellett nyomatékosan ismételnem, hiszen ez az analitikus gyógy mód alapfeltétele.

Megdöböntően hathat, hogy a *szabad eszmetársítás* a pszichoanalitikai alapszabály betartása mellett valóban azt eredményezi, amit vártak tőle: tényleg visszahozza a tudatba az elfojtott és ellenállások által távoltartott anyagot. De meg kell gondolnunk, hogy a szabad eszmetársítás nem igazán

szabad. A beteg mindig az analitikus helyzet befolyása alatt áll, még akkor is, ha gondolkodása nem irányul egy bizonyos témára. Jogosult az a feltevésünk, hogy nem juthat más az eszébe, mint ami összefügg ezzel a helyzettel. Ellenállása az elfojtottak tudatosításával szemben kétféle módon nyilvánul meg. Elsősorban ama bíráló ellenvetések formájában, amelyekre éppen a *pszichoanalitikus alapszabály* vonatkozik. Azonban, ha a beteg, a szabályt betartva, leküzdí ezeket az ellenvetéseket, akkor az ellenállás más kifejezőmódot talál. Véghez viszi, hogy a betegnek sohasem az elfojtott jut eszébe, hanem helyette más valami, ami úgy viszonylik hozzá, mint egy célzás és mentől nagyobb az ellenállás, annál messzebbre távolodik el a közlendő pótötlet attól az eredetitől, amit tényleg keresünk. Az analitikus, aki figyelemmel, de erőlködés nélkül hallgatja betegét, és akit tapasztalata már előkészített az elkövetkezendőkre, kétféle módon értékesítheti a beteg által elmondott anyagot. Vagy sikerül kisebbfokú ellenállás esetében a célzásokból kitalálnia az elfojtottat, vagy erősebb ellenállás mellett felismerheti a tárgytól látszólag távolodó ötletekben az ellenállás mibenlétét, amit azután közöl a beteggel. Az ellenállás leleplezése az első lépés annak leküzdésére. Így az analitikus munka keretében *értelmező készség* keletkezik, melynek sikeres kezelését, bár tapintatot és gyakorlatot követel, nem túl nehéz megtanulni. A szabad eszmetársítás módszerének az előbbivel szemben sok előnye van, azon felül, hogy sok fáradságot takarít meg. A beteget csak igen kis kényszernek teszi ki, soha sem veszti el a kapcsolatot a pillanatnyi valósággal és messzemenő biztosítékokat nyújt abban az irányban, hogy semmit sem hagyunk figyelmen kívül, ami a neurózis szerkezetében lényeges és semmit sem viszünk bele a saját várakozásunkból. Lényegében a beteg szabja meg az analízis menetét és az anyag rendezését, ezáltal azonban lehetetlenné válik az egyes tünetek és komplexumok rendszeres feldolgozása. A hipnotikus vagy rábeszélő eljárásokkal ellentétben az összetartozó anyagot különböző időkben és a kezelés különböző szakaszaiban tudjuk meg. Egy hallgatózó számára — akinek valójában sohasem szabad ott lennie — az analitikus kezelés tehát teljesen átláthatatlan volna.

A módszer másik előnye, hogy tulajdonképpen sohasem

mondhat csődöt. Elméletileg mindig lehetséges, hogy új ötletet kapjunk, ha nem ragaszkodunk egy bizonyos irányhoz. Ilyen csődbejutás azonban szabályszerűen előáll egy bizonyos esetben, de éppen mert ez az eset egyedülálló, meg is lehet magyarázni.

Olyan jelenség leírásához közeledem most, mely az analízisről alkotott képnek lényeges vonása és mind az elméleti, mind gyakorlati szempontból a legnagyobb jelentőséggel bír. Minden analitikus kezelésnél, anélkül, hogy az orvos ehhez bármit is hozzátenne, a betegben az analitikus személyével kapcsolatban olyan heves érzelmek lépnek fel, melyek a valóságos helyzettel nem magyarázhatók. Ez az érzelem lehet barátságos vagy ellenséges természetű, a legszenvedélyesebb, legérzékibb szerelem és lázadás, elkeseredés és gyűlölet legszélsőségesebb megnyilvánulásai között váltakozhat. Ez a röviden „*indulat-áttételnek*“ nevezett jelenség a betegben hamarosan elfoglalja a gyógyulási vágy helyét és mindaddig, amíg gyengéd és mérsékelt marad, az orvosi behatás hordozója és a közös analitikus munka tulajdonképpeni hajtóereje. Később, amikor már szenvedélyessé válik, vagy ellenségeskedésbe csap át, az ellenállás legerősebb eszközévé lesz. Akkor következhetik be az is, hogy a beteg eszmétársító munkája megbénul és a kezelés eredményessége vesztélyben forog. Értelmetlen dolog volna azonban, ha ezt az állapotot ki akarnánk küszöbölni; analízis indulat-áttétel nélkül teljes lehetetlenség. Nem szabad azt hinnünk, hogy az indulat-áttételt az analízis teremti meg és hogy az csak analízisben jön létre. Az analízis az indulat-áttételt csupán felderíti és elválasztja a többi jelenségtől. Általános emberi megnyilvánulással állunk itt szemben, ez dönti el minden orvosi befolyásolás eredményét, sőt tulajdonképpen ez uralkodik az egyén mindennemű emberi viszonylatán. Könnyen felismerhetjük benne ugyanazt a dinamikus tényezőt, melyet a hipnotizőrök befolyásolhatóságnak neveztek, ez a hipnotikus rapport hordozója, amelynek kiszámíthatatlansága a katartikus módszernél bajokat okozott. Olyan esetekben, amelyekben az indulat-áttételre való hajlandóság hiányzik, illetve teljesen negatívvá vált, mint a dementia praecoxnál vagy a paranoiánál, megszűnik a beteg lelki befolyásolhatósága.

Egészen helyes az a felfogás, hogy a pszichoanalízis befolyásolással (szuggesztíó) dolgozik, úgy, mint minden más lelki gyógy mód. A különbség azonban az, hogy a döntő szerepet a gyógyeredmény elérésénél nem engedjük át a befolyásolásnak, illetve az indulat-áttételnek. Inkább arra használjuk fel, hogy a beteget egy lelki munkára készítsük — éppen az indulat-áttételi ellenállásainak leküzdésére, ami azután lelki háztartásának állandó megváltozásához vezet. Az analitikus a betegnél tudatosítja és feloldja az indulat-áttételt, meggyőzvéen arról, hogy indulat-áttételi viselkedésében olyan érzelmi kapcsolatokat ismét meg, melyek legkorábbi tárgymegszállásaiból, elfojtott gyermekkorából származnak. A helyzet ilyen beállítása által az indulat-áttétel — valamikor az ellenállás legerősebb fegyvere — az analitikus eljárás legjobb segítő eszközévé válik. Mindenképpen igaz az, hogy az indulat-áttétel kezelése a legnehezebb, de legfontosabb része az analitikus gyakorlatnak.

A szabad asszociáció és a hozzá csatlakozó értelmező készség segítségével a pszichoanalízisnek olyasmi sikerült, ami — bár látszólag gyakorlati szempontból nem volt jelentős — valóságban azonban a tudományos munkában teljesen új elhelyezést és értékelést nyert. Ki lehetett mutatni, hogy az álmoknak értelmük van és értelmüket meg is lehet fejteni. Míg az ókor nagyrabecsülte az álmokat, mint a jövőbelátás eszközét, a modern tudomány az álomról mit sem akart tudni, a babonák közé sorolta, csupán „testi“ működést látott benne, mintegy a különben alvó lelki élet rángatózását. Hogy valaki, aki már komoly tudományos munkát végzett, fellépjen mint „álomfejtő“, képtelenségnek látszott. Ha azonban nem törődünk avval, hogy az álomnak ilyen rossz híre van és úgy bánunk vele, mint egy meg nem értett ideges tünettel, téveszmével, vagy kényszergondolattal, ha tehát látszólagos tartalmától eltekintünk és az egyes álmokképeket a szabad eszmetársítás kiindulópontjává tesszük, egészen más eredményekhez jutunk. Az álmodó ötletei alapján olyan gondolatcsoportról szerézhethünk tudomást, melyet se képtelennek, se zavarosnak nem nevezhetünk, hanem ami teljes értékű lelki működésnek felel meg. Ennek a gondolatcsoportnak a nyilvánvaló (manifest) álom csupán torzított, rövidített és félreértett lefordítása, többnyire vizuális képekben. Ezek a lap-

pangó (latens) álmogondolatok tartalmazzák az álom értelmét, az álom nyíltan mutatkozó tartalma csupán megtévesztés, homlokzat, amelyhez ugyan az eszmetársítás kapcsolódhat, de az értelmezés nem.

Egy sor kérdés merült itt fel s várt feleletre, közöttük a legfontosabb, hogy van-e hát oka az álmokképzésnek, milyen feltételek mellett megy ez végbe, milyen úton válik a mindig értelmes álmogondolat gyakran egészen értelmetlen álommá stb. Az 1900-ban megjelent „Álomfejtés“¹ című munkámban megkíséreltem mindezeknek a problémáknak az elintézését. Ennek a vizsgálatnak itt csak egészen lerövidített kivonatát adhatom: ha megvizsgáljuk a lappangó álmogondolatokat, melyeket az álom elemzéséből megismertünk, akkor találunk közöttük egyet, mely élesen kiválik a többi, értelmes és az álmodó számára jól ismert gondolat közül. Ezek a többiek az ébrenlét maradványai (napi maradványok); abban az egyben azonban fel lehet ismerni egy gyakran igen megbotránkozató vágyrezdülést, mely az álmodó ébrenléte számára idegen, amit tehát ennek megfelelően csodálkozva vagy felháborodva tagad meg. Ez a rezdület az álom igazi létrehozója, ez szolgáltatja az energiát az álmokképzésre, miközben a napi maradványokat használja anyagul; az így létrejött álom kielégülést jelent számára, ez az ő *vágyteljesülése*. Ez a folyamat nem volna lehetséges, ha az alvás állapotában magában nem lenne valami, ami ezt elősegíti. Az alvás lelki feltétele az én alvási vágya és az érdeklődésnek az élettől való visszavonása; mivel egyidejűleg a mozgáshoz való utak is elzárulnak, az én csökkentheti azt az erő kifejtést is, mellyel különben az elfojtásokat fenntartja. A tudattalan rezdület kihasználja azt, hogy az ellenállás éjszaka gyengül és az álom segítségével betör a tudatba. Az én elfojtó ellenállása azonban, bár kisebb mértékben, alvás közben is működik. Valami megmarad belőle, mint *álmocenzura* és megtiltja a tudattalan vágyrezdületnek, hogy eredeti formájában jelentkezzen. Az álmocenzura szigorának következtében a lappangó álmogondolatok olyan megváltoztatásokat és gyengítéseket kénytelenek elviselni, melyek az álom visszautasított értelmét felismerhetlenné teszik. Ez az *álmotorzítás* magyarázata, melynek a nyílt

¹ Magyar fordítása dr. Hollós Istvántól, Budapest, 1935.

álomtartalom legfeltünőbb jellemvonásait köszönhetjük. Jogosult tehát az állítás, hogy: *az álom egy (elfojtott) vágy (rejtett) teljesülése*. Már itt felismerhetjük, hogy az álom szerkezete azonos az ideges tünetével, hogy az álom is megalkuvás az elfojtott ösztönrezdület követelése és az ébren működő cenzurázó hatalom ellenállása között. A hasonló eredet következtében éppen olyan érthetetlen és ugyanúgy értelmezésre szorul, mint a tünet.

Az álmodás általános rendeltetését nem nehéz megtalálni. Arra szolgál, hogy a külső vagy belső ingereket, melyek az alvót felébresztenék, valami megnyugtatóféllével elhárítsa és így biztosítsa az alvás zavartalanságát. A külső inger elhárítása úgy történik, hogy az álom más értelmet ad neki és beleszövi valamely ártatlan helyzetbe; az ösztönvágy belső ingerét az álmodó szabadjára ereszti és engedi kielégülni az álomképzés által mindaddig, míg a lappangó álomgondolatok ki nem vonják magukat a cenzura fékező hatalma alól. Ha azonban ez a veszély fenyeget és az álom túl érthetővé válnék, az alvó megszakítja álmát és felriad (*szorongásos álom*). Az álom tehetetlen akkor is, ha a külső inger olyan erős, hogy már nem lehet visszautasítani (*ébresztő álom*). Azt a folyamatot, mely az álomcenzura közreműködésével átvezeti a lappangó gondolatokat a nyílt álomtartalomba, *álommunkának* neveztem. Ez a tudatelőttes gondolati anyag különleges feldolgozásából áll. Az álommunka a tudatelőttes alkatrészeit *sűriti*, lelki hangsúlyukat *eltolja*, azután az egészet látható képekbe átfordítja, *dramatizálja* és félreértésre alkalmas *másodlagos feldolgozással* egészíti ki. Az álommunka kitűnő példája a lelkiélet mélyebb, tudattalan rétegei működésének, mely az általunk ismert rendes gondolkodási folyamatoktól lényegesen különbözik. Sok ősi vonás is mutatkozik benne, pl. a túlnyomóan nemi *jelképezés (szimbolika)*, melyet különben a szellemi tevékenység egyéb területein szintén meg lehetett találni.

Az álom azáltal, hogy benne a tudattalan ösztönrezdület összeköttetésbe lép egy napi maradvánnyal, az ébrenlét valamelyik elintézetlen ügyével, kétszeres értéket jelent az analitikus munka számára. Hiszen az értelmezett álom egyrészt mindig egy elfojtott vágy teljesülését jelenti, másrészt folytathatja a nappali tudatelőttes gondolati munkát, megtöltöd-

het bármilyen tartalommal, elhatározással, figyelmeztetéssel, meg gondolással és újból kifejezhet egy vágyteljesülést. Az analízis ezt mindkét irányban értékesítheti, akár a tudatos, akár a tudattalan lelkifolyamatok megismerésére. Azt a körülményt is hasznosítja, hogy az álom nyitva áll a gyermekkor elfelejtett emlékei számára s így a gyermekkori emlékezéskiesés (amnézia) rendszerint az álomfejtéssel kapcsolatban szüntethető meg. Az álom itt ugyanannak a munkának egy részét végzi el, amire azelőtt a hipnóvizist használtuk. Ellenben, bár gyakran nekem tulajdonítják, sohasem állítottam azt, hogy az álomfejtésből kiderült volna, hogy minden álomnak nemi tartalma van, vagy nemi ösztönökre vezethető vissza. Könnyű észrevenni azt, hogy éhség, szomjúság, vagy kiürítési ingerek éppúgy képezhetnek vágyteljesítő álmokat, mint bármely nemi vagy önös (egoisztikus) rezdület. Álomelméletünk helyességét legkönnyebben kis gyermekeknél próbálhatjuk ki. Ott, ahol a különböző lelki rendszerek még nincsenek élesen szétválasztva, az elfojtások még nem olyan mélyek, gyakran hallunk olyan álmot, amely nem egyéb, mint nyílt teljesülése valamely, a nappalból származó vágyrezdületnek. Parancsoló szükségletek hatására felnőttek is produkálhatnak ilyen gyermeki jellegű álmokat.¹

Ugyanúgy, mint az álomfejtést, használja fel a lélek-elemzés az emberek gyakori kis elvé téseinek és tüneti cselekedeteinek tanulmányozását. Ezzel foglalkozik 1904-ben „A mindennapi élet pszichopatológiája“² címen megjelent könyvem. E sokat olvasott könyv tartalma azt bizonyítja, hogy ezek a jelenségek sohasem véletlenek, hogy megértésükre nem elegendő a tiszta élettani magyarázat, értelmeseek és megfejtethők és feljogosítanak bennünket arra, hogy mögöttük elfojtott vagy visszatartott rezdületeket és szándékokat tételezzünk fel. Mind az „Álomfejtés“-nek, mind ennek a tanulmánynak kimagasló értéke nem abban rejlik, hogy az

¹ 1935. Ha tekintetbe vesszük, hogy az álomműködés milyen gyakran sikertelen, akkor az álmot helyesebben vágyteljesülésre irányuló kísérletnek foghatjuk fel. Vitathatatlanul helyes Aristoteles régi meghatározása, aki az álmot alvás alatti lelki életnek nevezi. Van tehát külön értelme, hogy könyvem címe nem „Az álom“, hanem az „Álomfejtés“.

² Magyar fordítása dr. Takács Máriától, Budapest, 1923.

analitikus munkát alátámasztják, hanem egy másik tulajdonságukban. Mindeddig a lélekelemzés csupán beteges jelenségek feloldásával foglalkozott, melyeknek megmagyarázására sokszor olyan feltevésekkel kellett élnie, melyeknek jelentősége túlment a tárgyalt anyag fontosságán. Az álom azonban, melyet ezután vett sorra, már nem kóros tünet, hanem minden egészséges embernél megszokott normális lelki jelenség. Ha az álom úgy van felépítve mint valamely tünet, ha magyarázatára ugyanazok a feltevések szükségesek, — mint: az ösztönrezdületek elfojtása, pót- és megalkuvási képződmények, a tudatos és a tudattalan elhelyezésére szolgáló különböző lelki rendszerek, — akkor a pszichoanalízis már nem csupán segédtudománya a lélek kórtanának, hanem inkább egy új és alaposabb lélekismeret kezdete, mely az egészséges lélek megértése szempontjából is nélkülözhetetlen. Feltevései és eredményei átvihetők a lelki és szellemi élet egyéb területeire is; megnyílik előtte az út a nagyvilágba, az általános érdeklődés felé.

V.

Megszakítom most a pszichoanalízis belső fejlődésének leírását, hogy külső sorsát vázoljam. Amit eddig közöltem, nagyrészt az én munkám eredménye volt, de ugyanebben az összefüggésben tárgyaltam későbbi eredményeket is és nem választottam el tanítványaim és követőim munkásságát az enyémtől.

Breuer-től való szétválásom után több mint egy évtizeden át nem voltak követőim, teljesen egyedül állottam. Bécsben kerültek, a külföld nem vett rólam tudomást. Az „Álomfejtés“-ről (1900) a szakfolyóiratok alig tettek említést. „A pszichoanalitikus mozgalom történeté“-ben, a bécsi elmeorvosok magatartásának jellemzésére, leírtam az egyik asszisztenssel történt beszélgetésemet, aki tanaim ellen könyvet írt, de az „Álomfejtést“ el sem olvasta. A klinikán azt mondták neki, hogy nem érdemes. Az illető, aki azóta rendkívüli tanár lett, megengedte magának, hogy ennek a beszélgetésnek tartalmát letagadja és hogy egyáltalán kételkedjék emlékezőtehetségemben. Én azonban akkori közlésem minden szavát fenntartom.

Amikor már megértettem, mennyire szükségszerűek voltak az összeütközések, érzékenységem nagyon enyhült. Lassanként az elszigeteltségnek is vége lett. Először Bécsben gyűlt össze egy kis tanítványi kör; 1906 után tudtuk meg, hogy a zürichi elmeorvosok, E. *Bleuler*, asszisztense C. G. *Jung* és mások is nagyon érdeklődnek a pszichoanalízis iránt. Személyes kapcsolatok jöttek létre. 1908 húsvétján a fiatal tudomány barátai Salzburgban találkoztak, megállapodtak, hogy ezeket a magánkongresszusokat rendszeresen megismétlik és *Jung* szerkesztésében folyóiratot adnak ki „*Jahrbuch für psychopathologische und psychoanalytische Forschungen*“

címen. *Bleuler* és én voltunk a kiadók; a világháború kezdetével azután ez a folyóirat megszűnt. A svájciakkal egyidőben Németországban mindenfelé felébredt a pszichoanalízis iránti érdeklődés, számos cikk jelent meg és tudományos kongresszusokon élénken vitatkoztak róla. Sehol sem fogadták barátságosan, vagy jóindulatú várakozással. Igen rövid ismeretség után a német tudomány megegyezett a pszichoanalízis elvetésében.

Természetesen még ma sem tudhatom, hogy az utókor végül miképpen fogja megítélni a pszichoanalízis értékét az elmekórtan, a lélektan és a szellemi tudományok számára. De úgy hiszem, hogyha az a korszak, amelyet átéltünk, egyszer történetíróra talál, akkor annak el kell majd ismernie, hogy a német tudomány képviselőinek magatartása abban az időben nem volt valami dicső. Most nem a visszautasítás tényére gondolok, vagy árra a határozottságra, amivel ez megtörtént; mindkettőt könnyen meg lehetett érteni, megfelelték várakozásomnak és így nem vethettek árnyékot az ellenfél jellemére. Azonban a mértéktelen góg, a logika lelkiismeretlen megszegyenyítése, a támadások durvasága és ízléstelensége számára nincs mentség. Vádolhatnak avval, hogy gyerekes még 15 év után is érzékenységemnek szabad folyást engednem; nem is tenném, ha nem kellene még egyebet is hozzáfűzőm. Évekkel később, a világháború alatt, amikor az ellenségek egész kara barbársággal vádolta a német nemzetet és ez a vád mindazt magában foglalta, amit említettem, mégis mélységesen fájlaltam, hogy saját tapasztalatomból nem tudtam ennek ellentmondani.

Egyik ellenfelem hangosan dicsekedett avval, hogy hallgatást parancsol betegeinek, ha nemi dolgokról kezdenek beszélni; nyilván ebből a munkamódból merítette a jogalapot, hogy megítélje a nemiség szerepét az idegbetegségek keletkezésében. Az indulattelt ellenállásoktól eltekintve, amelyeket a pszichoanalitikus elmélet annyira könnyen tud megmagyarázni, hogy nem is tudnak bennünket zavarni, a megértés legnagyobb akadályát abban a körülményben láttam, hogy ellenfeleim a pszichoanalízist az én spekulatív fantáziám szüleményének tekintették és nem hittek abban a hosszú, türelmes és előítéletmentes munkában, melyet felépítésére fordítottam. Miután véleményük szerint az analízisnek semmi köze sincs

a megfigyeléshez és a tapasztalathoz, jogosultnak érezték, hogy saját tapasztalatuk nélkül is elvethessék. Mások, akik nem voltak olyan biztosak ebben a meggyőződésben, azt a klasszikus ellenállást ismételték meg, hogy nem néztek a mikroszkópba, hogy ne kelljen meglátniok, amit tagadni akartak. Egyáltalában nagyon különös, hogy a legtöbb ember milyen inkorrekt viselkedik, ha új dologban saját ítéletére van utalva. Sok éven keresztül és még ma is hallok „jóakarató” bírálatokat, hogy eddig meg eddig igaza van a pszichoanalízisnek, de ennél a pontnál kezdődnek a túlzások, az indokolatlan általánosítások. Emellett jól tudom, hogy nincs annál nehezebb, mint az ilyen elhatárolás fölött dönteni és hogy a bírálók maguk még néhány nappal vagy héttel előbb az egész felől nem tudtak semmit.

A pszichoanalízis hivatalos kiátkozásának az volt a következménye, hogy az analitikusok szorosabban fogtak össze. A nürnbergi második kongresszuson 1910-ben *Ferenczi Sándor* ajánlatára megalakult a „Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület”, mely egyes helyicsoportokra osztódott fel és egy elnök vezetése alatt állt. Ez az egyesület túlélte a világháborút, ma is fennáll és magába foglalja a következő helyicsoportokat: Bécs, Berlin, Budapest, Zürich, London, Hollandia, New York, Pánamerika, Moszkva és Kalkutta. Első elnöknek C. G. *Jung*-ot választottam meg; ez, amint később kiderült, elég szerencsétlen lépés volt. A pszichoanalízis akkor egy másik folyóiratra is tett szert, a „Zentralblatt für Psychoanalyse“-re *Adler* és *Stekel* szerkesztésében és rövidesen egy harmadikra is, az „Imago“-ra, melyet a nem orvos *H. Sachs* és *O. Rank* a szellemi tudományokra alkalmazott analízisnek szántak. Röviddel ezután jelent meg *Bleuler* írása a pszichoanalízis védelmében („Die Psychoanalyse Freud's“, 1910). Amennyire örvendetes volt, hogy a vitában egyszer végre az igazság és becsületes logika is szóhoz jutott, *Bleuler* munkája mégsem tudott engem teljesen kielégíteni. Túlságosan törekedett a pártatlanság látszatára; nem véletlen, hogy éppen ennek a szerzőnek köszönheti tudományunk az *ambivalencia* értékes fogalmát. Későbbi dolgozataiban *Bleuler* annyira elutasítóan viselkedett az analitikus tanokkal szemben, annyi lényeges részét vonta kétségbe és vetette el, hogy csodálkozva kérdezhetem csak, hogy elismerése számára mi maradt meg belőle. És mégis,

később is, nemcsak hogy igen bátran állást foglalt a „mély-ségi lélektan“ mellett, hanem még a skizofréniák nagyvonalú leírását is erre alapította. *Bleuler* különben nem sokáig maradt tagja a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesületnek; *Jung*-gal kellemetlenségei támadtak, emiatt kivált onnan és így az analízis számára elveszett a „Burghölzli“.

A pszichoanalízis terjedését a hivatalos ellenállás sem Németországban, sem egyéb országokban nem tudta feltartóztatni. Más alkalommal („A pszichoanalitikus mozgalom története“) már leírtam fejlődésének egyes pontjait és megemlítettem azoknak a nevét, akik képviselői közül kitűntek. 1909-ben *Jung* és én Amerikába utaztunk *G. Stanley Hall* hívására, ki a Clark University (Worcester, Mass.) elnöke volt, hogy ott az intézmény húszéves alapításának tiszteletére egy héten át német nyelven előadásokat tartsunk. *Hall* jogosan elismert pszichológus és pedagógus volt, aki már évek óta bevonta a pszichoanalízist előadásaiba; valami volt benne a „királyválasztóból“, akinek tetszett az, hogy tekintélyeket emeljen, majd megdöntsön. Ott találtuk *James J. Putnamot*, a harvardi egyetem ideggyógyászát is, aki kora ellenére lelkesedett a lélekelemzésért és általánosan tisztelt személyének egész súlyával kiállt az analízis kulturális értékei és szándékainak tisztasága mellett. A kitűnő férfi, aki kényszerneurótikus hajlamossága ellensúlyozásaképpen túlságosan etikus irányzatot képviselt, azzal a zavaró követeléssel állott elénk, hogy a pszichoanalízist kapcsoljuk hozzá egy meghatározott filozófiai rendszerhez és állítsuk erkölcsi törekvések szolgálatába. A filozófus *William James*-szel is találkoztam, ami maradandó benyomást hagyott bennem. Sohasem fogom elfelejteni azt a kis jelenetet, amikor egy séta alkalmával hirtelen megállt, átadta nekem kezításkáját és arra kért, mennek előre, majd utánam jön, mihelyt elintézte közeledő angina pectoris rohamát. Egy évvel később szívbajban halt meg; azóta mindig kívántam magamnak, hogy ilyen félelemmentesen nézhessek a közeledő halál szemébe.

Akkor még csak 53 éves voltam, fiatalnak, egészségesnek éreztem magam. Az Újvilágban való rövid tartózkodás egyáltalán jót tett önérzetemnek; Európában kifagadott voltam, ott pedig a legelsők mint egyenrangút kezeltek. Szinte valószínűtlen éber álmodozás megvalósulása volt, amikor Wor-

cesterben felléptem a katedrára, hogy megtartsam az „Öt előadást a pszichoanalízisről“. A pszichoanalízis tehát már nem volt agyrém, hanem a valóság értékes részévé vált. Amerikában nem is vesztette el soha talaját látogatásunk óta; rendkívül népszerű lett a laikusok között is és számos hivatalos elmeorvos úgy ismeri el, mint az orvosi kiképzés fontos részét. Sajnos ott is sok felhígítást kellett eltűrnie. Evvel a névvel takaróznak sok visszaélés, melynek nincs hozzá semmi köze; az alkalom is hiányzik, úgy a gyakorlati, mint az elméleti kiképzésre. Amerikában még összeütközésbe került a *behaviourismussal* is, mely naivitásában azzal dicsekszik, hogy a lelki problémát egyáltalában kiküszöbölte.

Európában 1911 és 1913-ban két irányzat szakadt el a pszichoanalízistől, amelynek vezetői olyan személyek voltak, mint Alfred *Adler* és C. G. *Jung*, akik mindeddig tekintélyes szerepet játszottak a fiatal tudományban. Mindkettő igen veszedelmesnek látszott és gyorsan szereztek maguknak követőket. Erejüket azonban nem saját értéküknek köszönhették, hanem annak a csábításnak, hogy a pszichoanalízis visszatartóerőként érzett eredményeitől meg lehet szabadulni, ha nem is tagadják meg annak tapasztalati anyagát. *Jung* megpróbálta az analízis tapasztalatait elvonttá, személytelenné és az egyén élettörténetétől függetlenné átértelmezni; azt remélte, hogy ezáltal megtakaríthatja a gyermeki nemiség, az Ödipusz-komplexum értékelését, valamint a gyermekkor analízisének szükségességét. *Adler* még jobban eltávolodott a pszichoanalízistől; a nemiség jelentőségét általában elvetette, a jellem- és neurózisképződést kizárólag az ember hatalmi törekvésére és arra a vágyára vezette vissza, hogy veleszületett kicsinysége érzését kompenzálja és ezzel szélnek eresztette a pszichoanalízis minden pszichológiai felfedezését. De ugyanaz, amit elvetett, más néven mégis kieroszakolta felvételét az ő zárt rendszerébe; amit ő „férfias tiltakozás“-nak nevez, nem más, mint a helytelenül szexuális jelleggel felruházott elfojtás. A két eretnekkal nagyon enyhén bánt el a kritika; én csak annyit érhettem el, hogy úgy *Adler*, mint *Jung* lemondtak arról, hogy pszichoanalízisnek nevezzék tanításaikat. Ma, egy évtized elmúltával, megállapíthatjuk, hogy egyik kísérlet sem ártott a pszichoanalízisnek.

Ha egy társulás azon alapszik, hogy néhány sarkalatos pontban a vélemények megegyeznek, természetes, hogy kiválnak belőle azok, akik feladták ezt a közös alapot. Mégis régebbi tanítványaim elszakadását az én rovásomra írták, türelmetlenségem jelét, egy rám nehezedő különös végzet megnyilvánulását látták ebben. Talán elég, ha arra utalok, hogy azokkal, akik elhagytak engem, ú. m. *Jung, Adler, Stekel* és még egynéhányan, szemben állnak elég nagy számban azok, akik, mint *Abraham, Eitingon, Ferenczi, Rank, Jones, Brill, Sachs*, a lelkész *Pfister, van Emden, Reik* és még mások, már legalább 15 éve hűségesen és közülök legtöbben zavartalan barátságban együtt dolgoznak velem. Csak idősebb tanítványaim nevét soroltam itt fel, akik a pszichoanalízis irodalmában már nevet szereztek maguknak. Az, hogy többet nem említettem meg, nem jelent kisebb értékelést, mert éppen a fiatalok és később hozzánk csatlakozottak között olyan tehetségek vannak, akik nagy reményekre jogosítanak fel. Védelmemre talán azt is felhozhatom, hogy türelmetlen és a csalhatatlanságában hívó, elbizakodott ember sohasem kapcsolhatott volna magához ilyen sok, szellemileg kiváló embert, különösen, ha oly kevés gyakorlati csábítási eszköz fölött rendelkezik, mint én.

A világháború, mely annyi szervezetet elpusztított, nem ingatta először a mi „Nemzetközi Egyesületünket“. A háború után először 1920-ban Hágában jöttünk össze semleges területen. Megható volt a hollandusok vendégszerete, mennyire felkarolták a kiéhezett és elszegényedett középeurópaiakat. Tudtommal az elpusztított világban ez volt az első alkalom, hogy angolok és németek tudományos érdeklődésükben barátilag egy asztalhoz ültek. A háború még Németországban is, éppúgy, mint a nyugati országokban, fokozta a pszichoanalízis iránti érdeklődést. A háborús idegbajok megfigyelése kinyitotta az orvosok szemét és észrevették a lelki eredet jelentőségét ideges zavaroknál. Néhány lélektani fogalmazásunk, ú. m. „a betegségből nyert haszon“ és „a betegségbe való menekülés“ hamarosan népszerű lett. Budapestre 1918-ban, az összeomlás előtti utolsó kongresszusra a szövetséges központi hatalmak kormányai hivatalos képviselőket küldtek, akik megígérték, hogy pszichoanalitikus osztályokat fognak felállítani a háborús betegek kezelésére. Erre

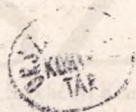
azonban már nem került sor. Egyik legkiválóbb tagunk, *Freund Antal* dr. nagyszabású tervei, aki Budapesten központot akart teremteni az analitikus tanítás és gyógyítás céljaira, hajótörést szenvedtek a röviddel ezután bekövetkezett politikai átalakulásokon és a pótolhatatlan férfi korai halálán. Terveinek egy részét később *Max Eitingon* valósította meg, amikor 1920-ban Berlinben megteremtette az első pszichoanalitikus poliklinikát. Magyarországon, bár rövid ideig, *Ferenczi*, mint a pszichoanalízis hivatalos képviselője, sikeres tanítómunkát fejtetett ki az egyetemen. A háború után ellenfeleink azt híresztelték, hogy a tapasztalat lesújtó érveket hozott az analitikus állítások ellen. A háborús neurózisok bizonyították volna, hogy felesleges feltételezni nemi mozzanatok az ideges tünetek eredetében. Azonban könnyelmű és túlkorai volt ez a diadal. Egyrészt senkisémet végzett alapos analízist egy háborús neurózis esetében, így tehát semmi biztosat sem tudhatott okairól; ebből az ismerethiányból pedig igazán nem lett volna szabad következtetéseket vonnia. Másrészt a pszichoanalízis már régen ismerte a narcisszmus és a narcisztikus neurózis fogalmát, mely éppen azt írja le, hogyan tapad a libidó az énhez a tárgy helyett. Egyébként avval vádolták a pszichoanalízist, hogy a nemiség fogalmát túlzottan tágitotta; azonban, ha a vita számára kényelmes volt, elfelejtkeztek ezekről a bűnökről és megint csak a szorosabb értelemben vett nemiséget hányták szemére.

A pszichoanalízis történetét, ha a katartikus előzményektől eltekintek, két fejezetre osztanám fel. Az első szakaszban egyedül állottam, magamnak kellett végezniem az egész munkát. Ez így volt 1895—96-tól 1906 vagy 1907-ig. A második szakasz kezdetétől mind a mai napig tanítványaim és munkatársaim hozzájárulásai fokozódó jelentőségre tettek szert, úgyhogy most, amikor súlyos betegségelem figyelmeztet a vég közeledtére, nyugodtan gondolhatok saját munkásságom megszűntére. Ez azonban kizárja azt is, hogy ebben az „Önéletrajzban“ a pszichoanalízis haladását a második időszakban éppen oly bőven írjam le, mint annak fokozatos felépítését az első szakaszban, amelyet egyedül az én munkásságom töltött ki. Csak azoknak az új szerzeményeknek a felemlítését érzem jogosnak, amelyekben nekem még kimagasló részem volt, tehát elsősorban a narcisszmus kérdését, az ösztönelmé-



1909

OSZK



letet és a pszichoanalízisnek az elmebajokra való alkalmazását.

Pótlásul még azt kell mondanom, hogy a fokozódó tapasztalattal mind világosabban kitűnt, hogy az Ödipusz-komplexum jelenti a neurózis magvát. Az Ödipusz-komplexum a gyermekkori nemi élet csúcspontja és egyúttal az a csomópont is, melyből az összes későbbi fejlődések kiindulnak. Ezáltal azonban szétfoszlott az a remény, hogy az analízis meg fogja találni az idegbajok specifikus kórokat. Be kellett látnunk, mint azt *Jung* analitikus pályája kezdetén oly találóan kifejezte, hogy a neurózisnak nincsen különösebb jellemző tartalma, vagyis, hogy az idegbetegek ugyanazokon a dolgokon szenvedtek hajótörést, melyeket az egészségesek szerencsésen le tudtak győzni. Ez a belátás egyáltalán nem okozott csalódást. Kitűnő összhangban volt avval a másikkal, mely szerint a pszichoanalízis által meglátott mélységi pszichológia éppen a normális lelki élet pszichológiája. Eppen úgy jártunk, mint a vegyészek; a végső termékek nagy minőségi különbözőségei visszavezettek ugyanazoknak a vegyülő elemeknek mennyiségi változásaira.

Az Ödipusz-komplexumban a libidó a szülők képzetéhez kötve jelentkezik. Előbb azonban volt egy idő, amelyben semmi ilyen tárgy nem létezett. Ebből adódott a libidó-elmélet számára alapvető feltevés egy olyan állapotról, amelyben a libidó az ént tölti el, ezt magát veszi tárgyául. Ezt az állapotot nevezhetjük „narcisszmus”-nak vagy önszeretetnek. A további tapasztalat azt mutatta, hogy ez az állapot tulajdonképpen sohasem szűnik meg teljesen; az én az egész élet folyamán megmarad annak a nagy libidó-tartálynak, amelyből a tárgymelegszállások kiindulnak és amelybe a libidó a tárgyaktól újból visszafolyhat. A narcisztikus libidó tehát állandóan átalakul tárgylibidóvá és ismét visszaváltozik. Kitűnő példa arra, hogy ez az áttétel milyen mértékig lehetséges, az önfeláldozásra képes érzéki, vagy átszellemített szerelem. Míg eddig az elfojtási folyamatban csak az elfojtott anyagra figyeltünk, úgy ezek az elképzelések lehetővé teszik, hogy helyesen értékeljük azt is, ami elfojt. Azt mondtuk, hogy az elfojtást az énben működő öfenntartási ösztönök („én-ösztönök”) indítják meg és, hogy a libidinózus ösztönökön megy végbe. Most azonban, hogy megismer-

tük az önfenntartási ösztönök szintén libidinózus természetét, mint narcisztikus libidót, láthatjuk, hogy az elfojtás a libidón belül folyik le; narcisztikus libidó áll szemben a tárgylibidóval, az önfenntartás érdekében védekezik a tárgyszereztés, tehát a szűkebben vett nemiség követelése ellen.

A lélektanban semmi sem hiányzik annyira, mint egy teherbíró ösztöntan, melyre tovább lehetne építeni. Sajnos, ennek nyoma sincs, a pszichoanalízisnek magának kell tehát tapogatózva kísérleteznie az ösztöntan felépítése körül. Az első feltételezett ellentétet, az én-ösztönök (önfenntartás, éhség) és libidinózus ösztönök (szeretés) között, helyettesítette később az új ellentét, narcisztikus és tárgylibidó között. Nyilván ez sem volt még az utolsó szó; inkább biológiai megfontolások alapján nem elégedhettünk meg egyetlen fajta ösztön felvételével.

Legutóbbi éveim munkáiban („Jenseits des Lustprinzips“¹ „Massenpsychologie und Ich-Analyse“, „Das Ich und das Es“) szabad folyást engedtem az oly régen lefogott spekulációs hajlamomnak és itt megpróbálkoztam többek közt az ösztönprobléma új megoldásával. Összefogtam az ön- és fajfenntartó ösztönöket az *Eros* fogalmában és szembeállítottam vele a hangtalanul dolgozó *halál- vagy önpusztító ösztönt*. Az ösztön általában úgy tekinthető, mint az élőlény bizonyos rugalmassága, mint törekvés egy bizonyos helyzet visszaállítására, mely egyszer már megvolt és külső behatás által szűnt meg. Az ösztönök lényegében maradi természetét az *ismétlési kényszer* jelenségei magyarázzák meg. Az *Eros* és a *halálösztön* együtt, vagy egymás ellen irányuló működése adja meg az élet képét.

Még bizonytalan, hogy ez a felépítés használhatónak fog mutatkozni. Bár azt akarta elérni, hogy a pszichoanalízis némely igen fontos elméleti elképzelését rögzítse, mégis megszövegezte túl meggy rajta. Számtalanszor hallottam azt a lekicsinylő megjegyzést, hogy semmire sem lehet értékelné egy olyan tudományt, melynek legfontosabb fogalmai oly kevésbé élesek, mint a libidó és az ösztön fogalma a pszichoanalízisben. Azonban ez az ellenvetés a tényállás teljes félreismerésén

¹ Magyarul: „A halálösztön és az életösztönök“ címen Kovács Vilma fordításában, Budapest, 1923.



alapszik. Világos alapfogalmak és élesen körülrajzolt meghatározások csak szellemtudományokban lehetségesek és csak annyiban, amennyiben ezek bizonyos területre vonatkozó tényeket akarnak egy intellektuális rendszer keretébe foglalni. A természettudományoknál, melyekhez a lélektan is tartozik, felesleges, sőt lehetetlen a legfőbb fogalmaknak ilyen tisztasága. Állattan és növénytan nem kezdték avval, hogy az állatot és növényt kifogástalanul és kielégítő módon meghatározták volna; az élektan még ma sem tudja biztos tartalommal megtölteni az élet fogalmát. Sőt még a természettan is egészen megállott volna fejlődésében, ha arra kellett volna várnia, hogy anyagról, erőről, nehézkedésről való fogalmai elnyerjék a kívánatos világosságot és szabatoságot. A természettudományi meghatározások alapképzetei vagy legfőbb fogalmai eleinte mindig bizonytalanok, magyarázatuk helyett csak utalás történik arra a jelenségcsoportra, melyből származnak és csak a megfigyelt anyag további elemzése által válnak világosakká, tartalmilag gazdagokká és ellentmondás nélküliekké. Mindig durva igazságtalanságnak éreztem, hogy a pszichoanalízist nem akarták úgy kezelni, mint minden más természettudományt. Ez a visszautasítás a legesőkönnyösebb kifogásokban nyilvánult meg. A pszichoanalízisnek szemére vetik minden hiányát és tökéletlenségét, pedig egy tapasztalatokra alapított tudomány nem tehet mást, mint hogy darabonként dolgozza ki eredményeit és lépésről lépésre oldja meg problémáit. Továbbá, mikor azon fáradoztunk, hogy a nemi működésnek megszerezze azt az értékelést, amelyet olyan soká megtagadtak tőle, akkor a pszichoanalitikus elméletre rásütötték a „pánszexuálizmus“ bélyegét, ha azonban hangsúlyoztuk a korai gyermekkor alkalmi benyomásainak eddig tekintetbe nem vett szerepét, azt kellett hallanunk, hogy a pszichoanalízis tagadja az öröklés és a konstitúció tényezőit, ami sohasem jutott eszünkbe. Ellenkezést találtunk mindenképpen és mindenáron.

Már munkásságom korábbi szakaszaiban is megkíséreltem, hogy a pszichoanalitikus megfigyelésekből általánosabb szempontokhoz jussak. Egy 1911-ben megjelent kis dolgozatomban: „Formulierungen über die zwei Prinzipien des psychischen Geschehens“, — nem állítom, hogy egyéni módon — hangsúlyoztam az öröm és kín (Lust und Unlust) elv

vezető szerepét a lelki életben és annak helyén az u. n. „valóság-
elv“ térfoglalását. Később egy „metapszichológiával“ is mer-
tem próbálkozni. Így neveztem azt a szemlélő módot, amely-
ben minden lelki folyamatot a *dinamika*, *topika* és *ökonómia*
három koordinátája szerint értékelünk, és ebben láttam azt
a végső célt, amely a lélektan számára elérhető. Ez a kísérlet
torzó maradt, néhány értekezés után („Triebe und Trieb-
schicksale“ — „Verdrängung“ — „Das Unbewusste“ —
„Trauer und Melancholie“, stb.) abba hagytam. Valószínűleg
helyesen is tettem, mert még nem jött el az ideje annak, hogy
végleges elméleteket fektessünk le. Legutolsó spekulatív mun-
káimban arra vállalkoztam, hogy a lelki készüléket a kóros
tények analitikus értékelése alapján tagozzam és feloszlom
az *én*, *ösztön-én* és a *felettes-énre* („Das Ich und das Es“), 1922).
A felettes-én az Ödipusz-komplexum örököse és az ember
etikai követelményeinek a képviselője.

Nem szeretném azt a benyomást kelteni, mintha munkám
eme utolsó szakaszában elfordultam volna a türelmes meg-
figyeléstől és teljesen átadtam volna magam a spekuláció-
nak. Inkább mindig szoros kapcsolatban maradtam az anali-
tikus anyaggal és sohasem hagytam fel az egyes klinikai,
vagy gyakorlati kérdések feldolgozásával. Még ott is, ahol el-
távolodtam a megfigyeléstől, gondosan kerültem a tulajdon-
képpen filozófiához való közeledést. Velemiszületett alkal-
matlanságom nagyon megkönnyítette számomra ezt a tartóz-
kodást. Mindig kapható voltam G. Th. *Fechner* eszméi szá-
mára és fontos pontokban támaszkodtam is erre a gondol-
kodóra. A pszichoanalízis messzemenő megegyezése *Schopen-
hauer* filozófiájával — aki nemcsak az indulati élet és a nemis-
ség kimagasló jelentőségét hirdette, hanem még az elfojtás
mechanizmusát is felismerte — nem vezethető vissza az ő
tanainak ismeretére. *Schopenhauer* munkáit csak nagyon
későn olvastam. *Nietzsche*-t, azt a másik gondolkodót, kinek
megérzései és meglátásai sokszor a legmeglepőbb módon
egyeznek a pszichoanalízis fáradsággal szerzett eredményei-
vel, éppen ezért sokáig kerültem, nem mintha az elsőbbség
lett volna számomra fontos, hanem, hogy megőrizzem elfogu-
latlanságomat.

Az idegbajok voltak az első, hosszú ideig az egyedüli tár-
gyai az analízisnek. Egy analitikus sem kételkedett abban,

hogy az orvosi gyakorlatban nem helyes ezeket a bajokat az elmebajoktól elkülöníteni és a szervi idegbajokhoz csatolni. A neurózistan az elmekórtanhoz tartozik, nélkülözhetetlen bevezetés ebbe a tudományba. Ugy tűnik, hogy az elmebajok analitikus tanulmányozását kizárja a fáradságos kezelés kilátástalansága. Az elmebeteg általában képtelen pozitív indulat-áttételre, és emiatt nem alkalmazható nála az analitikus módszernek ezen legfontosabb eszköze. Azonban sokszor mégis mutatkoznak járható utak. Az indulat-áttétel sok esetben nem hiányzik annyira, hogy ne lehetne vele egy darabig eljutni; ciklikus depresszióknál, könnyebb paranoiás zavaroknál, részleges skizofréniánál kétségtelen sikereket értek el az analízissel. Legalább a tudomány haladása számára hasznos volt, hogy sok esetben a diagnózis ingadozott pszichoneurózis és dementia praecox feltevése között; ily módon a gyógyító kísérlet fontos felvilágosításokat hozhatott, mielőtt abba kellett volna hagyni. Leginkább tekiutetbe jön azonban, hogy elmebajoknál oly sok minden van mindenki számára észrevehetően a felszínen, amit az idegbajoknál fáradságos munkával kell a mélyből felhozni. Sok analitikus tétel számára az elmekórtani klinika szolgáltatja a legjobb szemléltető anyagot. Így történt az, hogy az analízis hamar megtalálta az utat az elmebetegek megfigyeléséhez. Már 1896-ban egy paranoid dementia esetről ki tudtam mutatni ugyanazokat az etiológiai momentumokat és ugyanazon indulati komplexumok jelenlétét, mint az idegbajoknál. *Jung* a demensek talányos stereotípiáit meg tudta magyarázni azáltal, hogy összefüggésbe hozta őket a beteg élettörténetével; *Bleuler* különböző elmebajoknál olyan mechanizmusokra mutatott rá, mint amilyeneket idegbetegek analizisénél lehetett kinyomozni. Azóta is szüntelenül fáradoznak az analitikusok az elmebajok megértéséért. Különösen, mióta a narcisszmus fogalmával dolgozunk, majd az egyiknek, majd a másiknak sikerül átpillantani ezen a falon. Talán *Abraham* jutott legmésszebbre a melanchólia magyarázatában. Ezen a területen tudásunk jelenleg még nem váltható át gyógyító képességre; azonban a tisztán elméleti haszon nem kevésbé értékes és csak arra vár, hogy egyszer majd gyakorlati felhasználásának ideje is eljőjön. Hosszu ideig az elmegyógyászok sem fogtak ellenállni tudni beteganyaguk bizonyító erejének.

A német elmegyógyászatban most mintha az analitikus szempontokkal bizonyos *pénétration pacifique* menne végbe. Bár állandóan fogadkoznak, hogy nem akarnak pszichoanalitikusok lenni, nem tartoznak az „ortodox“ iskolához, ennek túlzásaival nem tudják magukat azonosítani, főképpen nem hisznek a nemi mozzanat óriási jelentőségében, — mégis a legtöbb fiatal kutató az analitikus tanítás egyik vagy másik részét magáévá teszi és a maga módja szerint alkalmazza a beteganyagon. Minden jel arra vall, hogy ezirányban további fejlődést várhatunk.

OSZK

VI.

Távolból figyelem, hogy milyen tünetekkel jár a pszichoanalízis bevonulása az oly sokáig visszautasító álláspontot képviselő Franciaországban. Ugy hat, mint valami régebben átélt élmény megisméltése, de mégis egyéni vonásai is vannak. Hihetetlenül együgyű ellenvetéseket hangoztatnak, pl. azt, hogy a francia tapintat mennyire megütközik a pszichoanalitikus elnevezések otrombaságán és pedantériáján (eszünkbe jut ilyenkor *Lessing* halhatatlan *Riccaut de la Marlinière* lovagja!). Egy másik kijelentés már komolyabban hangzik; még a Sorbonne egyik pszichológia-tanára sem érezte méltatlannak: eszerint *a latin szellem (le génie latin)* egyáltalán nem tudja bevenni a pszichoanalitikus gondolkodásmódot. Ezzel aztán teljesen kiszolgáltatják angol szövetéseiket, kik mint a pszichoanalízis követői szerepelnek. Aki ilyesmit hall, természetesen azt hihetné, hogy a *teuton szellem (le génie teutonique)* a pszichoanalízist már születésekor szívébe zárta, mint legkedvesebb gyermekét.

Franciaországban a lélekelemzés iránti érdeklődés a szép-irodalom művelőitől indult ki. Hogy ezt megérthessük, emlékeznünk kell arra, hogy a lélekelemzés az álomfejtéssel átlépte a tisztán orvosi hatáskört. Abban az időben, mely a németországi fellépésétől a mostani, franciaországi fellépéséig terjed, kezdtek alkalmazni a pszichoanalízist az irodalom és műtörténet, vallástudomány és őstörténet, mitológia, néprajz és neveléstan terén. Mindennek kevés köze van az orvostudományhoz, csak a lélekelemzés közvetítése által kapcsolódik hozzá. Nincs is ezért jogom, hogy ehelyüttl behatóbban foglalkozzam vele. De teljesen még sem hanyagolhatom el, mert egyrészt másképp nem adhatok helyes képet a lélekelemzés lényegéről és értékéről, másrészt azt a feladatot vállaltam, hogy saját életem munkáját írjam le. Mindeme alkal-

mazások eredetileg saját munkáimra mennek vissza. Itt-ott magam is letértem az útról, hogy ilyesféle nem-orvosi érdeklődésemet kielégítsem. Mások, nemcsak orvosok, de szakemberek is, nyomdokaimba léptek és mélyen behatoltak az illető tudomány területére. De miután programmom szerint csak arra akarok szorítkozni, hogy az alkalmazott lélekelemzés anyagához való saját hozzájárulásaimról szóljak, az olvasó ennek jelentőségéről és kiterjedéséről csak hiányos képet fog kapni.

Az *Ödipusz*-komplexum, melynek mindenkori jelenlétét lassankint felismertem, indította meg érdeklődésemet. Mindig is rejtelmes volt e borzalmas tárgy megválasztása, még inkább létrejötte, a költői feldolgozás hatása, valamint a sorstragédia egész mivolta; mindezt azonban éríthetővé teszi az a belátás, hogy itt a lelki történések egyik törvényszerűsége teljes indulati jelentőségében talál kifejezésre. Végzet és jóslat csak a belső szükségszerűség képviselői; éppen azáltal, hogy a hős tudta nélkül és akarata ellenére vétkezett, fejeződött ki pontosan bűnös törekvéseinek *tudattalan* volta. A sorstragédia megértésétől csak egy lépés kellett *Hamlet* jellemtragédiájának megvilágításához, melyet már 300 év óta csodáltak, anélkül azonban, hogy értelmét meg tudták volna adni, a költő indítóokait ki tudták volna találni. Figyelemre méltó, hogy ez a költő által teremtettt idegbeteg az *Ödipusz*-komplexumon szenved hajótörést, csakúgy, mint a való életben számtalan sorstársa; *Hamlet* ugyanis az előtt a feladat előtt áll, hogy valaki máson álljon bosszút azért a két cselekedetért, mely az *Ödipusz*-törekvésben foglaltatik, miközben saját rejtett bűntudata bénítja meg karját. A *Hamlet*-ot *Shakespeare* röviden apja halála után írta.¹ E szomorújáték elemzésére vonatkozó utalásaimat később Ernest Jones dolgozta ki. Ugyancsak ezt a tragédiát használta fel Otto Rank kiindulásnak, mikor a drámaköltők témaválasztását vette vizsgálat alá. Az „Inzest-Motiv“ című nagy munkájában ki

¹(1935.) Olyan következtetés ez, melyet határozottan vissza szeretnék vonni. Nem hiszem már, hogy William Shakespeare stratfordi színész lenne az írója azoknak a színdaraboknak, melyeket oly sokáig az ő műveinek tartottak. Amióta I. Th. Looney könyve: „Shakespeare Identified“ megjelent, majdnem teljesen meg vagyok győződve, hogy eme álnév mögött valóban Edward De Vere, Earl of Oxford rejtőzik.

tudta mutatni, hogy a költők milyen gyakran dolgozzák fel éppen az Ödipusz-helyzetet és az egész világirodalmon keresztül követte ennek a témának a változatait, alakulásait és enyhítéseit.

Közelfekvő, hogy innét kell kiindulnia a költői és művészi alkotások elemzésének. Felismertük, hogy a képzelet világa védőhely, mely arra való, hogy enyhítse a fájdalmasan érzett átmenetet az öröm-elvőtől a realitás-elvhez, hogy pótlást nyújtson az ösztönkielégülés számára, melyről a való életben le kellett mondanja. A művész, éppúgy mint az idegbeteg, a ki nem elégitő valóságból visszavonul ebbe a képzeletvilágba, azonban — ellentétben az idegbeteggel — érti a módját, hogy kell onnan visszatalálnia és ismét a valóságnak élnie. Teremtényei — a műalkotások — tudattalan vágyainak képzeletbeli kielégülései, csakúgy mint az álmok, melyekkel közös megalkuvás jellegük is, mert ezeknek is el kell kerülniök a nyílt összeütközést az elfojtó hatalmakkal. Abban különböznek azonban a társadalomellenes, önszerető álmotermékektől, hogy más emberek érdeklődésére is számítanak, mert hiszen fel tudják bennük kelteni a megfelelő tudattalan vágyrezdüléseket sőt ki is tudják azokat elégiteni. Ezen kívül még az észrevevési örömet is szolgálják a formaszépség, mint „csábító jutalom“ által. A pszichoanalízis a megértéshez annyiban járult hozzá, hogy a művész élményeit, véletlen sorsfordulatait vonatkozásba tudta hozni munkáival és így következtethetett a művész természetére, a benne működő ösztönökre, vagyis az általános emberire. Ez volt a szándékom, amikor pl. *Leonardo da Vinci*-t vettem tanulmány tárgyául. Ebben, egyetlen általa közölt gyermekkori emlékre támaszkodva, főleg a „Szent Anna harmadmagával“ c. képének megmagyarázását kíséreltem meg. Barátaim és tanítványaim számtalan hasonló elemzésre vállalkoztak művészekén és műveiken. Nem következett be azonban az, amitől sokan félték, hogy az ilyen úton nyert analitikus megértés a műélvezet ártalmára lenne. A laikusnak, aki talán túl sokat remélt az elemzéstől, bevallhatjuk, hogy az analízis nem tud világságot deríteni arra a két kérdésre, amely őt legjobban érdekelné. A lélekelemzés a művészi tehetség mibenlétéről semmit sem tud mondani és ugyancsak nem sikerült azoknak az eszközöknek a felderítése, amelyekkel a művész dolgozik, a művészi technikáé.

Egy kis novellából, mely magában véve nem különösen értékes, W. Jensen *Gradiva*-jából, ki tudtam mutatni, hogy a költött álmok ugyanúgy megfejthetők, mint a valódiak, hogy tehát a költői termékekben ugyanazok a tudattalan mechanizmusok működnek, amelyeket az álommunkából ismerünk.

„Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten“ című könyvem az „Álomfejtés“ közvetlen mellékhatása. Egyetlen barátom, aki akkor munkáim iránt érdeklődött, egyszer megjegyezte, hogy álommagyarázataim gyakran úgy hatnak, mint az élcek. Hogy ezt a hatást megmagyarázhassam, hozzáfogtam az élce megvizsgálásához és azt találtam, hogy lényege technikai eszközeiben rejlik; ezek pedig ugyanazok, mint az álom munkamódjai, tehát sűrítés, eltolás, ellentétel, vagy valami legkisebbel, parányival való ábrázolás stb. Ehhez kapcsolódott az ökonómiai kérdés, hogy miképpen jön létre az élce hallgatójában a nagy örömyereség. A válasz ez: a felkínált örömprémium (előkéj) által elcsábított ember pillanatnyilag megszünteti az elfojtás munkáját.

Magam többre értékelem azokat a dolgozataimat, melyek a vallás lélektanával foglalkoznak. Ezek 1907-ben indultak meg azzal a megállapítással, hogy a kényszercelekedetek és a vallásos gyakorlatok (ritus) meglepően hasonlítanak egymáshoz. Még mielőtt ismertem volna a mélyebb összefüggéseket, torzított magánvallásnak neveztem a kényszer-neurózist, a vallást pedig úgyszólván egyetemes kényszer-neurózisnak. Később érdeklődésem újból e tárgy felé fordult, mikor 1912-ben Jung nyomatékosan utalt arra, mennyire messzemenően azonosak a neurótikusok és a primitívek szellemi termékei. Abban a négy értekezésben, mely aztán „*Totem és Tabu*“¹ címen jelent meg, kifejtettem, hogy a primitíveknél a vérfertőzéstől (incesztustól) való félelem még erősebb, mint a kultúrembernél, ami egészen különleges elhárító rendszabályokat hozott létre. Megvizsgáltam a *tabu*-tilalmaknak, ezen első erkölcsi korlátozásoknak kapcsolatát az érzések ambivalenciájával és felfedtem az *animizmus* primitív világrendszerében a lelki realitás túlbecsülésének elvét, „a gondolatok mindenhatóságát“, mint a mágiának alapját. Keresztülvittem mindenütt a kényszer-neurózissal való összehasonlítást

¹Magyarul dr. Pártos fordításában, Budapest, 1919.

és kimutattam, hogy e különös betegségben még mennyi él a primitív lelkiélet feltételeiből. Főképpen azonban a *totemizmus* vonzott, a primitív törzsek eme első szervezkedési rendszere, mely a társadalmi rend kezdeteinek, egy kezdetleges vallásnak és egynéhány tabu-tilalom kérlelhetetlen uralmának keveréke. Az „imádott“ lény itt eredetileg mindig állat, amelytől a clan származását levezeti. Több jelből arra következtettem, hogy mindegyik nép, még a legmagasabban állók is, valamikor keresztülmentek a totemizmus eme fokán.

Ezeknél a dolgozatoknál legfőbb irodalmi forrásaim J. G. *Frazer* ismert munkái („Totemism and Exogamy“, „The Golden Bough“) voltak, melyek értékes tények és szempontok tárházai. Azonban *Frazer* kevésbé járult hozzá a totemizmus problémáinak felderítéséhez, többször alapvetően megváltoztatta véleményét erről a tárgyról. A többi etnológus és őstörténész ezekben a dolgokban épp olyan bizonytalan volt, mint amilyen kevésbé tudott egymással megállapodni. Kiindulási pontom az a feltűnő megegyezés volt, mely a totemizmus két tabu-törvénye és az Ödipusz-komplexum kettős tartalma között található. A totemet nem szabad megölni és ugyanazon totem-clanhoz tartozó nővel nem szabad nemileg érintkezni; az Ödipusz-komplexum tartalma viszont: az apát eltenni az útból és az anyát feleségül venni. Ez a megegyezés arra csábított, hogy a totem-állatot azonosítsam az apával, mint ahogy ezt a primitívek úgyszólván kifejezetten megtették, amennyiben az állatot a clan ősapjaként tisztelték. A lélekelemzés oldaláról két tény jött segítségemre: *Ferenczinék* egy szerencsés gyermek-megfigyelése, amely megengedte, hogy a *totemizmus infantilis visszatarteréséről* beszéljünk és a gyermek korai állatfélelmének elemzése, mely oly gyakran mutatja, hogy a félelmetes állat tulajdonképp apa-pótlék, apjáról erre vitte át a gyermek az Ödipusz-komplexumban gyökerező félelmét. Most már nem hiányzott sok ahhoz, hogy az *apagyilkosságban* felismerjük a totemizmus magvát, valamint a vallás keletkezésének kiindulási pontját.

A hiányzó részt Robertson *Smith* „The Religion of the Semites“ című munkájának megismerése szolgáltatta. Ez a zseniális férfi, fizikus és bibliakutató egy személyben, a totem-vallás legfontosabb részeként az úgynevezett *totemlakomát* jelölte meg. Évente egyszer a különben szentnek tar-

tott totem-állatot a törzs összes tagjainak részvételével ünnepélyesen megölik, elfogyasztják és aztán meggyászolják. Ehhez a gyászhoz azután nagy ünnepély csatlakozik. Ha ehhez hozzáveszem *Darwin* feltevését, mely szerint az emberek eredetileg csordákban éltek, melyek mindegyike egyetlen erős, erőszakos és féltékeny hím uralma alatt állott, akkor e sokféle adatból az őskori történésről a következő feltevés, jobban mondva látomás alakult ki: az őcsorda apja mint korlátlan uralkodó az összes nőt saját magának foglalta le és a fiúkat, mint veszedelmes vetélytársakat, megölte vagy elkergette. Egyszer aztán ezek a fiúk szövetkeztek arra, hogy együttesen legyűrjék, megöljék és megegyék azt, aki ellenségük, de egyúttal eszményképük is volt. A tett után képtelenek voltak az örökség elfoglalására, miután kölcsönösen egymás útjában állottak. A sikertelenség és a megbánás hatása alatt megtanulták, hogy egymással megférjenek és összeálltak egy testvér-clanba a totemizmus törvényei szerint, ami által ki akarták zárni minden ilyen tett megismétlődését és közösen lemondtak azoknak a nőknek birtokáról, akik miatt az apát megölték. Így tehát idegen nőkre voltak utalva; innen ered a totemizmussal szorosán összefüggő exogámia. A totemlakoma a szörnyűséges tett emlékünnepe, melyből az emberiség büntudata (az „eredendő bűn“) származik és amivel egyidejűleg kezdetét veszi a társadalmi szervezkedés, a vallás és az erkölcsi korlátozás.

Akár helytálló ez a lehetőség történeti szempontból, akár nem, a vallás keletkezését mindenképpen az apa-komplexumra és az abban uralkodó ambivalenciára vezetem vissza. Amikor a totem-állat megszűnt apapótlék lenni, a félt, gyűlölt, imádott és irigyelt ősapa maga lett az isten jelképe. A fiúi dacosság és apa utáni vágy mindig újabb megalkuvási képződményekben küzdöttek egymással, melyek egyrészt az apagyilkosságért való bűnhődést, másrészt annak kívánását képviselik. Különösen élénk világot vet a vallás ilyen fel fogása a kereszténység lélektani megalapozására, melyben a totem-lakoma szertartása még kevésbé torzított formában, az *áldozásban* él. Nyomatékosan meg kell jegyezni, hogy ez az utóbbi felismerés nem tőlem származik, hanem már *Róbertson Smith* és *Frazer* munkáiban megtalálható.

Th. Reik és az etnológus *Róheim Géza* számtalan figyél-

lemreméltó dolgozatban folytatták, mélyítették, vagy helyesbítették a „Totem és Tabu“ gondolatmeneteit. Én magam is még néhányszor visszatértem rájuk a „tudattalan bűnézés“ vizsgálatánál, melynek nagy jelentősége van az idegbaj okozta szenvedés előidőzésében, továbbá, amikor azon fáradtam, hogy a társadalmi lélektant szorosabban kapcsoljam össze az egyéni lélektannal. („Das Ich und das Es“ — „Massenpsychologie und Ich-Analyse“). A hipnotizálhatóság megmagyarázásánál is felhasználtam az emberi lélek őcsordabeli archaikus örökségét.

A lélekelemzés egyéb általános érdekű területekre való alkalmazásában csekély részem van. Az egyes idegbeteg képzeletvilágától széles út vezet a tömegek és népek fantáziaalkotásaihoz, mint ahogy ezt a mítoszok, mondák és mesék mutatják. A mitológia Otto Rank munkaterületévé vált, a mondák értelmezése, visszavezetésük az ismeretes tudattalan gyermekkori komplexumokra, asztrális magyarázatok helyettesítése emberi indulatokkal való megokolás által, számos esetben az ő analitikus munkájának eredménye volt. A *szimbolikának* is számos feldolgozója akadt körömben. Ez sok ellenséget szerzett a lélekelemzésnek; sok túljózan kutató sohasem tudta megbocsátani a szimbolika elismerését, mely az álmok értelmezéséből adódott. De a lélekelemzés ártatlan a szimbolika felfedezésében. Más területeken régóta ismeretes és (folkloreban, mondában és mítoszban) még nagyobb szerepet játszik, mint „az álom nyelvében“.

A lélekelemzésnek a neveléstanra való alkalmazásához semmivel sem járultam hozzá; de természetes volt, hogy az elemzés által a gyermek nemi életéről és a gyermeki lélek fejlődéséről kiderített adatok magukra vonták a nevelők figyelmét és így feladatukat új megvilágításban látták. Fáradhatatlan előharcosa ennek a pedagógiai irányzatnak O. Pfister zürichi protestáns lelkész, aki össze tudta egyeztetni a lélekelemzés ápolását egy — habár átszellemített — vallásossággal; mellette jelentősek dr. *Hugh-Hellmuth* és dr. *S. Bernfeld* Bécsben és sokan mások.¹ A lélekelemzés alkalmazása, egyrészt mint bajelző nevelése az egészséges, másrészt

¹ (1935) Azóta éppen a gyermekanalízis Melanie Klein és leányom, Anna Freud munkái által hatalmasan fejlődött.

mint javítása a még nem idegbeteg, de fejlődésében kisiklott gyermeknek, gyakorlatilag fontos következményhez vezetett. A lélekelemzés gyakorlását többé nem lehetett kizárólag az orvosok részére kisajátítani és a laikusokat belőle kizárni. Tény az, hogy az orvos, ha nem nyert különleges kiképzést, oklevele ellenére laikus a lélekelemzésben, a nem-orvos pedig, megfelelő felkészültséggel és alkalomadtán egy orvosra támaszkodva, az idegbetegségek analitikus kezelésének feladatát is vállalhatja.

Azon fejlődési folyamatok következtében, melyeknek eredményei ellen hiába tiltakoznánk, a lélekelemzés szó maga többértelművé vált. Eredetileg egy bizonyos gyógyító eljárásnak a megjelölése volt, most ezen felül egy tudomány neve is lett, a tudattalan lelki élet tudományáé. Ez a tudomány ritkán tud egymagában teljesen megoldani valamely problémát, de hivatva lehet arra, hogy a legkülönbözőbb tudományágaknak fontos adalékokkal szolgáljon. A lélekelemzés alkalmazási területe épp oly tág, mint a lélektané, melyet igen nagy horderejű kiegészítéssel gyarapított.

Ha visszatekintek életem bár töredékes munkájára, azt mondhatom, hogy sok mindent kezdtem, sok mindent indítottam meg, amiből a jövőben még válhatik valami. Magam sem tudhatom, sok lesz-e ez vagy kevés, de annak a reményemnek adhatok kifejezést, hogy ismereteink fontos fejlődése számára nyitottam meg az utat.

UTÓIRAT (1935).

Pótlás az „Önéletrajzhoz“.

Az „Önéletrajz“-gyűjtemény kiadója tudtommal nem vette tervbe, hogy valamelyikük bizonyos idő múlva folytatódni fog. Lehetséges, hogy ez most először történik meg. Erre a vállalkozásra amerikai kiadóm ama kívánsága adott alkalmat, hogy ezt a kis írást közönségének új kiadásban mutassa be. Először 1927-ben jelent meg Amerikában *Brentanonál* „An Autobiographical Study“ címen, de ügyetlen módon egy másik dolgozattal együtt, melynek címe (The Problem of Lay Analysis) eltakarta. Ezen a munkán két téma vonul végig, az egyik az én életrsorsom, a másik a pszichoanalízis története. Ez a kettő szoros összefüggésben van egymással. Az „Önéletrajz“ mutatja, hogyan lett a lélekelemzés életem tartalma és abból a jogos feltevésből indul ki, hogy semmi, ami személyemhez fűződik, nem érdekes, a tudományhoz való viszonyomon kívül. Röviddel az „Önéletrajz“ megírása előtt úgy látszott, hogy életem egy rosszindulatú betegség megismétlődése által hamarosan véget ér; de a sebész művészete 1923-ban megmentett. Élet- és munkaképes maradtam, habár többé sohasem egészen panaszmentes. Azóta, több mint 10 éve, folytatom analitikus praxisomat és irodalmilag is dolgoztam, amit a „Gesammelte Schriften“ tizenkét kötete (Int. Psychoanalytischer Verlag, Wien) bizonyít. De magam is lényeges különbséget érzek a korábbiakhoz képest. Olyan szálak, melyek fejlődésemben egymásba fonódtak, oldódni kezdtek, később szerzett érdeklődések háttérbe szorultak és újból előtérbe léptek a régiek, az eredetiek. Bár ebben az utolsó évtizedben még sok fontos analitikus munkát végeztem, pl. a szorongás problémájának revízióját, a „Hemmung, Symptom und Angst“ című

1926-ban megjelent munkámban, vagy a szexuális fetiszmus tisztázását 1927-ben; valójában mégis azt kell mondanom, hogy a két ösztönfajta (Eros és halálösztön) bevezetése és a lelki személyiségnek én-, fölöttes én- és ösztön-énre való szétbontása óta (1923-ban) nem szolgáltatam többé döntő jelentőségű írásokat a pszichoanalízisnek és, hogy amit később írtam, akár el is maradhatott volna, vagy előbb-utóbb más is megírta volna. Ez összefügg egy benzem végbement változással, nevezhetjük regresszív fejlődésnek. A természettudományokon, orvostanon és ideggyógyászaton keresztül vívó, egy életen át tartó kerülőút után érdeklődésem visszatért azokhoz a kulturális problémákhoz, melyek valamikor a még alig gondolkodó ifjút lekötötték. Még a pszichoanalitikus munka tetőpontján, 1912-ben, a „Totem és Tabu“-ban megkíséreltem az újonnan nyert analitikus belátásokat a vallás és erkölcsiség eredetének kikutatására felhasználni. Két későbbi dolgozat „Die Zukunft einer Illusion“ 1927 és „Das Unbehagen in der Kultur“ 1930, tovább folytatták munkámnak ezen irányzatát. Mind világosabbá vált előttem, hogy az emberiség történetében lejátszódó eseményekben, valamint abban a kölcsönhatásban, amelyet egyrészt az emberi természet és a kultúrfejlődés, másrészt az őskori élmények lecsapódásai, ezek közül elsősorban a vallás, gyakoroltak egymásra, tulajdonképp csak az én, az ösztön-én és a felettes-én ugyanazon dinamikus konfliktusai tükröződnek, melyeket a lélekelemzés az egyes embernél tanulmányoz, tehát ugyanazon folyamatoknak egy tágabb színpadon való megisméltései. A „Zukunft einer Illusion“-ban a vallást túlnyomóan negatív módon értékeltem; később találtam meg az igazságnak megfelelőbb formulát; e szerint: a vallás hatalma mindenképpen igazság-tartalmán alapszik, de ez az igazság nem tárgyi, hanem történelmi.

Ezek a lélekelemzésből kiinduló, de azon messze túlmenő tanulmányok a közönségnél talán szívesebb fogadtatásra találtak, mint maga a lélekelemzés. Ennek bizonyára megvolt a maga része abban a rövidéletű illúzióban, hogy azokhoz a szerzőkhöz tartozom, kikre egy nagy nemzet, mint amilyen a német, hajlandó felfigyelni. 1929-ben történt, hogy *Thomas Mann*, a német nép egyik leghivatottabb szószólója, tartalmas és jóakarató mondataival helyet adott nekem a modern szel-

lemtörténetben. Kevéssel ezután *Anna* leányomat a Frankfurt a/M.-i városházán ünnepelték, amikor ott megjelent, hogy a nekem adományozott 1930-as *Goethe-díjat* nevemben átvegye. Ez volt polgári életem tetőpontja; röviddel ezután hazánk összeszűkülte és a nemzet nem akar már tudni rólunk.

Itt már megengedhetem magamnak, hogy önéletrajzi közléseimet lezárjam. Ami egyéb személyi viszonyaimat, küzdelmeimet, csalódásaimat és sikereimet illeti, a nyilvánosság-nak nincs joga ezekről többet megtudni. Én úgyis néhány írásomban — „Traumdeutung“, „Alltagsleben“ — nyiltabb és őszintébb voltam, mint általában azok, akik életüket a jelen- és utókor számára leírják. Kevés köszönetet kaptam érte; tapasztalataim után senkinek sem tanácsolnám, hogy ebben kövessen.

Még néhány szót a lélekelemzés sorsáról ebben az utolsó évtizedben! Nem kétséges immár, hogy fenn fog maradni, bebizonyította élet- és fejlődésképeségét úgy is mint tudományág, úgy is mint gyógy mód. Követőink száma, kik a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületben (I. P. V.) tömörültek, lényegesen megszorodott, a régebbi csoportok, úgy mint Bécs, Berlin, Budapest, London, Hollandia, Svájc, nyomán újak létesültek. Párisban, Kalkuttában, Japánban kettő is, több az Egyesült Államokban, végül egy Jeruzsálemben, Dél-Afrikában és kettő Skandináviában. Ezek a helyicsoportok saját eszközeikkel tartanak fenn máris tanintézeteket, melyekben a lélekelemzés tanítása egységes tanterv szerint folyik és rendelőintézeteket, melyekben tapasztalt analitikusok és tanítványok a rászorulóknak ingyen kezelést nyújtanak, illetve igyekeznek ilyen intézményeket felállítani. Az I. P. V. tagjai minden második évben kongresszusokon találkoznak, melyeken tudományos előadásokat tartanak és a szervezkedés kérdései felett döntenek. A XIII. ilyen kongresszus, amelyen én már nem vehettem részt, 1934-ben volt Luzernben. Tagjaink törekvései a közös érdeklődésből különböző irányokban futnak szét. Egy részük a lélektani ismeretek tisztázására és kimélyítésére fekteti a fősúlyt, míg mások a belgyógyászat és az elmekórtan felé keresik az összefüggéseket. Gyakorlati szempontból az analitikusok egy része arra törekszik, hogy elismertessék a lélekelemzést az egyetemekkel és így keresztülvigyék felvételét az orvosi tantervbe, míg

mások beérik avval, hogy ezeken az intézményeken kívül maradjanak és nem hajlandók aláértékelní a lélekelemzés pedagógiai jelentőségét az orvosival szemben. Időről-időre mindig megtörténik, hogy egy-egy analitikus munkatársunk elszigetelődik azon fáradozása folytán, hogy egyetlen pszichoanalitikus igazságot vagy szempontot a többi rovására érvényesítsen. Az egész azonban komoly, magas színvonalú tudományos munkának örvendetes benyomását kelti.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

**A PSZICHOANALITIKAI MOZGALOM
TÖRTÉNETE**

Fluctuat nec mergitur.
(Páris város címerében.)

I.

Ha a következőkben adalékokkal járulok a pszichoanalitikai mozgalom történetéhez, senki se csodálkozzék ezek szubjektív jellegén s azon a szerepen, mely bennük személyemnek jut. Mert a pszichoanalízis az én alkotásom. Tíz esztendőn át én voltam az egyetlen, aki vele foglalkozott és minden visszatetszés, mellyel az új jelenség a kortársaknál találkozott, mint kritika az én fejemre zúdult. Úgy gondolom, hogy még ma is, mikor már régen nem magam vagyok az egyetlen pszichoanalitikus, jogosult az az álláspontom, hogy nem tudhatja senki jobban, mint én, hogy mi a pszichoanalízis, miben különbözik a lélekkutatás más módjaitól és mit kell ezzel a névvel jelölni, illetve mit kell helyesebben másképp elnevezni. Mikor így visszautasítom, amit merész bitorlásnak tartok, közvetett felvilágosítást adok olvasóinknak azokról a mozzanatokról, melyek évkönyvünk¹ szerkesztésének és megjelenési formájának megváltoztatásához vezettek.

Mikor 1909-ben egy amerikai egyetem katedrájáról első ízben szabadotti nyilvánosan szólnom a pszichoanalízisről, e pillanatnak törekvéseimre való jelentőségétől meghatva,

¹ „Über Psychoanalyse“. A Worcesteri Clark University alapításának 20 éves emlékünnepeén tartott öt előadás, Stanley Hall-nak ajánlva. A „Gesammelte Schriften“ IV. kötetében. Egyidejűleg angolul is megjelent az „American Journal of Psychology“-ban 1910 márc. Lefordították holland, magyar, lengyel, orosz, spanyol és olasz nyelvre. Magyarra ford. F e r e n c z i Sándor, 1919. A harmadik kiadás Dick M. kiad. (Ford.)

kijelentettem, hogy nem én voltam az, aki a pszichoanalízist megteremtette. Azt mondtam, hogy ennek az érdeme Josef *Breuer* illette meg már abban az időben, mikor én még egyetemi hallgató voltam és vizsgáimat tettem le¹ (1880—1882). De azóta jóakaró barátok tanácsára fontolóra vettem, vajjon nem adtam-e akkor hálámnak túlságos mértékben kifejezést. Ránutattak arra, hogy jobb lett volna akkor is, mint már megelőző alkalmakkor, *Breuer* „*kathartikus módszer*“-ét mint a pszichoanalízis előstádiumát méltatnom és azt mondanom, hogy a pszichoanalízis a hipnotikus technika elejtésével és a szabad eszmetársítás bevezetésével vette kezdetét. Nos, meglehetősen mellékes dolog, vajjon a lélekelemzés történetét a kathartikus módszertől, vagy annak általam megejtett módosításától kezdve számítjuk-e. Csak azért terjeszkedem ki erre az érdektelen problémára, mert a pszichoanalízis némely ellenségének néha eszébe jut, hogy ez a mesterség nem is éntőlem, hanem *Breuer*-től ered. Ez persze csak olyankor esik meg, ha álláspontjukkál összefér, hogy a pszichoanalízisben egynémely dolgot figyelemreméltónak találjanak; de mikor az elutasításban nem szabnak maguk elé ilyen korlátot, akkor a lélekelemzés szerzőségét sohasem vitatják el tőlem. Eddig egyszer sem jutott tudomásomra, hogy *Breuer*-nek a pszichoanalízisben jelentős részességéért megfelelő mértékű kicsinylés és gáncs kijutott volna. Miután pedig régen rájöttem, hogy a pszichoanalízis sorsa elkerülhetetlenül az, hogy az embereket ellentmondásra ingerelje és elkésérsítse, magamban azt kellett következtetnem, hogy mindannak szerzője, ami a pszichoanalízist jellegzetessé teszi, mégis csak én vagyok. Megelégedéssel teszem hozzá, hogy azok közül a törekvések közül, melyeknek célja az volt, hogy részemét a sokat ócsárolt pszichoanalízisben kisebbsítsék, egy sem indult ki magától *Breuer*-től és egyik sem dicsekedhetett az ő helyeslésével.

A *Breuer*-féle felfedezés tartalmát annyiszor előadták már, hogy ezen a helyen nem kell kimerítően tárgyalnom. Alapja az, hogy a hisztériások szimptomái életük oly moz-

¹ E történelmi visszapillantás a „*Jahrbuch der Psychoanalyse*“ 1914-i hatodik kötetében jelent meg (F. Deuticke-nél, Wien és Leipzig). Későbbi kiadásaihoz — a legutóbbi 1923. évit a „*Gesammelte Schriften*“ IV. kötete tartalmazza — szerzője néhány, a mozgalom további sorsára utaló megjegyzést fűzött. (Ford.)

zanataitól (a traumáktól) függenek, melyek nagy hatással voltak rájuk, amelyeket azonban elfelejtettek; ezen alapszik a gyógymód, amely ezeknek az élményeknek az emlékét hipnózisban felidézi, amelyben a beteg azokat újra átéli (katharzis), s ebből adódott az az elmélet-részlet, mely szerint a szimptomák nem egyebek, mint elintézetlen izgalom-mennyiségek rendellenes felhasználási módjai (konverzió). *Breuer* mindenütt, ahol a „*Studien über Hysterie*“-hez írt elméleti fejezetekben a konverzióról megemlékezik, zárójelben az én nevemet nyomatta utána, mintha az elméleti számadásnak ez az első kísérlete az én szellemi tulajdonom volna. Ugy hiszeni, hogy amit nekem tulajdonít, az csak a névadásra vonakozik, míg a felfogás maga egyidejűleg és közösen adódott számunkra.

Az is tudott dolog, hogy *Breuer* a kathartikus módszert első tapasztalata után éveken át pihentette és csak azután alkalmazta újra, mikor *Charcot*-tól visszatérve, őt erre rábirtam. *Breuer* belgyógyász volt, kiterjedt orvosi gyakorlattal; én csak kelleetlenül lettem orvos, de éppen abban az időben erős ösztönzést kaptam arra, hogy ideges betegeken segíteni vagy állapotaikból legalább valamit megérteni próbáljak. A fizikális gyógymódhoz szegődtem és tanácstalanul állottam azokkal a csalódásokkal szemben, melyek *W. Erb*-nek javaslatokban és javallatokban oly gazdag „elektrotherápiá“-ja révén értek. Hogy akkor nem jutottam el önállóan a később *Moebius* által levont ítélethez, mely szerint az ideges zavarok ellen alkalmazott villamos kezelés eredményei csak szuggesztión alapulnak, az csak abban leli magyarázatát, hogy az ígért eredmények be sem következtek. A kárbavesztett villamos kezelés kielégítő pótlékának tetszett a mély hipnózisban eszközölt szuggesztiókkal való gyógyítás, melyet *Liébault* és *Bernheim* rendkívül megkapó demonstrációiból ismertem meg. De a hipnózisban való kikérdezés, melyről *Breuer* útján szereztem tudomást, spontán hatásossága és a tudásvágnak egyidejű kielégítése által hasonlíthatatlanul erősebben kellett, hogy vonzzon, mint az egyhangú, erőszakos, minden kutatástól eltérítő szuggesztív tilalom.

A pszichoanalízis egyik legújabb vívmányaként kaptuk nemrég azt az intelmet, hogy az aktuális konfliktust és a betegséget előidéző alkalmat állítsuk analíziseinknél az elő-

térbe. Nos, ez szó szerint ugyanaz, amit *Breuer* és én a kathartikus módszerrel végzett munkánk kezdetén tettünk. A beteg figyelmét egyenest arra a traumás jelenetre irányítottuk, melyben a tünet keletkezett s azon igyekeztünk, hogy ebben megtaláljuk a lelki konfliktust és szabaddá tegyük az elfojtott indulatot. Eközben fedeztük fel a neurótikus lelki folyamatoknak azt a jellegzetességét, melyet én később *regresszió*-nak neveztem el. A beteg eszmetársítása attól a jelenettől, melyet felderíteni akartunk, korábbi élményekre vezetett vissza és arra kényszerítette az analízist, mely a jelent akarta rendbehozni, hogy a multtal foglalkozzék. Ez a regresszió mind messzebb vitt visszafelé, kezdetben úgy látszott, hogy rendszerint a pubertásig; sikertelenségek és a teljes megértésre való törekvés az analitikus munkát később az azt megelőző gyermekévekbe csalogatta, mely kor eladdig mindenemű kutatás számára megközelíthetetlen volt. Ez a regresszió irányzat a lélekelenzés fontos jellegzőjévé vált. Nyilvánvaló lett, hogy a pszichoanalízis semmi aktuális dolgot nem tud másképp megmagyarázni, mint valami elmúlt dologra való visszavezetés által, sőt, hogy minden kórokozó élmény egy megelőzőt tételez fel, mely bár maga nem volt kórokozó, a későbbi élménynek kórokozó jelleget ad. A kísértés azonban, hogy az ismert aktuális alkalomnál tovább időzzek, oly nagy volt, hogy még későbbi analíziseknél is engedtem neki. „Dóra-nak elnevezett betegem 1899-ben végzett analízisének ismeretes volt előttem az a jelenet, mely az aktuális megbetegedés kitörését előidézte. Számtalanszor fáradtam azon, hogy ezt az élményt elemzés tárgyává tegyem, de egyenes megkérdezésre mindig csak ugyanazt a sovány és töredékes leírást kaptam.¹ Csak hosszú kerülő úton, mely a beteg legzsengébb korán vezetett keresztül, merült fel végül egy álm, melynek elemzésénél felötlöttek annak a jelenetnek addig elfeledett részletei, ami lehetővé tette az aktuális konfliktus megértését és megoldását.

Ebből az egy példából is látható, mily megtévesztő az előbb említett intelem és a tudomány milyen nagymértékű regressziója jut kifejezésre abban, ha valaki azt javasolja,

¹ Lásd a szerzőnek „Bruchstück einer Hysterieanalyse“ című értékelését a „Gesammelte Schriften“ VIII. kötetében. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Wien. (Ford.)

VI. közsévközség

hogyan az elemzési munka közben hanyagoljuk el a regressziót.

Az első ellentét köztem és *Breuer* közt a hisztéria bensőbb lelki mechanizmusának kérdésében merült fel. Ő egy úgyszólván még fiziológiai elméletet részesített előnyben, a hisztériások lelki hasadását különböző lelkiállapotok (vagy mint akkor mondtuk: tudati állapotok) egymástól való elzártóságával akarta magyarázni és így a „hipnoid állapotok“ elméletét állította fel, melyek termékei, szerinte, nem asszimilálódtak, idegen testek módjára merednek az „ébertudat“-ba. Én egy kevésbé tudományos képet alkottam erről magamnak, mindenütt a mindennapi élethez hasonló tendenciákat és hajlandóságokat véltem felismerhetni és magát a lelki hasadást egy taszítási folyamat eredményeként fogtam fel, melyet akkor „elhárítás“-nak, később „elfojtás“-nak neveztem el. Rövid életű kísérletet tettem arra is, nem állhat-e meg e két elképzelés egymás mellett, de mivel tapasztalataim mindig ugyanazt és csak azt az egyet mutatták, a hipnoid elmélet és az én elhárítási elméletem csakhamar szembekerültek egymással.

Mindamellett egészen bizonyos vagyok benne, hogy ennek az ellentétnek semmi része sem volt rövid idővel ezután bekövetkezett szakításunkban. Ezt mélyebben fekvő okok idézték elő, de úgy esett a dolog, hogy eleinte nem értettem meg és csak később tudtam mindenféle alapos jelből megmagyarázni. Emlékezhetünk rá, hogy *Breuer* híressé vált első betegéről azt állította, hogy a szexuális elem nála bámulatosan fejletlen volt és sohasem szolgáltatott anyagot a változatos kórkép felépítéséhez. Mindig csodálkoztam rajta, hogy a bírálók *Breuer*-nek ezt a megállapítását nem állították gyakrabban szembe a neurozisos szexuális kóroktanáról szóló tanításommal és még ma sem tudom, vajjon ebben a mulasztásban diszkréciójuk vagy figyelmetlenségük jelét lássam-e. Aki a *Breuer*-féle kórtörténetet az utolsó húsz év alatt szerzett tapasztalatok megvilágításában újból elolvassa, az a kígyók, a megmerevedés, a kézbénulás szimbolikáját nem fogja félreérthetni és az apa betegágyánál való helyzettel is számolva, könnyen ki fogja találni ama tünetek keletkezésének igazi értelmét; annak ítélete pedig a szexualitás szerepéről e lány lelki életében messze el fog távolodni az orvosától. *Breuer*-nek a beteg gyógyításához a legintenzívebb szuggesztív kapcsolat

állt rendelkezésére, mely példaképéül szolgálhat annak, amit mi „indulatáttétel“-nek nevezünk. Alapos okaim vannak arra a feltevésre, hogy *Breuer* az összes szimptomák eltüntetésé után új jelekből felfedezte ennek az átvitelnek szexuális hátterét, azonban ennek a nem várt jelenségnek általános természetére nem jött rá, úgyhogy itt mint egy „*untoward event*“¹ által elriasztva, a kutatást megszakította. Ezt közvetlenül nem közölte ugyan velem, de különböző alkalmakkor elég támpontot kaptam ennek a feltevésnek az igazolására. Amikor azután mind határozottabban szálltam síkra a szexualitásnak a neurózisok kóroktanában való jelentősége mellett, ő volt az első, akinél a bosszankodó visszautasítás ama reakcióit tapasztaltam, melyekhez később annyira hozzá kellett szoknom, amelyekben azonban akkor még nem ismertem volt fel elkerülhetetlen sorsomat.

A durva nemi színezetű, gyengéd, vagy ellenséges indulatátvitel tényében, mely minden egyes neurózis-eset gyógyításánál beáll, anélkül, hogy azt egyik fél is kívánná, vagy előidézné, mindig a legmegingathatatlanabb bizonyítékát láttam annak, hogy a neurózis rugói a nemi életből erednek. Ezt az érvet még távrolról sem méltatták eléggé komolyan mert ha ez megtörténnék, a kutatásnak tulajdonkép nem maradna más választása. Meggyőződésemet az elemző munka eredményei mellett elsősorban ez döntötte el.

Azért a rossz fogadtatásért, melyben megállapításom a neurózisok nemi kóroktanáról még szűkebb baráti körben is részesült — csakhamar légüres tér keletkezett körülöttem —, vigaszul az a meggondolás szolgált, hogy új és eredeti eszméért vettem fel a küzdelmet. De egy szép napon néhány oly emlékem verődött össze, amely az elégedettségnek ezt az érzését megzavarta, de ennek fejében érdekes betekintést nyújtott alkotásunk módjába és tudásunk természetébe. Az az eszme, melyért engem tettek felelőssé, egyáltalán nem is bennem támadt. Három oly személytől vettem át, kiknek véleménye iránt a legnagyobb tisztelettel viseltethettem: magától *Breuer*-től, *Charcot*-tól és egyetemünk szüléstanárától, bécsi orvosainknak talán legkülönbjétől, *Chrobak*-tól. Mind a három férfiú oly ismerethez juttatott, mellyel — szigorúan véve — ők maguk sem bírtak. Közülük ketten, mikor arra

¹ Váratlan esemény. (Ford.)

később emlékeztettem őket, letagadták e közlésüket, a harmadik (*Charcot* mester) valószínűleg ugyanazt tette volna, ha megadatott volna, hogy viszontlássam. Bennem azonban ezek a megértés nélkül felvett közlések éveken keresztül szunnyadoztak, míg aztán egy napon látszólag eredeti megismerés gyanánt támadtak fel.

Mikor egyszer mint fiatal kórházi orvos *Breuert* sétaútjára a városba elkísértem, egy úr lépett hozzá, hogy vele sürgősen beszéljen. Magukra hagytam őket és mikor ismét hozzácsatlakozhattam, az ő barátságosan oktató modorában közölte, hogy ez az úr egyik betegének a férje, ki nejről valami hírt hozott. Az asszony, tette hozzá *Breuer*, oly különösen viselkedik a társaságban, hogy mint idegest, az ő kezelésébe adták. Az ilyesmik mindig az *alcov titkai*, mondta végül. Csodálkozva megkérdeztem, hogy mit ért ez alatt, mire ő magát a szót („a hálószoba titkai“) magyarázta; mert nem vette észre, hogy nekem maga a dolog látszott oly halatlannak.

Néhány évvel később *Charcot* egyik fogadó estéjén a nagyrabecsült mester közelében voltam, mikor épp *Brouardel*-nek mondott el egy úgylátszik nagyon érdekes történetet aznapi praxisából. A kezdetét nem hallottam pontosan, de az elbeszélés lassanként lebilineselte figyelmemet. Egy fiatal házaspárról volt szó, a messzi keletről, az asszony súlyosan beteg, a férfi impotens, vagy nagyon ügyetlen. *Tâchez donc*, — ismételtette *Charcot* — *je vous assure, vous y arriverez*. *Brouardel*, aki halkabban beszélt, alighanem afeletti csodálkozásának adott kifejezést, hogy ilyen körülmények folytán az asszonyéhoz hasonló tünetek keletkezhetnek. Mert *Charcot* hirtelen e szavakra fakadt: *Mais, dans des cas pareils c'est toujours la chose génitale, toujours... toujours... toujours*. És eközben ölében keresztbefonva kezeit, sajátos élénkséggel ugrott fel többször egymásután. Emlékszem, hogy egy pillanatra szinte bénultan elképedtem s így szóltam magamban: De hátha tudja, miért nem mondja soha? Ám ezt a benyomást hamar elfelejtettem. Az agyanatómia és a kísérleti hisztériás bénulások minden érdeklődésemet lekötötték.

Egy évvel később, mint az idegbetegségek magántanára, kezdtem meg Bécsben orvosi tevékenységemet és mindenben, ami a neurózisok kóroktanát illeti, oly naív és tudatlan ma-

radtam, amint azt egy reményteljes, egyetemet végzett embertől csak kívánni lehet. Ekkoriban egy napon *Chrobak* barátságosan felszólított, hogy vegyem át egy nőbetegét, akinek ő új egyetemi tanári állásában nem szentelhet elég időt. Én előbb érkeztem a beteghez, mint ő és megtudtam, hogy esztelen szorongásos rohamokban szenved, melyeket csak azzal tud enyhíteni, hogy a leggondosabban tájékoztatja magát a felől, hogy orvosa a nap minden szakában hol tartózkodik. Miután *Chrobak* megérkezett, félrehívott és értésemre adta, hogy a beteg szorongása onnan ered, hogy 18 esztendei házassága ellenére még *virgo intacta*; a férj teljesen impotens. Az orvos számára — mondta — ilyen esetben nem marad más hátra, mint hogy a családi nyomorúságot a saját hírnevével fedezze és nyugodtan tűrje, hogy vállvonogatva mondják róla: ez sem tud semmit, ha azt a nőt annyi év alatt se gyógyította meg. Az ilyen betegség egyetlen orvosságát jól ismerjük, — tette hozzá — de nem írhatjuk fel. A recept ez:

Rp. Penis normalis
dosim
Repetatur!

Az ilyen receptnek hírét sem hallottam és kedvem lett volna fejemet csóválni jóakaróm cinizmusa felett.

Az elvetemült ötlet előkelő származását igazán nem azért lepleztem le, mintha a felelősséget érte másokra akarnám hárítani. Jól tudom, hogy egészen más egy eszmét egyszer vagy többször röpké ötlet formájában kimondani, mint azt komolyan és szó szerint venni, minden ellentmondó részletében keresztül vinni és tért hódítani számára az elismert igazságok között. Olyan a különbség a kettő között, mint a könnyed flört és a komoly házasság között, mely utóbbi csupa kötelesség és gond. *Epouser les idées de...* legalábbis a francia nyelvben szokásos szólásmód.

A többi mozzanat közül, amellyel az én munkásságom a kathartikus eljárást kibővítette és azt pszichoanalízissé alakította át, kiemelem: az elfojtás és az ellenállás tanát, az infantilis szexualitás felvételét, az álom értelmezését és annak értékesítését a tudattalan megismerésére.

Az elfojtás tanában kétségkívül önálló voltam, nem vagyok tudatában semmiféle befolyásnak, amely arra rávezetett

volna; hosszú ideig eredetinek is tartottam ezt az eszmét, míg O. Rank rá nem mutatott *Schopenhauer* „Die Welt als Wille und Vorstellung“-jában a helyre, ahol a filozófus azon igyekszik, hogy az örültséget megmagyarázza.¹ Amit ő ott egy kellemetlen valóság elfogadása elleni védekezésről mond, az oly tökéletesen fedi az elfojtásról alkotott fogalmamat, hogy megint csak hiányos olvasottságomnak köszönhetem, hogy egy felfedezésem lehetővé vált. Ámde mások, akik olvasták ezt a helyet, elmentek mellette anélkül, hogy erre a felfedezésre rájöttek volna, és talán ugyanígy jártam volna magam is, ha korábbi éveimben több élvezetet leltem volna a filozófusok olvasásában. *Nietzsche* műveinek nagy élvezetét később azzal a tudatos indokolással vontam meg magamtól, hogy a pszichoanalitikai benyomások feldolgozásában semmiféle várakozási képzet ne akadályozzon. Ennek fejében bele kellett nyugodnom, — és ezt szívesen is teszem — hogy az elsőbbségi igényről lemondjak azokban a gyakori esetekben, mikor a fáradságos lélekelemzési kutatás a filozófusok intuitíve nyert belátását csak megerősítheti.

Az elfojtás tana az az allappillér, amelyen a pszichoanalízis épülete nyugszik, annak, mondhatni a leglényegesebb darabja és maga sem egyéb, mint elméleti kifejezése egy tapasztalásnak, melyet tetszés szerint megismételhetünk, valahányszor a hipnózis segítségülvétele nélkül látunk neki a neurótikusok elemzésének. Ellenállással kell ilyenkor megküzdenünk, amely az elemzés munkájával szembe száll és emlékezeti kiesést tol előtérbe, hogy a munkát meghiúsítsa. Ezt az ellenállást a hipnózis alkalmazása szükségszerűen elrejtette előlünk; a tulajdonképpeni pszichoanalízis története épp ezért csak a hipnózisról való lemondás technikai újításával veszi kezdetét. Az ellenállással járó amnézia elméleti feldolgozása elkerülhetetlenül a tudattalan leki életnek ahhoz a felfogásához vezet, mely a pszichoanalízis sajátja és amely mindenestre észrevehetően különbözik a tudattalánról alkotott böleseleti elképzelésektől. Mondhatjuk tehát, hogy a pszichoanalitikai elmélet két tapasztalás érthetőségételére irányuló kísérlet, amely feltűnően és váratlanul adódik, valahányszor egy neurótikus kórtüneteit élettörténetében rejlő forrásaira akarjuk visszavezetni; az indulatátvitel és az ellen-

¹ Zentralblatt für Psychoanalyse, 1911. I. k. 69. o.

állás tényére gondolunk itt. Minden kutatási irányzat, mely ezt a két tényt elismeri és ezeket veszi munkájának kiindulási alapjául, joggal nevezheti magát pszichoanalízisnek, még ha az enyémtől eltérő eredményekhez jut is. De aki a problémát más oldalról veszi munkába s ettől a két feltevéstől eltér és mégis ragaszkodik ahhoz, hogy magát pszichoanalitikusnak nevezze, az aligha menekülhet az elől a szemrehányás elől, hogy ő mimikrivel kísérli meg, hogy más a birtokában háborgasson.

Nagyon erélyesen tiltakoznám ellene, ha valaki az elfojtás és átvitel tanát a pszichoanalízis feltevéseihez, nem pedig az eredményeihez számítaná. Vannak ilyen, az általános lélektan és élettan körébe vágó feltevések is és célszerű volna velük máshelyütt foglalkozni; az elfojtás tana azonban a lélekelemző munka szerzeménye, melyhez törvényes úton jutottunk, mint meghatározatlanul sok tapasztalatból adódott elméleti kivonathoz. Éppily szerzemény, csak jóval későbbi időből való, az infantilis szexualitás felvétele, amelyről az analízis tapogatódzó kutatásának első éveiben még nem volt szó. Eleinte csak azt vette észre az ember, hogy aktuális benyomások hatását elmúlt dolgokra kell visszavezetni. Ámde: „Der Sucher fand oft mehr, als er zu finden wünschte.“ Mind messzebb és messzebb csalogatta az embert a munka és végül azt remélte, hogy a pubertásnál, mint a nemi gerjedelmek hagyományos ébredésének korszakánál meg lehet állni. De hiába, a nyomok még tovább vezettek visszafelé, a gyermekkorba és annak legelső éveibe. Az odavezető úton egy tévedéssel kellett megküzdeni, mely a fiatal tudományra könnyen végzetessé válhatott volna. A hisztéria *Charcot* névéhez fűződő trauma-elméletének hatása alatt szívesen hajlottunk arra, hogy reálisnak és kóroktanilag jelentősnek vegyük azoknak a betegeknek a közléseit, akik tüneteiket az első gyermekévekben átélt passzív nemi élményekre, tehát durván kifejezve: elcsábításra vezették vissza. Mikor ez az etiológia a maga valószínűtlensége és a kétségtelenül megállapítható viszonyokkal való ellentmondása folytán összeomlott, azt közvetlenül a teljes tanácstalanság állapota követte. Az analízis logikus úton vezetett ilyen infantilis nemi traumákhoz és ezek mégsem feleltek meg a valóságnak. Elvesztettük tehát lábunk alól a valóság talaját. Ekkor kedvem

Jett volna az egész munkát eszerben hagyni, éppúgy, mint becsült elődöm, *Breuer* fentemlített kellemetlen felfedezésekor tette. Talán csak azért tartottam ki mellette, mert már nem volt más választásom és nem tudtam mihez kezdjek. Végre ráeszméltem, hogy hiszen az embernek nincs joga elcsüggedni, ha éppen csak a várakozásaiban csalódott; akkor most ezeket a várakozásokat kell újra megvizsgálni. Ha a hisztériások tüneteiket kifundált traumákra vezetik vissza, akkor épp azzal kell, mint új ténnyel számolnunk, hogy ők ilyen jelenteket fantáziálnak és ez a lelki realitás az, ami a gyakorlati realitás mellett méltatást követel. Ezt aztán nemsokára annak belátása követte, hogy e fantáziák az első gyermekévek autoerotikus ténykedését palástolni, szépítgetni és azokat magasabb színvonalra emelni törekednek; és ekkor tárult fel egész terjedelmében e fantáziák mögött a gyermek nemi élete.

Az első gyermekévek e nemi ténykedésében végre jogához juthatott a veleszületett konstitúció is. Hajlam és élmény itt elválaszthatatlan kóroktani egységgé fonódott össze, amennyiben a hajlamosság oly benyomásokat emelt az ösztökélő és rögzítő traumák jelentőségére, amelyek különben mint teljesen jelentéktelenek, hatástalanok maradtak volna; másrészt az élmények a hajlamosság olyan tényezőit is életre keltették, melyek máskülönben még sokáig szunnyadtak volna vagy talán sohasem fejlődtek volna ki. Az utolsó szót a trauma etiológia felől később *Abraham* mondta ki, mikor rámutatott arra, hogy éppen a gyermek sajátos nemi alkata tud különleges nemi élményeket, tehát traumákat provokálni.¹

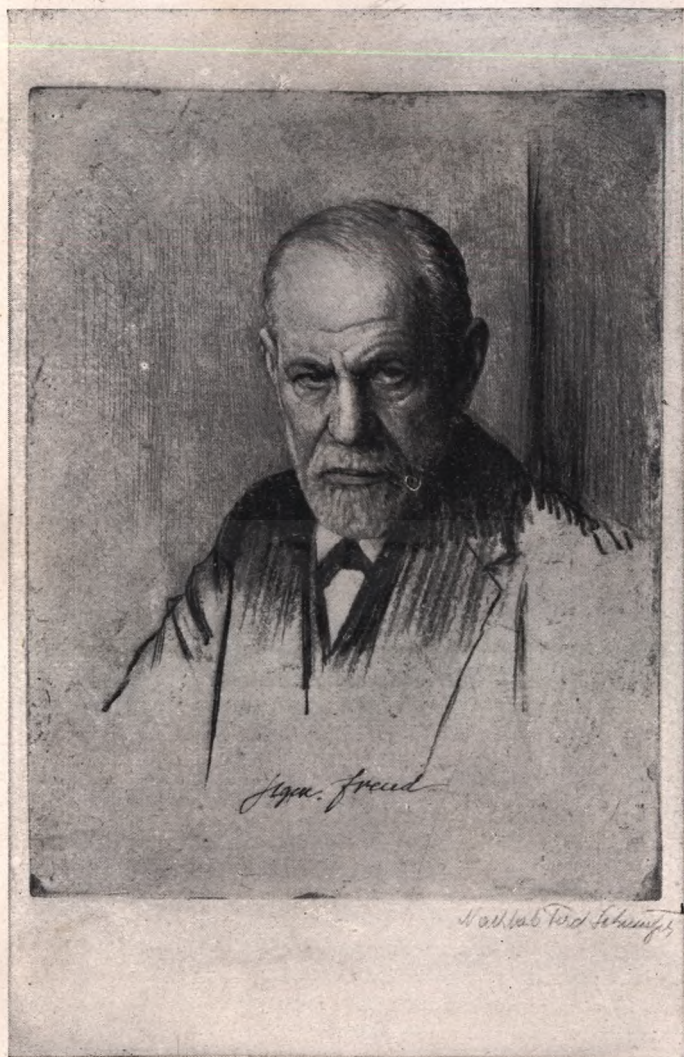
A gyermeki szexualitásról tett állításaim kezdetben majdnem kizárólag azokon az eredményeken alapultak, melyek felnőtteknek a múltba visszanyúló elemzésénél adódtak; gyermekek közvetlen megfigyelésére nem volt alkalmam. Nagy diadal volt tehát, mikor évekkal később sikerült a legnagyobb részét annak, amit így következtetések alapján tételeztem fel, egész kis gyermekeken végzett megfigyelés és elemzés által megerősíteni; igaz, hogy oly diadal, amelyet csakhamar az a meggondolás hűtött le, hogy tulajdonképp szégyelni való, hogy ezt egyáltalán fel kellett fedezni. Mennél

¹ *Abraham*: „Klinische Beiträge zur Psychoanalyse aus den Jahren 1907—1920.“ Intern. Psychoanalyt. Bibliothek, X. kötet, 1921.

mélyebbre hatolt ugyanis megfigyelésünk a gyermeki lélekbe, annál inkább vált magától érthetővé maga a tény, ám annál különösebbnek tűnt fel az, hogy oly sokat kellett erőlködni, hogy azt észre ne vegyük.

A gyermeki szexualitás létezéséről és jelentőségéről persze csak akkor lehet ily biztos meggyőződést szerezni, ha az analízis útját követve, a neurótikusok tüneteiből és sajátoságaiból kiindulva visszafelé haladunk a végső forrásokig, amelyeknek felderítése megmagyarázza, ami belőlük megmagyarázható és lehetővé teszi a módosítást ott, ahol talán még változtatni lehet. Megértem, hogy más eredményekhez jut el az, aki — mint nemrég C. G. Jung tette — a nemi ösztön természetéről előbb elméleti képet alkot és ennek alapján akarja azután a gyermek életét megismerni. Az ilyen elképzelés vagy önkényes vagy valamely mellékútra terelődött meggondolás alapján választott és így könnyen megeshetik, hogy azon a téren, amelyen alkalmazni akarják, teljesen értelmetlennek bizonyul. Kétségtelen, hogy a szexualitás és annak az egyén összetételéhez való viszonya tekintetében az analízis útja is bizonyos végső akadályba és homályosságba torkollik, de ezeket okoskodással az útból eltávolítani nem lehet, hanem fenn kell maradniok mindaddig, amíg újabb megfigyelésekben vagy újabb területeken történő megfigyelésekben megoldást nem lelnek.

Az álmofejtésről röviden összefoglalhatom a mondani-valómat. Ez a felfedezés az ölembe hullott; első gyümölcse volt annak a technikai újításnak, hogy egy homályos sejtésnek engedve, rászántam magam, hogy a hipnózt felcserezésem a szabad eszmetársítással. Tudásvágyam eredetileg nem is irányult az álom megértésére. Nem tudok olyan befolyásokról, melyek érdeklődésemet irányították vagy engem várakozási képzetekkel segítettek volna. Breuer-rel való érintkezésem megszűnte előtt éppen csak arra volt alkalmam, hogy egyszer odavetőleg közöljem vele, hogy most álmokat is tudok fejteni. A felfedezés illetően keletkezésmódja folytán az álm nyelv szimbolikája volt sorrendben körülbelül az utolsó, ami az álomból érthetővé lett számomra, mert a szimbólumok megértéséhez csak kevéssé járul hozzá a beteg szabad eszmetársítása. Minthogy megmaradtam annál a szokásomnál, hogy mindig előbb magukat a dolgokat tanulmányozzam, mielőtt



1926



OSZECH

Oszech Könyvtár

a könyvekben utána néznék, módomban volt az álom szimbolikáját megállapítani, még mielőtt *Scherner* munkája ráterelte a figyelmemet. Egész terjedelmében csak később méltattam az álomnak ezt a kifejező eszközét, bizonyos mértékig az eleinte oly érdekes, de később teljesen eltévelyedett *Stekel* munkáinak befolyása alatt. A pszichoanalitikai álomfejtésnek szoros összefüggése az antik világ egykor oly nagyra tartott álomfejtő művészetével csak sok évvel később lett világos előttem. Álomelméletem legsajátosabb és legjelentősebb darabjával, mely az álombeli ferdítést egy belső konfliktusra, a belső ösztinteség hiány egy nemére vezeti vissza, később egy szerzőnél találkoztam újra, ki távol áll ugyan az orvostudománytól, de nem a bölcsészettől: *J. Popper* mérnöknél, kinek könyve *Lynkeus* név alatt „Phantasien eines Realisten“ címmel jelent meg.

Az álommagyarázás lett vigaszom és támaszom az analízisnek első nehéz éveiben, amelyekben egyidejűleg kellett megbirkóznom a neurózisok technikájával, klinikájával és gyógyításával; amikor, teljesen magamra hagyatva, a problémák tömkelegében, az akadályok tornyosulása közben gyakran attól kellett tartanom, hogy tájékozódásomat és bizalmamat elveszítem. A betegnél gyakran megévesztően hosszú ideig váratott magára annak a feltevésnek az igazolása, hogy a neurózisnak elemzés által érthetővé kell válnia; az álmok, amelyeket a tünetek analogonjainak lehetett tekinteni, feltevésemet csaknem mindig megerősítették.

Csak ezek a sikerek tették lehetővé, hogy kitartsak. Ezért megszoktam, hogy a pszichológiával foglalkozók hozzáértésének mértékéül az álomfejtés problémájával szemben elfoglalt álláspontjukat tekintsem és elégtétellel állapíthattam meg, hogy a pszichoanalízis legtöbb ellensége óvakodott, hogy erre a területre egyáltalán rálépjen, vagy nagyon ügyetlenül viselkedett, ha mégis megkísérelte. Önelemzésemet, melynek szükségét nemsokára beláttam, saját álmaim egy sorozatának segítségével végeztem, melyek gyermekéveim minden élményén át vezettek, és még ma is azt tartom, hogy jó álmodónál és nem túlságosan abnormis embernél az analízisnek ez a módja elégséges¹

¹ Évtizedes tapasztalat *Freud*-nak ezt az akkori nézetét nem igazolta. Mások analitikai megértésének előfeltétele, hogy az analitikus

Keletkezése történetének ilyen feltárásával, azt hiszem, jobban sikerült megmutatnom, hogy mi a pszichoanalízis, mintha rendszeres fejtegetésbe bocsátkoztam volna. Leleteim különös természetét eleinte nem ismertem fel. Habozás nélkül kockáztattam orvosi népszerűségemet és rendelésem betegforgalmát azzal, hogy következetesen kutattam az idegesség nemi okai után, miközben számos olyan tapasztalatra tettem szert, melyek meggyőződésemet a nemiség gyakorlati jelentőségéről véglegesen megszilárdították. Mit sem sejtve léptem mint előadó az akkor *Krafft-Ebing* elnöksége alatt állott bécsi szakegyesület elé és azt vártam, hogy az önként vállalt veszteségért kollégáim érdeklődése és elismerése fog kárpótolni. Felfedezéseimet olybá vettem, mint a tudomány célját szolgáló, de egyébként közömbös adalékokat és ugyanezt a felfogást vártam másoktól is. Csak az a csend, mely előadásaimat követte, az ür, mely személyem körül képződött, a célzások, melyek közvetett úton jutottak tudomásomra, vezettek lassanként annak a tudatára, hogy állítások, melyek a szexualitásnak a neurózisok etiológiájában kijutó szerepéről szólnak, nem tarthatnak igényt arra, hogy olyan elbánásban részesüljenek, mint más közlések. Megértettem, hogy ezentúl azok közé tartozom, akik *Hebbel* szavai szerint „a világot álmában megzavarták“ és hogy tárgyilagosságra és elnézésre nem számíthatok. Minthogy azonban mind jobban megszilárdult az a meggyőződésem, hogy megfigyeléseim és következtetéseim nagyjában helyesek és a saját ítéletembe vetett bizalmam és erkölcsi bátorságom sem volt éppen kicsiny, a helyzet végső alakulása nem lehetett kétséges. Elfogadtam, hogy az a szerencse ért, hogy különösen jelentőséges összefüggéseket fedezzek fel és kész voltam vállalni a sorsot, amely ilyen felfedezésekkel vele járhat.

Ezt a sorsot én ilyenformán képzeltem: valószínűleg sikerülni fog az új eljárás gyógyeredményei révén kenyeremet megkeresnem, de a tudomány, míg élek, nem fog tudomást venni rólam. Néhány évtizeddel később egészen biztosan

előbb saját lelkének megértésében oly mélységig jusson el, amilyenhez csak másvalakinek segítségével végzett rendszeres analízis vezethet. Ennek a tapasztalatnak megfelelően a mai analitikai kiképzés legelső fázisa — nemzetközi megegyezés szerint — a kiképzendőnek minél mélyebbre hatoló analízise. (Ford.)

rábukkan majd valaki ugyanezekre a most nem időszerű dolgokra, kivívja elismertetésüket és így igazságot szolgáltat majd nekem, mint szükségkép szerencsétlenül járt előfutárjának. Közben magányos szigetemen Robinson módjára, amennyire lehetett, kényelmesen berendezkedtem. Ha a jelen zavarai és szorongattatásai közepette visszagondolok a magányosság ama éveire, szép, hősi időszaknak látom azt; a „splendid isolation“-nak megvoltak a maga előnyei és kellemességei. Nem kellett irodalmat olvasnom, nem kellett rosszul értesült ellenfeleket végighallgatnom, semmi sem befolyásolt, semmi sem hajszolt. Megtanultam a spekulatív hajlamok fegyelmezését és mesterem, *Charcot* felejthetetlen tanácsa szerint ugyanazokat a jelenségeket addig vettem újra meg újra szemügyre, míg végül maguktól megvilágosodtak. Közleményeim, melyeket némi fáradsággal sikerült el is helyeznem, mindig jóval mögötte maradhattak tudásomnak; tetszésem szerint várhattam velük, mert nem volt szó vitás „prioritás“-ról, melyet védelmeznem kellett volna. „Álomfejtés“-em¹ például minden lényeges részével már 1896-ban készen volt, de csak 1899 nyarán írtam meg. „Dórá“-nak elnevezett páciensem kezelését 1899-ben fejeztem be, kórtörténetét a következő két hét alatt rögzítettem, de csak 1905-ben tettem közzé. Eközben írásaimról a szakirodalom nem referált, vagy ha ez kivételesen meg is történt, gúnyos, vagy szánakozó fölényvel utasította azokat vissza. Időnként egy-egy szaktársam is érdekesített néhány igen rövid és nem nagyon hízelgő megjegyzésre egyik-másik közleményében, ilyenfélekép: hóbortos, extrém, nagyon furcsa. Megesett egyszer, hogy annak a bécsi klinikának egyik tanársegéde, ahol egyetemi előadásaimat tartottam, engedélyt kért tőlem arra, hogy ezeket az előadásokat hallgathassa. Nagyon ájtatosan figyelt, mit sem szólt, de az utolsó előadás után megkért, hogy elkísérhessen. E séta közben elmondotta nekem, hogy főnöke tudtával könyvet írt tanom ellen, de nagyon sajnálja, hogy azzal csak előadásaim révén ismerkedett meg közelebbről. Különben sok mindent másképp írt volna meg. Igaz, hogy

¹ „Die Traumdeutung“ első kiadásának szövegét lásd a „Gesammelte Schriften“ II. kötetében; a későbbi kiadások kiegészítéseit a III. kötet tartalmazza. Magyarra fordította dr. Hollós I., Somló Béla kiadása, Budapest, 1935. (Ford.)

tudakozódott a klinikán, nem kellene-e előbb „Álomfejtés“-emet elolvasnia, de lebeszéltek azzal, hogy nem érdemes. Ezután ő maga mondta, hogy tanom épülete, ahogy azt most átértette, belső szerkezetének szilárdsága tekintetében a katolikus egyházhhoz hasonlít. Lelki üdvének érdekében hinni akarom, hogy e közlésében egy kis elismerés is foglaltatott. De azzal végezte, hogy most már késő, könyvén nem lehet változtatni, mert már ki van nyomtatva. Ez a kolléga azt sem tartotta szükségesnek, hogy kortársaival pszichoanalízisemről való véleményének megváltozását később közölje, hanem ehelyett annak fejlődését, mint egy orvosi folyóirat állandó referense, csöppet sem komoly megjegyzésekkel kísérte.

Ami személyes érzékenység volt bennem, azt azok az évek előnyökre eltompították. De az elkeseredéstől oly körülmény óvott meg engem, amely nem minden magára hagyott felfedezőnek jön a segítségére. Az ilyen kutató rendszerint azzal gyötri magát, hogy kiderítse, honnan ered kortársainak részvéltlensége vagy elutasítása és kínzó ellentmondásnak érzi ezt a saját meggyőződésének biztosságával szemben. Erre nálam nem kerülhetett a sor, mert a pszichoanalízis tana lehetővé tette számomra, hogy a külvilág magatartását éppen az analitikai alapfeltevések alapján, mint szükségszerű következményt érthessem meg. Ha igazam volt abban, hogy az általam felfedezett összefüggéseket a beteg tudatától belső, indulati ellenállás tartja távol, akkor ennek az ellenállásnak az egészségeseknél is be kellett következnie, mihelyt a bennük elfojtottakat kívülről jövő közlés tárja fel előttük. Nem csodálkoztam azon sem, hogy az egészségesek értették a módját, hogy az indulataik által rájuk kényszerített elutasítást értelmi okokkal motiválják. Ugyanoly gyakran esik ez meg betegeimmel is; és az ő érveik is — hisz az érvek oly útszéliek, mint a gyalogszeder, mondja *Falstaff* — ugyanazok voltak és nem is valami elmések. A különbség csak az, hogy az orvosnak van rá módja, hogy betegeit ellenállásaiknak belátására és leküzdésére bírja, míg az állítólag egészségesekkel szemben ilyen segítség nem áll a rendelkezésére. Hogy mi módon volna lehetséges ezeket az egészségeseket higgadt, tudományosan tárgyilagos vizsgálatra szorítani, az megoldatlan probléma volt, melynek elintézését a legcélszerűbbnek

látszott a jövőre bízni. A tudományok történetében többször volt rá példa, hogy ugyanaz az állítás, amely kezdetben csak ellentmondást tudott kelteni, nem sokkal később elismeréshez jutott, anélkül, hogy mellette újabb bizonyítékok szóltak volna.

De senki sem fogja elvárni, hogy ezekben az években, mikor egymagam képviseltem a pszichoanalízist, valami nagy tisztelet fejlődött légyen ki bennem a világ ítélete iránt, vagy hajlandóság arra, hogy értelmi téren engedékenységet tanusítsak.

OSZK

II.

1902-ben egy csomó fiatalabb orvos kifejezetten azzal a szándékkal gyűlt körém, hogy tanulják, gyakorolják és terjesszék a pszichoanalízist. Egy kolléga, aki a pszichoanalízis jó hatását saját magán tapasztalhatta, vetette fel ezt az ötletet. Előre megállapított estéken jöttek össze a lakásomon, bizonyos szabályok szerint vitatkoztak s azon voltak, hogy tájékozódjanak a kutatás ezen idegenszerűen új területén és mások érdeklődését is fölkeltsék e tan iránt. Egy napon egy végzett ipariskolai tanuló mutatkozott be nálunk egy kézirattal, mely rendkívüli megértésre engedett kövekeztetni. Rábirtuk, hogy pótolja a gimnáziumi tanulmányokat, iratkozzék be az egyetemre és szentelje magát a pszichoanalízis nem-orvosi alkalmazásának. A kis egyesület így igen buzgó és megbízható titkárra tett szert, én pedig *Otto Rank*-ban leg-hűbb segítő- és munkatársamra találtam.

A kis kör nemsokára kibővült, összetételében a következő évek folyamán többször változott. Nagyjában elmondhattam, hogy a benne képviselt tehetségek értéke és változatossága dolgában alig maradt mögötte akármelyik klinikai tanszék törzskarának. Kezdetől fogva ott voltak köztük azok a férfiak, akik a pszichoanalízis történetében később oly jelentőségteljes, ha nem is mindig örvendetes szerepre voltak hivatva. De ezt a fejlődést akkor még semmiből sem lehetett sejteni. Meg lehettem elégedve és azt hiszem mindent elkövettem, hogy a többiek számára is hozzáférhetővé tegyem mindazt, amit magam tudtam és tapasztaltam. Rossz előjelnek csak két dolog mutatkozott, amelyek végül belsőleg elidegenítettek e körtől. Nem sikerült ugyanis a tagok között azt a barátságos egyetértést létesítenem, melynek olyan férfiak között uralkodnia kell, kik ugyanazt a nehéz munkát végzik,

továbbá képtelen voltam elfojtani a prioritás körüli vitákat, amelyekre, amint a közös munka mellett érthető, igen sok alkalom adódott. A pszichoanalitikai gyakorlatra való oktatás nehézségei, melyek rendkívül nagyok és melyeknek a ma uralkodó viszálykodásban is nagy részük van, már ebben a magánjellegű bécsi pszichoanalitikai egyesületben is mutatkoztak. Én magam nem mertem egy még nem kész technikát és egy még állandó fejlődésben levő elméletet olyan határozottsággal adni elő, mely a többieket bizonyára sok tévedéstől és végleges kisiklástól kímélte volna meg. A szellemi munkások önállósága, korai függetlenülésük tanítómestereiktől, lélektani szempontból mindig öröndetes tény; de a tudomány ennek csak akkor látja hasznát, ha ezek a munkások a függetlenség mellett még más, nem túlságosan gyakori személyes tulajdonságokkal is rendelkeznek. Éppen a pszichoanalízis az, ami hosszú és szigorú fegyelmezést és önfegyelmezésre való nevelést követelt volna meg. Bátorságuk fejében, hogy ilyen lenézett és kilátástalan ügynek szentelték magukat, hajlandó voltam az egyesület tagjainak sok mindent elnézni, amin különben megütköztem volna. A körhöz egyébként nemcsak orvosok, hanem más műveltek, írók, művészek stb. is tartoztak, akik a pszichoanalízisben jelentős dolgot ismertek fel. Az „Álomfejtés“-ről és az „Élc“-ről¹ írt könyvem kezdettől fogva mutatták, hogy a pszichoanalízis tanításai nem szorítkozhatnak az orvostudomány terére, hanem hogy alkalmazásuk több más szellemi tudományra is lehetséges.

1907-től kezdve minden várakozás ellenére és szinte egy csapásra megváltozott a helyzet. Tudomásunkra jutott, hogy a pszichoanalízis egész csendben érdeklődést keltett és barátokra talált, sőt, hogy akadtak tudományos kutatók, akik készek voltak tanításait magukévá tenni. *Bleuler* egy hozzám intézett levelében már korábban tudatta, hogy munkáimat *Burghölzli*ben tanulmányozzák és értékesítik. 1907 januárjában a zürichi klinikáról elsőnek *Dr. Eitingon*² jött Bécsbe, később más látogatók is érkeztek, kiknek révén élénk eszmecsere indult meg; végre is *C. G. Jung* meghívására — ki akkor még tanársegéd volt *Burghölzli*ben — 1908 tavaszán,

¹ „Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten“; a „Gesammelte Schriften“ IX. kötetében. (Ford.)

² A berlini pszichoanalitikai poliklinika későbbi megalapítója.

Salzburgban sor került az első találkozóra, mely a pszichoanalízis bécsi, zürichi és más helyről összesereglett barátait egyesítette. Ennek az első pszichoanalitikai kongresszusnak egyik gyümölcse egy folyóirat alapítása volt, mely „*Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*“ címen *Bleuler* és *Freud* főszerkesztősége és *Jung* szerkesztése alatt 1909-ben indult meg. A Bécs és Zürich közötti benső munkaközösség jutott ebben a folyóiratban kifejezésre.

A zürichi pszichiátriai iskolának és különösen *Bleuler*-nek és *Jung*-nak a pszichoanalízis elterjesztése körüli nagy érdemeit többször köszönettel elismertem és nem resteltem azt ma is, annyira megváltozott viszonyok között, megismételni. Igaz, hogy nemcsak a zürichi iskola állásfoglalása okozta, hogy akkor a tudományos világ figyelme a pszichoanalízisre irányult. Úgy állt ugyanis a dolog, hogy a lappangás időszaka lejárt és a pszichoanalízis mindenfelé egyre fokozódó érdeklődés tárgya lett. De míg mindenütt másutt az érdeklődés feléfordulása a többnyire igen szenvedélyes hangú visszatúrásnál egyebet egyelőre nem eredményezett, addig Zürichben az elvi megegyezés lett a viszony alaphangjává. Sehol másutt nem gyűlt egybe a híveknek oly tömör, bár kicsiny csoportja, sehol másutt nem lehetett nyilvános klinikát állítani a pszichoanalízis szolgálatába és nem találkozott egyetlen orvostanár, aki a pszichoanalitikus tant mint lényeges alkatrészt felvette volna a pszichiátriai oktatás anyagába. A zürichiek alkották tehát a zömét a pszichoanalízis elismeréséért küzdő kicsiny seregnek. Egyedül ő náluk nyílt alkalom az új mesterség megtanulására és idevágó munkálatok végzésére. Mai követőm és munkatársam legtöbbször Zürichben át került hozzám, még olyanok is, kik földrajzi helyzetük szerint Bécsbe sokkal könnyebben eljuthattak volna, mint Svájcba. Bécs túlságosan messze van Európa nyugatától, ahol kultúránk nagy központjai fekszenek; tekintélye súlyos előítéletek folytán évek óta csorbult. Ellenben az élénk szellemi életet élő Svájcba a legjelentősebb nemzetek képviselői sereglenek egybe; az itt keletkezett fertőzési gócnak a lelki járvány — ahogy a freiburgi *Hoche* elnevezte — elterjedése szempontjából különös fontosságúvá kellett válnia.

Egy kolléga tanusága szerint, aki részt vett a *burghölzli-i*

fejlődésben, megállapítható, hogy a pszichoanalízis ott már nagyon korán érdeklődést keltett. *Jung*-nak egy, az okkult jelenségekről szóló 1902-ben megjelent munkájában már van egy előzetes utalás az „Álomfejtés“-re. 1903. vagy 1904. óta — így jelenti hírforrásunk — a pszichoanalízis állandóan az előtérben állott. A Bécs és Zürich közötti személyes összekötés megteremtése után 1907 közepén *Burghözli*-ben alakult egy szabad egyesülés, mely rendszeres összejöveteleken tárgyalta a pszichoanalízis problémáit. A zürichi és bécsi iskola együttműködésekor a svájciak korántsem szerepeltek csupán az elfogadó fél gyanánt. Ők maguk is jelentékeny tudományos munkát végeztek már, melynek eredményei a pszichoanalízisnek javára váltak. A *Wundt*-iskolából kiindult eszmétársítási kísérletet ők a pszichoanalízis szempontjából értelmezték, ami váratlan értékesítések útját nyitotta meg előttük. Lehetővé vált ily módon a pszichoanalitikus tényállások gyors, kísérleti megerősítése és egyes összefüggéseknek, melyekről az analitikus legfeljebb csak mesélhetett volna, a tanuló előtti demonstrálása. Ezzel megépült az első híd, mely a kísérleti lélektant a pszichoanalízissel összekötötte.

Az „eszmétársítási kísérlet“ a pszichoanalitikai kezelésben az esetnek egy tájékoztató kvalitatív analízisét teszi lehetővé, azonban az elemzés technikája számára semmi lényegeset nem nyújt és analíziseink végzésénél tulajdonképpen nélkülözhető. Nagyobb jelentőséggel bírt a zürichi iskolának, illetve két vezetőjének, *Bleuler*-nek és *Jung*-nak egy másik teljesítménye. Az előbbi kimutatta, hogy a tisztán pszichiátriai esetek nagy része magyarázhatóvá válik olyan folyamatoknak figyelembe vételével, aminőket a pszichoanalízis az álomnál és a neurózisoknál ismert fel („*Freud*-féle mechanizmusok“). *Jung* az analitikus értelmezést sikerrel alkalmazta a dementia praecox legkülönösebb és leghomályosabb jelenségeire, melyeknek összefüggése a betegek élettörténetével és életérdekeivel így nyilvánvaló lett. Ettől kezdve az elmeorvosoknak a pszichoanalízist mégis csak tudomásul kellett venniük. Ezt az eredményt betetőzte *Bleuler*-nek a skizofréniáról írt nagy munkája (1911), melyben a pszichoanalitikai szemlélési módot mint egyenjogút állította a rendszeres klinikai módszer mellé.

Rá kell itt mutatnom arra az eltérésre, mely a két iskola

munkálkodásának irányzatában már akkoriban jelentkezett. Már 1897-ben közöltem egy skizofrénia elemzését, amely azonban paranoid jellegű volt és ezért annak feloldása nem érinti a Jung-féle elemzések eredetiségét. Nekem azonban nem a tünetek értelmezhetősége, hanem a megbetegedés pszichikai erőszerkezete és mindenekelőtt az utóbbinak azonosága a hisztériánál már felismert erőszerkezettel volt fontos. A kettő közötti különbségre akkoriban még nem derült világosság. Nekem ugyanis már abban az időben a neurozísoknak oly libidó-elmélete lebegett szemem előtt, amely minden neurótikus és pszichótikus jelenséget a libidó abnormis sorsára, tehát a normális felhasználástól való elterelődésre vezetne vissza. Ez a szempont a svájci kutatóknál nem merült fel. *Bleuler* tudtommal még ma is ragaszkodik a dementia praecox kórformáinak szervi kóroktanához, *Jung* pedig, akinek e megbetegedésről írt könyve 1907-ben jelent meg, 1908-ban a salzburgi kongresszuson a toxikus elméletet képviselte, amely — bár anélkül, hogy azt kizárná — a libidó-elméleten magát túlteszi. Később azután (1912) ugyanezen a ponton szenvedett hajótörést, amennyiben most már túl sokat vett abból az anyagból, amelyhez kezdetben hozzá sem akart nyúlni.

A svájci iskola egy harmadik adalékát, melyet talán egészen *Jung* javára kell írni, nem becsülhetem oly sokra, mint ezt távolabbállók teszik. A *komplexumok* tanára gondolok, mely a „Diagnostische Associationsstudien“-ből („diagnosztikus eszmetársítási tanulmányok“) (1906—1910) adódott. Ez a tan nem eredményezett valami önálló lélektani elméletet és nem is volt a pszichoanalitikai tanok összefüggésébe egyszerűen beilleszthető. Ezzel szemben maga a „komplexum“ szó, mint kényelmes és gyakran nélkülözhetetlen terminus a lélektani tényállások leíró összefoglalására, a pszichoanalízisben polgárjogot szerzett. A pszichoanalitikai szükséglet alkotta új nevek s megjelölések egyike sem tett szert ehhez fogható népszerűsége és egyiknek használatával sem éltek vissza — az élesebb fogalomképzés kárára — oly gyakran, mint ezzel. A pszichoanalitikusok egymás közt „komplexumok visszatéréséről“ kezdtek beszélni, ahol az „elfojtott visszatérésére“ gondoltak, vagy pedig olyasféle szóhasználat fejlődött ki, hogy „komplexumom van vele szemben“, mikor helyesebben csak ellenállásról lehetett volna beszélni.

1907. óta, a zürichi és bécsi iskolák összefogását követő években állt be a pszichoanalízisnek az a rendkívüli fellendülése, melynek jegyében az még ma is áll és amely mellett a lélekelemzést szolgáló írások elterjedése s az azt gyakorló vagy megtanulni vágyó orvosok számának emelkedése, valamint a kongresszusokon s tudományos társaságokban ellene elhangzó támadások halmozódása egyaránt tanuskodik. Eljutva a legtávolabbi országokba, a pszichoanalízis mindenfelé nemcsak az elmeegógyászokat riasztotta fel, hanem a művelt közönség -- és a tudomány más terein munkálkodók figyelmét is felkeltette. *Havelock Ellis*, aki, anélkül, hogy valaha is e tan hívének vallotta volna magát, rokonszenvvel kísérte annak fejlődését, tudósításában az ausztrál-ázsiai kongresszus számára 1911-ben a következőket írta: „*Freud's psychoanalysis is now championed and carried out not only in Austria and in Switzerland, but in the United States, in England, in India, in Canada, and, I doubt not, in Australasia.*“¹ Egy Chile-i (valószínűleg német) orvos az 1910-i Buenos Aires-i nemzetközi kongresszuson a gyermekkori szexualitás mellett foglalt állást és dicsérettel emlékezett meg a kényszertünetek lélekelemző gyógyításáról.² Egy Közép-Indiában (*Berkeley-Hill*) működő angol ideg orvos Európába látogató előkelő kollégája révén közölte velem, hogy a mohamedán hinduknál, kiket analizált, a neurózisoknak ugyanazt a kóroktanát ismerhette fel, mint mi az európai betegeinknél.

A pszichoanalízisnek bevezetése Észak-Amerikába különleges tiszteletadás jegyében történt. 1909 őszén *Stanley Hall*, a (*Boston mellett*) *Worcester-i Clark University* elnöke *Jung*-ot és engem felkért arra, hogy az intézet húszéves alapítási emlékünnepején német nyelvű előadásokkal vegyünk részt. Nagy meglepetésünkre azt találtuk, hogy annak a kicsiny, de tekintélyes pedagógiai-bölcsészeti egyetemnek előítéletektől mentes férfiai az összes pszichoanalitikai munkákat ismerték és előadásaikon méltatták. Az annyira álszemér-

¹ Freud pszichoanalízisét most nemcsak Ausztriában és Svájcban, hanem az Egyesült Államokban, Angliában, Indiában, Kanadában és — nem kétkem — Ausztrál-Ázsiában is felkarolják és alkalmazzák.“ (Ford.) *Havelock Ellis*, *The doctrines of the Freud School*.

² G. Greve. *Sobre Psicología y Psicoterapia de ciertos Estados angustiosos*. *Zentralblatt für Psychoanalyse*, I. évf. 594. o.

mes Amerikában legalább egyetemi körökben lehetséges volt, hogy szabadon megbeszéljék és tudományosan tárgyalják mindazt, amin az életben megbotránkoztak. Öt előadásom, melyet *Worcesterben* rögtönöztem, később angol fordításban az *American Journ. of Psychology*-ban, nemsokára ezután németül is „Über Psychoanalyse“ címen jelent meg. *Jung* diagnosztikai eszmetársítási tanulmányokról és „A gyermeki lélek konfliktusai“-ról beszélt. Előadásainkért az LL. D. (jog- és államtudományok doktora) címmel tiszteltek meg bennünket. A pszichoanalízist a *Worcester*-i ünnepi héten öt személy képviselte; *Jung*-on és rajtam kívül *Ferenczi*, aki útitársul csatlakozott hozzám, továbbá *Ernest Jones*, akkor *Toronto*-i (Canada), most *londoni* egyetemi tanár és *A. Brill*, aki abban az időben már pszichoanalitikai gyakorlatot folytatott *New Yorkban*.

A legjelentősebb személyes kapcsolat, mely *Worcesterben* adódott, *James J. Putnam*-hoz, a *Harvard*-egyetem neuropathologia tanárához fűződött, ki évekkal ezelőtt elutasító álláspontot foglalt el a pszichoanalízissel szemben, most azonban hamarosan megbarátkozott vele és számos tartalmas és szépen felépített előadásában ajánlotta honfitársainak és szak társainak figyelmébe. Az a tekintély, melyet jelleme, magas erkölcsi színvonala és merész igazságszeretete révén Amerikában élvezett, a pszichoanalízisnek is javára vált; ez védte meg azok ellen a rágalmak ellen, melyeknek különben valószínűleg korán áldozatul esett volna. *Putnam* később túlságosan engedett természeté nagy etikai és filozófikus szükségletének és azt a szerintem teljesíthetetlen követelményt támasztotta a pszichoanalízissel szemben, hogy egy bizonyos határozott erkölcsi, bölcséleti világszemléletnek álljon szolgálatába; hazájában azonban mégis főtámasza maradt a pszichoanalitikai mozgalomnak.¹

E mozgalom kiterjedése körül *Brill* és *Jones* szereztek a legnagyobb érdemeket, amennyiben munkáikban önmegtagadó szorgalommal újból és újból a mindennapi életnek, az álomnak és a neurózisnak könnyen megfigyelhető alap tényeire irányították honfitársaik figyelmét. *Brill* orvosi

¹ Lásd *J. J. Putnam*, *Addresses on Psycho-Analysis*, Intern. Psycho-Analytical Library, 1. sz. 1921. — *Putnam* 1918-ban halt meg.

tevékenységével és írásaim lefordításával, *Jones* tanulságos előadásokkal és az amerikai kongresszusokon elhangzott talpraesett hozzászólásaival tették maradandóvá ezt a hatást.¹ Meggyökeresedett tudományos hagyományok hiánya és az a körülmény, hogy a hivatalos tekintély ott kevésbé jelent egyúttal merev elzárkózottságot is, határozottan előnyére vált a *Stanley Hall* kezdeményezésével megindított amerikai mozgalomnak. Kezdetől fogva jellegzetes volt az is, hogy egyaránt részt vettek benne úgy tanárok s nyilvános elmeorvosintézetek vezetői, valamint független, gyakorlati emberek. De épp ezért nyilvánvaló, hogy az analízis körüli harcnak ott kell eldőlnie, ahol nagyobb ellenállásra talált, a kultúra ősi központjainak talaján.

Európa államai között eddig Franciaország mutatkozott legkevésbé fogékonyra a pszichoanalízis iránt, bár tanait a francia olvasó számára a zürichi *A. Maeder* érdemdús munkái kényelmesen hozzáférhetővé tették. Az érdeklődés első jeleit a francia vidék adta. *Morichau-Beauchant* (Poitiers) volt az első francia, aki nyilvánosan a pszichoanalízis hívének vallotta magát. *Regis* és *Hesnard* (Bordeux) csak nemrég (1913) kísérelték meg honfitársaik előítéletét az új tannal szemben eloszlatni; kimerítő és értelmes fejtegetésük csak a szimbolikán ütközik meg. Magában Párisban úgylátszik még az a meggyőződés az uralkodó, melynek az 1913-i londoni kongresszuson *Janet* oly ékesszólóan adott kifejezést, kijelentvén, hogy mindaz, ami a pszichoanalízisben helyét megállja, csekély módosítással az ő nézeteinek ismétlése, mindaz pedig, amit ezen felül tartalmaz, hibás. *Janet*-nek még ezen a kongresszuson kellett elviselnie a kioktatások egész sorát *E. Jones* részéről, aki fogyatékos tárgyismeretét tárhatta elébe. Mégsem felejthetjük el *Janet*-nek a neurózisok lélektana körül szerzett érdemeit, ha igényeit vissza is utasítjuk.

Olaszországban néhány sokat ígérő kezdeményezés után a további munka elmaradt. Hollandiába az analízis elég ko-

¹Mind a két szerző közleményei összegyűjtve jelentek meg: Brill, *Psychoanalysis, Its theories and practical applications*, 1912. és *E. Jones, Papers on Psychoanalysis*, 1913. Az előbbinek 1914-ben, az utóbbinak 1918-ban alaposan kibővített második (1923-ban harmadik) kiadása jelent meg.

rán jutott el, személyes kapcsolatok révén; van *Emden*, van *Ophuijsen*, van *Renterghen* (*Freud* en zijn School) és a két *Stärke* sikeres elméleti és gyakorlati működést fejtenek ott ki.¹ Anglia tudományos köreinek érdeklődése az analízis iránt nagyon lassan bontakozott ki, de minden jel arra mutat, hogy támogatva az angoloknak a tények iránti érzékétől és az igazság melletti szenvedélyes sikraszállásától, épp ott néz pompás virágzás elé.

Svédországban *P. Bjerre*, *Wetterstrand* orvosi tevékenységének utóda, a hipnotikus szuggesztió alkalmazását, legalább is egy időre, lélekelemzéssel helyettesítette. *R. Vogt* (Krisztiánia) a pszichoanalízist „*Psykiatriens grundtraek*“ c. művében már 1907-ben méltatta, úgyhogy az első pszichiátriai tankönyv, mely a pszichoanalízisről tudomást vett, norvég nyelven jelent meg. Oroszországban a pszichoanalízis közismertté vált és nagyon elterjedt; majdnem valamennyi írássomat, épp úgy, mint az analízis többi hívójének munkáit is, lefordították orosz nyelvre. De az analitikus tanok mélyebb megértéséhez Oroszországban még nem jutottak el. Az orosz orvosok és pszichiáterek eddigi munkálatai nem mondhatók számottevőknek. Csak *Odessának* van, *E. Wulff* személyében, iskolázott analitikusa. Az analízis bevezetése a lengyel tudományba és irodalomba főleg *L. Jekels* érdeme. Az Ausztriához földrajzilag oly közeli, de a tudomány tekintetében tőle annyira elidegenedett Magyarország a pszichoanalízist csak egy munkatárssal — *Ferenczi Sándorral* — ajándékozta meg, ám olyannal, aki felér egy egész egyesülettel.²

¹ Az első hivatalos elismerést, melyben az álommagyarázás és a lélekelemzés Európában részesült, *Jelgersma* elmeorvos, a lejdeni egyetem akkori rektora fejezte ki, 1914 február 9-én tartott rektori székfoglaló beszédében. („Unbewusstes Geistesleben“, Beihefte der Intern. Zeitschrift für Psychoanalyse, 1. szám.)

² (1923. évi tóldat): Nem szándékozom ezt az 1914-i helyzetnek megfelelő leírást akként kiegészíteni, hogy az a mozgalom mai napig terjedő történetének teljes képét adja. A következő néhány megjegyzésem csak éppen utalás a közben eltelt és a háború éveit is átfogó időszakban történt változásokra. Németországban az analitikai tanok lassanként beszűrődnek a klinikai pszichiátriába — ha ezt a tényt a pszichiáterek maguk nem is hajlandók mindig elismerni. Írásaimnak az utóbbi időben megjelent francia nyelvű fordításai a pszichoanalízis iránt végre Franciaországban is erős érdeklődést keltenek, bár inkább irodalmi, mint tudományos körökben. Olaszországban *Levi*

A pszichoanalitikai mozgalom németországi helyzetét leginkább úgy lehetne jellemezni, hogy ott az analízis tudományos viták középpontjában áll és mind az orvosok, mind a laikusok részéről a leghatározottabban elutasító nyilatkozatokat váltja ki; ezek még koránt sincsenek szűnőben, sőt újból és újból felhangzanak és időről időre fokozott erőre kapnak. A lélekelemzést hivatalos tanintézet eleddig még nem fogadta be és csak kevesen vannak, akik a gyakorlatban sikeresen alkalmazzák; kevés intézet nyílt csak meg számára; így *Binswanger-é Kreuzlingenben* (Svájc területén), *Marcinowski-é Holsteinban*. Berlin kritikus talaján az analízis egyik legkiválóbb képviselője *K. Abraham*, *Bleuler* egykori asszisztense, állja meg helyét. Azon, hogy ez a helyzet immár évek sora óta változatlanul tart, csodálkozni lehetne, ha nem tudnók, hogy az imént vázoltak csak a külső látszatot tükrözik. Nem szabad ugyanis, hogy a tudomány hivatalos képviselőinek, az intézetek vezetőinek, valamint a tőlük függő tanítványoknak elutasító magatartását jelentőségében túlbecsüljük. Érthető, hogy az ellenfelek hangosak, mialatt a megfélemlített hívek tartózkodók. Aminthogy az utóbbiak közül némelyek, kiknek első analitikus munkálatai joggal keltettek várakozást, a viszonyok nyomása alatt vissza is

Bianchini (Nocera sup.) és Edoardo Weiss (Trieste) léptek sorompóba, mint a pszichoanalízis irodalmának fordítói és tanainak előharcosai („Biblioteca Psicoanalitica Italiana“). A spanyol ajkú országok élénk érdeklődésével (Prof. H. Delgado, Lima) vet számot összegyűjtött műveimnek mostani megjelenése Madridban. (Fordítójuk Lopez-Ballesteros). Angliára nézve a fentebb kifejezett jóslatom úgylátszik mindinkább valóra válik. Angol-Indiában (Kalkutta) egy az analízist művelő külön csoport alakult. Észak-Amerikában az analízis mélyremenő megmunkálása még mindig nem tart lépést a népszerűsödésével. Oroszországban a forradalom után több központból is újra megindult a pszichoanalitikai munka. Lengyel nyelven most van megjelenőben a „Polska Biblioteka Psychoanalytyczna.“ Magyarországon Ferenczi vezetése alatt az analízisnek pompás iskolája virágzott ki. (V. ö. az „Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse“ Ferenczi 50-ik születésnapjára kiadott ünnepi számát.) Leginkább elutasító a skandináv országok magatartása.

A legutóbbi évtized fejleményeire Freud abban a kiegészítő utóiratban tér rá, melyet önéletrajzának nemrég (1935) megjelent második amerikai kiadásához fűzött. Lásd ennek a magyar fordítását a 63. oldalon. (Ford.)

vonultak a mozgalomtól. Am maga ez a mozgalom esendben, de feltartóztatathatatlantul halad, úgy az elmeorvosok, valamint a laikusok között egyre újabb híveket toboroz, a pszichoanalitikai irodalom számára állandóan növekvő olvasótábort szerez és az ellenfeleket épp ezért mind hevesebb elhárító kísérletekre készíti. Ez évek folyamán némely kongresszus és tudományos egyesületi ülés tárgyalásairól való tudósításokban, avagy némely előadásról szóló ismertetésben vagy tucatszor olvashattam, hogy „most aztán meghalt az analízis, véglegesen le van gyűrve és el van intézve!” *Mark Twain* módjára kellett volna erre válaszolnom, akinek sürgönye a halála áhírét közlő ujsághoz így szólt: *Halálomról szóló hírek felette túlzottak.* Minden ilyen holttányilvánítás után újabb híveket és munkatársakat nyert vagy újabb szerveket alkotott magának az analízis. A holttányilvánítás azonban mégis csak haladás volt az agyonhallgatással szemben.

A pszichoanalízis az imént vázolt térbeli elterjedésével egyidejűleg tartalmilag is bővült azáltal, hogy a neurózisok tanától és a pszichiátriától átnyúlt a tudomány más területeire is. Tudományunk fejlődéstörténetének ezt a részét nem fogom behatóan tárgyalni, mert *Rank* és *Sachs* kitűnő munkája áll rendelkezésünkre (a *Löwenfeld* „Grenzfragen“ sorozatában), mely kimerítően tárgyalja az analitikai munkásságnak épp idevonatkozó teljesítményeit. Ezen a téren egyébként minden csak a kezdet kezdetén van, még kevéssé van kidolgozva; minden többnyire csak nekiindulás, sőt itt-ott csak jószándék. A méltányos bíráló ebben aligha talál valami kivetni valót. A feladatok óriási tömegével csekély számú munkásnak kell megbirkóznia, kik közül a legtöbbször más a főfoglalkozása és az idegen tudomány szakkérdéseire a diletáns felkészültségével kell hozzáfognia. Ezek a pszichoanalízis munkaterületéről jövő kutatók egyáltalán nem titkolják műkedvelői minőségüket, csak útmutatói és helyfenntartói kívánnak lenni a szakembereknek és megelégszenek azzal, ha sikerült az elemző munka technikáját s előfeltételeit felmükbe ajánlani, hogy aztán azok maguk láthassanak neki a munkának. Ha mégis az elért eredmények eddig sem jelentéktelenek, az egyrészt az analitikai módszer termékenységének köszönhető, másrészt annak a körülménynek, hogy vannak már most is kutatók, — nem orvosok — akik életcélul

tűzték ki, hogy a pszichoanalízist a szellemi tudományokra alkalmazzák.

Az analízisnek legtöbb alkalmazása, amint képzelhető, azokra az ösztönzésekre vezethető vissza, amelyeket munkáim adtak. Az idegeseknek és az egészséges emberek ideges tüneteinek analitikai vizsgálata oly lélektani összefüggések felvételére készítetett, amelyeknek érvényessége semmiesetre sem szorítkozhatott magára arra a területre, amelyen felismerhetőkké váltak. Hiszen az analízis nemcsak beteges jelenségeket derített fel, hanem egyszersmind azoknak a normális lelkiélettel való összefüggésére is rámutatott és nem sejtett vonatkozásokat tárt fel a pszichiátria és a legkülönbözőbb oly tudományok között, amelyeknek lelki működése a tartalma. Bizonyos tipikus álmok pl. alkalmasak voltak arra, hogy általuk némely mítoszt és mesét megértsünk. *Riklin* és *Abraham* ezt az újmutatást követve, azokat a mítoszokra vonatkozó kutatásokat indították meg, amelyek aztán *Rank*-nak a szakemberek minden igényét kielégítő mitológiai munkálataiban nyertek teljességet. A mélyebb behatolás az álomszimbolikába a mitológia, a folklór (*Jones, Storfer*) és a valóság elvont problémáinak kellő közepébe vezetett. A pszichoanalitikai kongresszusok egyikén mély benyomást tett az egész hallgatóságra *Jung* egyik tanítványának előadása, melyben az a skizofrén fantázia-képződményeknek megegyezését a primitív idők és népek kozmogóniáival mutatta ki. A mitológiák anyaga, ma már nem kifogástalan, de nagyon érdekes feldolgozást nyert később *Jung* munkáiban, melyek a neurózisok és a vallásbeli s mitológiai fantáziák között kapcsolatot kerestek.

Egy másik út az álomkutatás felől a költői alkotásoknak és végül maguknak a költőknek s művészeknek elemzéséhez vitt. Ennek az útnak első állomásán kiderült, hogy a költők által kitalált álmok gyakran éppúgy elemezhetők, mint a tulajdonképpeni álmok (*Gradiva*).¹ A tudattalan lelki működés megértésével első bepillantást kaptunk a költő teremtő munkájának lelki műhelyébe; az ösztönrezdülések értékelésével — amire a neurózisok vizsgálata készítetett — fény derült

¹ Freud: Der Wahn und die Träume in W. Jensens „Gradiva“, a „Gesammelte Schriften“ IX. kötetében. (Ford.)

a művészi alkotás forrásaira és ezzel felvetődött az a probléma is, hogy miként reagál a művész ezekre a rezdületekre, és milyen eszközöket használ fel reakcióinak palástolására. (*Rank*: „Der Künstler“, *Sadger*, *Reik* és mások költő-elemzései, a magam kis írása Leonardo da Vinci egy gyermekkori emlékééről, *Abraham* Segantini-elemzése).¹ Az általános kérdések iránt érdeklődő analitikusok majd mindannyian foglalkoztak e problémákkal, melyek a pszichoanalízis alkalmazásából adódók között talán a legvonzóbbak. Az ellentmondás az analízisben járatlanok részéről természetesen itt sem maradt el és ugyanolyan félreértésekben s szenvedélyes visszautasításokban nyilvánult meg, mint a pszichoanalízis anyatalaján. Hiszen már eleve elvárható volt, hogy a pszichoanalízisnek mindenütt, ahol honosságot akar szerezni, létéért ugyanazt a küzdelmet kell folytatnia. Csak épp hogy behatolási kísérleteire még nem lettek mindenütt figyelmesekké, ami azonban aligha fog elmaradni. Az analízis szorosán vett irodalomtudományi alkalmazásai között vezető helyen *Rank*-nak az incesztus-motivumot tárgyaló alapos munkája áll, amelynek tartalma egész bizonyosan nem örvendő túlságos közkedveltségnek. Nyelvtudományi és történelmi művet pszichoanalitikai alapon még csak kevés számmal írtak. A valláspszichológiai problémák első megközelítését 1910-ben magam kíséreltem meg, amikor párhuzamot vontam a vallási és a neurótikus szertartások között. *Dr. Pfister*, zürichi pap, gróf Zinzendorf vallásosságáról írt munkájában² (valamint egyéb adalékokban) a vallási mániát perverz erotikára vezette vissza; a zürichi iskola utolsó munkálataiban az analízis vallási képzetekkel telítődött; tehát épp az ellenkezője történt annak, amit tervbevettek.

¹ Freud: „Eine Kindeheitserinnerung des Leonardo da Vinci“, a „Gesammelte Schriften“ IX. kötetében és *K. Abraham*: Giovanni Segantini. Ein Psychoanalytischer Versuch; a „Schriften zur angewandten Seelenkunde“ 11. füzeté, Franz Deuticke, Wien u. Leipzig 1911. (Ford.)

² *Dr. O. Pfister*: „Die Frömmigkeit des Grafen Ludwig v. Zinzendorf. Ein Psychoanalytischer Beitrag zur Kenntnis der religiösen Sublimierungsprozesse und zur Erklärung des Pietismus.“ Fr. Deuticke, Leipzig u. Wien, 1910. A „Schriften zur angewandten Seelenkunde“ 8. kötete. (Ford.)

A „Totem és tabu“-ról szóló négy értekezésemben¹ a néplélektan azon problémáinak analitikai vizsgálatát kíséreltem meg, melyek közvetlenül visszavezetnek legfontosabb kultúr-intézményeinknek, mint: az államrendnek, az erkölcsnek, a válásnak, de az incesztus-tilalomnak és a lelkiismeretnek is az eredetéhez. Hogy mennyiben fognak az itt adódott összefüggések a kritikával szemben helytállani, azt bizony ma még nem tudhatjuk.

Az analitikus gondolkozás esztétikai témákra alkalmazásának első példája az „Élc“-ről írt könyvem. Minden egyéb vonatkozásában ez a terület még érintetlen talaj, mely majdani megművelőinek bő aratásra nyújt kilátást. Itt minden téren a megfelelő szaktudományok munkaerőit nélkülözzük, akiknek odacsalogatására *Hanns Sachs* az általa és *Rank* által szerkesztett „*Imago*“ című folyóiratot alapította. Itt kezdtek meg *Hitschmann* és v. *Winterstein* a filozófiai rendszerek és személyiségek pszichoanalitikai megvilágítását, aminek folytatása és elmélyítése kívánatos volna.

A pszichoanalízisnek forradalmi hatású felfedezései a gyermek lelki életéről, a nemiségnek abban való szerepéről (v. *Hug-Hellmuth*) és a fajfenntartás céljaira hasznavehetlenné vált szexuális részletöszönök sorsáról, szükségszerűen korán ráterelték a figyelmet a pedagógiára és így ezen a téren is arra serkentettek, hogy analitikus szempontok előtérbe kerüljenek. Egy papnak, *Pfisternek* az érdeme, hogy az analízisnek ezt az alkalmazását becsületos lelkesedéssel felkarolta, lelkészekkel és nevelőkkel megismertette. („*Die psychoanalytische Methode*“, a *Meumann* és *Messmer* szerkesztésében megjelenő *Pädagogium* 1913-i első kötetében). Az analízis iránti érdeklődése számára sikerült neki a svájci pedagógusok egész sorát megnyernie. Meggyőződését állítólag egynémely lelkésztársa is osztja, akik azonban jobbnak látták, hogy óvatosan a háttérben maradjanak. A bécsi analitikusoknak egy töredéke az analízistől visszavonuló útjában úgy látszik a gyógyító pedagógia egy fajtájánál kötött ki. (*Adler* és *Furtmüller*: „*Heilen und Bilden*“ 1913.)

¹ Freud: „Totem und Tabu, einige Übereinstimmungen im Seelenleben der Wilden u. der Neurotiker“, a „Gesammelte Schriften“ X. kötetében. Magyarul 1918-ban jelent meg dr. Pártos Zoltán fordításában. Dick M. kiad. (Ford.)

Ezekben a távolról sem teljesen kimerítő utalásokban azoknak a vonatkozásoknak még beláthatatlan bőségére kívántam rámutatni, melyek az orvosi pszichoanalízis és a tudomány egyéb területei között adódtak. Elegendő anyag ez a kutatók egy egész nemzedékének munkája számára és nem kétlem, hogy ezt a munkát el is fogják végezni, ha majd az ellenállásokat az analízissel szemben magán az orvosi területen leküzdöttük.¹

Ez ellenállások történetének megírását jelenleg terméketlennek és időszerületlennek tartom. Az nem jelentene valami nagy dicsőséget napjaink tudós férfiai számára. De mindjárt hozzá kell tennem azt is, hogy sohasem jutott eszembe a pszichoanalízis ellenzőit csakúgy egész általánosságban megvetni és szidalmazni, pusztán azért, mert ellenfelek voltak — eltekintve néhány méltatlan egyéntől, szerencsevadásztól és konclesőtől, amilyenek harcok idején mindkét fronton felbukkannak. Hisz ez ellenfeleink viselkedésének oka nem volt titok előttem és azonfelül tapasztaltam volt, hogy a pszichoanalízis minden embernél azt hozza felszínre, ami benne a legrosszabb. De elhatároztam, hogy nem válaszolok és hogy amennyire befolyásom engedi, másokat is visszatartok a polémiaától. A nyilvános vagy irodalmi vitát a pszichoanalízisért vívott küzdelem különleges feltételei miatt nagyon kétes értékűnek, a leszavaztatásomat kongresszusokon s egyesületi üléseken biztosnak tartottam és mindig is vajmi keveset vártam ellenfél uraimék igazságosságától s előkelőségétől. Tapasztalati tény, hogy tudományos vitában nagyon kevés ember tudja jó modorát megőrizni, nemhogy tárgyilagos tudna maradni; a tudományos perpatvar pedig mindig elriasztólag hatott rám. E magatartásomat talán félreértették; talán oly szelídnek vagy annyira megfélemlítettnek hittek, hogy nem is kell, hogy reám tekintettel legyenek. Hát ebben tévedtek; én éppoly jól tudok szidni és dühösködni, mint bárki más, de a pusztá indulatmegnyilvánításokat irodalomképesé tenni — ez az, amihez nem értek; és ezért jobbnak látom, ha teljesen tartózkodó maradok.

Bizonyos szempontból talán jobb lett volna, ha a szen-

¹ Lásd ehhez még mindkét cikkemet a „Scientia“-ban (1913-I XIV. kötet) „Das Interesse an der Psychoanalyse“.

vedélyeknek, és pedig úgy a bennem, mint a személyem körül támadtaknak, szabad folyást engedtem volna. Mindnyájan hallottunk arról az érdekes kísérletről, mely a pszichoanalízis keletkezését a bécsi környezetből akarta megmagyarázni; *Janet* még 1913-ban sem restelt így érvelni, bár ő bizonyára büszkén vallja magát Páris szülöttének és Páris alig igényelheti, hogy szigorúbb erkölcsű városnak tekiantsék, mint Bécs. A szellemes megjegyzés úgy hangzik, hogy a pszichoanalízis, illetve az az állítás, hogy a neurózisok a nemi élet zavaraira vezethetők vissza, csak *Bécsben* keletkezhetett, az érzékiség és erkölcstelenség oly légkörében, mely más városoktól idegen és hogy a pszichoanalízis egyszerűen ezeknek a különleges bécsi viszonyoknak a képe, úgyszólván elméleti kivetítése. Valóban nem vagyok az, akit a helyi érdekek elvakítanak, de ezt az elméletet mindig fölötte értelmetlennek tartottam, olyan ostobának, hogy némelykor arra gyanakodom, hogy ez a szemrehányás a bécsi karakterrel csak szebb hangzású helyettesítője egy másik vádnak, amelyről a nyilvánosság előtt inkább nem szólnak. Lehetne még e dologról beszélni, ha ellenkező előfeltételekkel állnánk szemben. Ha léteznék ugyanis egy város, melynek lakosai nemi kielégülésüket különleges korlátozásoknak vetnék alá és egyidejűleg különös hajlamot mutatnának súlyos neurótikus megbetegedésekre, akkor valóban ez lehetne az a város, ahol a megfigyelő arra az ötletre jöhetne, hogy e két tény között kapcsolatot keresen és az egyiket a másiktól vezesse le. De a két feltevés egyike sem áll Bécsre. A bécsiek sem önmegtartóztatóbbak, sem idegesebbek, mint más nagyvárosi emberek. A nemi kapcsolat itt valamivel szabadabb, az álszemérem kisebb, mint a szemérmességükre oly büszke nyugati és északi városokban. E bécsi sajátosságok a megfigyelőt inkább megtéveszteni, mint a neurózisok okairól felvilágosítani volnának alkalmasak.

De Bécs városa még hozzá meg is tett minden tőle telhetőt, hogy részességét a pszichoanalízis keletkezésében megtagadja. Nincs az a hely, ahol az analitikus oly erősen érezhetné a tudós és művelt körök ellenséges közömbösségét, mint Bécsben.

Ebben talán én magam is hibás vagyok a nagy nyilvánosságot elkerülni vágyó magatartásom miatt. Ha felidéztem —

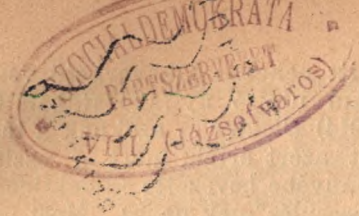
vagy türtem volna, hogy a pszichoanalízis a bécsi orvosi társaságokat lármás üléseken foglalkoztassa, mialatt az összes szenvedélyek magukat kitombolhatták volna és kifejezésre jutott volna minden szemrehányás s ellenvetés, melyet egymással szemben szívünkben s nyelvünkön hordozunk, akkor a pszichoanalízis ma már talán fel volna oldva a kárhozatalól és nem volna idegen a maga szülővárosában. Így azonban igazat kell adnom a költőnek, aki Wallenstein-jével mondatja:

Doch das vergebem mir die Wiener nicht,
dass ich um ein Spektakel sie betrog.

Azt a feladatot, amely a magam erejét meghaladta, hogy a pszichoanalízis ellenségeinek suaviter in modo szemére lobantsuk a tévedésüket és önkényeskedésüket, később *Bleuler* 1911-ben közzétett munkájában (*Die Psychoanalyse Freuds. Verteidigung und kritische Bemerkungen*) vállalta és igen tiszteletreméltó módon meg is oldotta. A feldicsérése ennek a mindkét oldal felé kritikát gyakorló munkának természetes volna, s épp ezért sietek megmondani azt, amit rajta kifogásolnom kell. *Bleuler* munkája ugyanis még mindig részrehajlónak látszik előttem, nagyon elnézőnek az ellenfelek hibái iránt és nagyon szigorúnak a hívek tévedéseivel szemben. E jellemvonása lehet magyarázata annak, hogy egy ily nagytekintélyű, feltétlenül illetékes és független elmeorvos ítélete miért nem gyakorolt nagyobb befolyást szaktársaira. Az „Affektivitás“ (1906) szerzője nem csodálkozhatik azon, ha valamely munka hatását nem érveinek értéke, hanem indulati tónusa határozza meg. E hatás egy másik részét — azt, amelyet a pszichoanalízis híveire gyakorolt — *Bleuler* később maga semmisítette meg, amikor „*Kritik der Freud-schen Theorie*“ című írásában (1913) a pszichoanalízissel szembeni beállítottságának másik oldalát juttatta felszínre. Ebben annyit rombol le a pszichoanalízis tanának épületéből, hogy az ellenfelek bizony meg lehetnek elégedve ennek a védőnek a segélynyújtásával. Ehhez az elmarasztaló ítélethez *Bleuler* azonban nem új érvek vagy jobb megfigyelések nyomán jutott el, hanem egyes-egyedül azzal, hogy saját tudásának színvonalára hivatkozott, amelynek elégtelenségét most már nem vallja be, holott előbbi munkáiban saját maga utalt

rá. Úgy látszott tehát, hogy itt nehezen kiheverhető veszteség fenyegeti az analízist. Am utolsó nyilatkozatában (Die Kritiken der Schizophrenie 1914) *Bleuler* — azoknak a támadásoknak nyomán, melyek őt azért érték, mert a pszichoanalízist a skizofreniáról írt művébe bevezette — nekilendült valaminek, amit ő maga „túlbecsülés“-nek nevez. „Most azonban hadd kövessem el e túlbecsülést; azt hiszem, hogy a különböző eddigi pszichológiák édes kevéssel járultak hozzá a pszichogén tünetek és betegségek összefüggésének felderítéséhez, a mélységi pszichológiában viszont annak a még megalkotandó lélektannak egy darabját üdvözölhetjük, melyre az orvosnak szüksége van, hogy betegeit megértse és racionálisan gyógyítsa; sőt azt hiszem, hogy a skizofreniáról írt munkámban egy csekélységgel magam is hozzájárultam ennek a megértésnek az előmozdításához. Az első két állítás bizonyosan helyes, az utóbbiban tévedhetek.“

Miután a „mélységi pszichológia“ alatt másvalamit aligha lehet érteni, mint a pszichoanalízist, e vallomás egyelőre ki-elégíthet bennünket.



III.

Mach es kurz!

Am Jüngsten Tag ist's nur ein Furz.

Goethe.

Két évvel az első után ült össze a pszichoanalitikusok második magánjellegű kongresszusa, ezúttal *Nürnbergben* (1910 március). A közbeeső időben az amerikai fogadtatás, a németajkú országokban fokozódó ellenséges magatartás, és a zürichiek csatlakozásával váratlanul bekövetkezett megerősödés hatása alatt érlelődött meg bennem a szándék, amelyet *Ferenczi* Sándor barátom segítségével ezen a második kongresszuson megvalósítottam. Az volt a tervem, hogy a pszichoanalitikai mozgalmat megszervezem, központját Zürichbe áthelyezem és vezetését olyasvalakire bízom, aki hivatva lenne a mozgalom jövője felett örködni. Minthogy ez az alapításom az analízis hívei között számos ellenvetésre talált, annak az indokolását bővebben óhajtanám kifejteni. Remélem, hogy indokaim igazolni fognak, mégha az derülne is ki, hogy azzal semmi okosat sem tettem.

Úgy véltem, hogy a kapcsolat Béccsel nem ajánlás, hanem inkább akadály a fiatal mozgalom számára. Sokkal kilátásosabbnak látszott olyan hely, mint Zürich, Európa szívében, ahol egy egyetemi tanár megnyitotta intézetének kapuit a pszichoanalízis előtt. Azt gondoltam továbbá, hogy egy második akadály az én személyem, mely a kelleténél nagyobb mértékben volt céltáblája a pártok kegyének és gyűlöletének; vagy *Kolumbus*-hoz, *Darwin*-hoz és *Kepler*-hez hasonlítottak, vagy paralitikusnak gúnyoltak. Azért tehát magamat éppúgy háttérbe kívántam szorítani, mint azt a várost, ahonnan a pszichoanalízis útjára indult. De nem is voltam már ifjú, hosszú útra tekinthettem vissza és nyomasztóan hatott rám,

hogy oly késői években vezéri feladat jutott osztályrészemül. Vezetőre pedig — úgy véltem — mindenesetre szükség van. Nagyon is jól tudtam, mily tévedéseknek van kitéve mindenki, aki a pszichoanalízissel való foglalkozásra szánta magát s azt reméltem, hogy sok tévedés lesz elkerülhető, ha lesz valaki, aki a tekintély erejével tud útbaigazítást adni és figyelmeztetni. Közel 15 éves s így behozhatatlan tapasztalatom előnyével egyelőre én voltam ez a tekintély. Azon voltam tehát, hogy ezt fiatalabb emberre ruhazzam át, aki távozásom után mintegy magától értetődően pótolhat. Ez csak C. G. Jung lehetett, mert *Bleuler* egyidős volt velem; de Jung mellett szólt még kiváló tehetsége, eddigi analitikus munkássága, független állása és annak a biztos energiának a látszata, mely lényéből áradt. Azonfelül úgy tűnt, hogy hajlandó lesz velem barátságos viszonyba lépni, sőt kedvemért faji előítéletekről lemondani, melyeket magának addig megengedett volt. Akkoriban nem sejtettem hogy e választás minden felsorolt előny dacára nagyon szerencsétlen volt, mert oly személyre esett, aki nem bírván a más tekintélyét elviselni, még kevésbé volt alkalmas arra, hogy saját maga váljék azzá és akinek energiája saját érdekeinek kíméletlen követésében merült ki.

A hivatalos egyesületi formát azért láttam szükségesnek, mert féltettem a pszichoanalízist a visszaéléstől, melynek az ki lenne téve, mihelyt népszerűvé válnék. Legyen majd fórum, mely illetékes megállapítani: ehhez a bolondsághoz pedig az analízisnek semmi köze, ez nem pszichoanalízis. Úgy terveztem, hogy a nemzetközi egyesületté tömörült egyes helyi csoportok ülésein a pszichoanalízis gyakorlati alkalmazását tanítsák és orvosokat képezzenek ki, akiknek működéséért az egyesület mintegy kezességet vállal. Kívánatosnak tartottam továbbá a pszichoanalízis híveinek barátságos érintkezését, kölcsönös támogatását, miután a hivatalos tudomány az analízist a nagy átokkal sujtotta, és azokat az orvosokat s intézeteket megtagadta, akik, illetőleg ahol az analízist alkalmazták.

Mindezt, és semmi egyebet, céloztam a „Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület“¹ alapításával. Ez valószínűleg

¹ „Internationale Psychoanalytische Vereinigung“, melynek egy ideig dr. F e r e n c z i Sándor volt az elnöke. (Ford.)

több volt, mint amit el lehetett érni. Ha ellenfeleimnek azt kellett tapasztalniuk, hogy az új mozgalmat nem lehet megakadályozni, úgy reám viszont az a tapasztalat várt, hogy nem lehet azt azokra az utakra sem terelni, amelyeket számára kijelöltem. Elfogadták ugyan *Ferenczinek* Nürnbergben előterjesztett javaslatát, megválasztották elnöknek *Jungot*, aki *Riklint* tette meg titkárává; elhatározták továbbá egy hivatalos közlöny kiadását, melynek révén a központ a helyi csoportokkal érintkezett. Az egyesület céljaként megjelöltette: „A *Freud* alapította lélekelemző tudománynak, egyrészt mint tiszta lélektannak, másrészt mint az orvosi és szellemi tudományokra alkalmazott lélektannak az ápolása és továbbfejlesztése; a tagok kölcsönös támogatása minden, a pszichoanalitikai ismeretek megszerzése és terjesztése iránti törekvéseikben.“ Ám a bécsiek e tervet hevesen elleneztek. *Adler* szenvedélyes felindultsággal adott kifejezést annak az aggályának, hogy „a tudományos szabadságnak cenzurája és korlátozása van tervbe véve.“ A bécsiek végre is engedtek, miután keresztülvitték, hogy nem Zürich, hanem a két évre választott elnök lakóhelye legyen az egyesület székhelye.

Magán a kongresszuson három helyi csoport alakult meg; a *berlini*, *Abraham* elnöklete alatt, a *zürichi*, melynek elnöke egyúttal az egyesület központi vezetője lett és a *bécsi*, melynek vezetését *Adlernek* engedtem át. Egy *negyedik*, a *budapesti* csoport csak később jöhetett létre. *Bleuler*, betegsége miatt, távolmaradt a kongresszustól; később aztán az egyesületbe való belépéssel szemben elvi aggályai támadtak, majd egy személyes eszmecsere után engedett ugyan rábeszélésemnek, de rövid idő múlva, a zürichi egyenetlenségek következtében ismét kilépett. Ezzel a zürichi helyi csoportnak kapcsolata a Burghölzli-i intézettel megszűnt.

A nürnbergi kongresszus egyik eredménye a „Zentralblatt für Psychoanalyse“ alapítása volt, amelynek érdekében *Adler* és *Stekel* összefogtak. E lapnak nyilván ellenzéki célzata volt és a *Jung* megválasztása által veszélyeztetett hegemóniát Bécs számára akarta visszahódítani. Mikor azonban a két vállalkozó, nem találván kiadót, engem békés szándékáról biztosított és ennek zálogául vétő-joggal ruházott fel, elfogadtam a főszerkesztőséget és buzgón vettem részt az új lapnak a munkájában, amelynek első száma 1910 szeptemberében jelent meg.

Folytatom a pszichoanalitikai kongresszusok történetét. A harmadik kongresszus 1911 szeptember havában *Weimar*-ban ült össze és hangulatban s tudományos érdeklődésben az előzőkön még túltett. *J. Putnam*, aki azon jelen volt, később Amerikában tetszésének s a résztvevők „mentál attitüde“-ja iránti tiszteletének adott kifejezést és idézte egy kijelentésemet, melyet állítólag a résztvevőkre tettem volna: „Önök megtanultak egy darab igazságot elviselni.“¹ Valóban mindenkinek, aki tudományos kongresszuson részt vett, jó benyomást kellett szereznie a pszichoanalitikai egyesületről. Az előbbi kongresszust én magam vezettem, minden előadónak kellő időt adtam és a vitát magánjellegű eszmecserékre utasítottam. *Jung*, aki elnöki minőségében *Weimar*-ban átvette a kongresszus vezetését, megint rendszeresítette az egyes előadások utáni vitát, ami azonban akkor még nem bizonyult zavarónak.

Egész más képet nyújtott a negyedik, két évvel később, 1913 szeptember havában Münchenben tartott kongresszus, amely minden résztvevőnek élénk emlékezetében maradt. Ezt *Jung* barátságtalan és inkorrekt módon vezette, az előadások idejét korlátozta s ezzel a viták az előadások rovására túlbujánoztak. A véletlen gonosz összejátszása folytán *Hoche*, a „rossz szellem“, ugyanabban a házban szállt meg, amelyben az analitikusok üléseztek. *Hoche* könnyen meggyőződhetett volna arról, mennyire nem találó a jellemzése a „fanatikus szektáról“, mely vak engedelmességgel követi vezérét. Fárasztó és kellemetlen tárgyalások után újra *Jungot* választották meg a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület elnökévé, mit *Jung* elfogadott, noha a jelenvoltak kétötöde megvonta tőle bizalmát. A kongresszus tagjai a viszontlátás óhaja nélkül váltak szét.

A Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület e kongresszus idején a következő csoportokból állt. A bécsi, berlini és zürichi helyicsoportok már az 1910-i nürnbergi kongresszuson alakultak meg; ehhez 1911 május havában a dr. *L. Seif* elnöklete alatt alakult müncheni csoport járult; ugyanebben az évben jött létre *A. Brill* elnöklete alatt az első amerikai helyicsoport: „The New York Psychoanalytic Society.“ A weimari

¹ On *Freud's Psycho-Analytic Method and its evolution.* Boston medical and surgical Journal, 1912 jan. 25.

kongresszus egy második amerikai csoport alapítását hagyta jóvá, mely Canadából és Amerika minden részéből való tagokkal, „American Psychoanalytic Association“ elnevezéssel a következő évben létesült, Putnamot választva elnökévé és E. Jonest titkárrá. Rövid idővel a müncheni 1913-i kongresszus előtt kezdte meg működését a *budapesti* helyicsoport Ferenczi Sándor elnöklete alatt. Nem sokkal ő utána alakította meg a közben Londonba átköltözött Jones az első angol csoportot. A most fennálló nyole helyicsoport taglétszáma természetesen nem szolgálhat zsinórmértékül a pszichoanalízis nem szervezett tanítványai és hívei számának a megítélésére.

Rövid említést érdemel a pszichoanalízis időszaki irodalmának fejlődése is. Az első közleménysorozat, mely az analízis szolgálatában állott, a „*Schriften zur angewandten Seelenkunde*“ volt, mely 1907. óta (eleinte a bécsi H. Heller, később F. Deuticke kiadásában) előre meg nem határozott időközökben jelent meg és amely jelenleg a 15. füzetnél tart. Közleményei a következő szerzők tollából származtak: Freud (1 és 7), Riklin, Jung, Abraham (4 és 11), Rank (5 és 13), Sadger, Pfister, M. Graf, Jones (10 és 14), Storfer és Hug-Hellmuth.¹ E kiadvány értékét a később említendő „Imago“ alapítása némileg leszállította. Az 1908-i salzburgi összejövetel után létesült a „*Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*“, mely Jung szerkesztésében öt évfolyamot ért meg és most új vezetés alatt s némileg megváltozott címmel, mint a „*Jahrbuch der Psychoanalyse*“ lép újból a nyilvánosság elé. Az nem is akar ezentúl, mint az utolsó években volt, idevágó munkálatok pusztá gyűjteménytára lenni, hanem szerkesztői tevékenységgel kíván megfelelni feladatának, beszámolva minden eseményről és méltatva minden eredményt, mely a pszichoanalízis terén adódik.² A „*Zentralblatt für Psychoanalyse*“, melynek, mint említettem, a Nemzetközi Egyesület megalapítása után (1910. Nürnberg) Adler és Stekel voltak a tervezői, rövid idő alatt mozgalmas sorsot ért meg. Már az első kötet tizedik száma hozza vezető helyen a hírt, hogy dr. Alfred Adler a főszer-

¹ A háború kitörésével további megjelenése abbamaradt.

² Később megjelentek még: Sadger (16 és 18), Kielholz (17).

kesztővel támadt tudományos nézeteltérése miatt önként kilép a szerkesztőségből. Ettől kezdve (1911. nyara) dr. *Stekel* egyedül szerkesztette a lapot. A *weimari* kongresszus a Zentralblatt-ot a Nemzetközi Egyesület hivatalos lapjává tette meg és az évi tagdíjak felemelésével a lap az összes tagok számára hozzáférhetővé vált. A második évfolyam harmadik számától kezdve (1912. telén) *Stekel* egymaga lett felelős a lap tartalmáért. Magatartása, melyről a nyilvánosság előtt nem igen adhatok számot, arra kényszerített, hogy a főszerkesztőségről lemondjak és a pszichoanalízis számára az „*Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*“ megalapításával hamarjában új lapot teremtsék. Szinte valamennyi volt munkatársnak és H. *Heller*-nek, az új kiadónak segítségével 1913 január javában megjelenhetett e folyóirat első száma, elfoglalván a Zentralblatt helyét, mint a Nemzetközi Egyesület hivatalos lapja.

Közben, az 1912. év kezdetén, dr. *Hanns Sachs* és dr. *Otto Rank* „*Imago*“ címmel (*Heller* kiadásában) új folyóiratot létesítettek, kizárólag a pszichoanalízisnek a szellemi tudományokra való alkalmazása számára. Az „*Imago*“ ezidőszert (1914) harmadik évfolyamának közepén tart és fokozódó érdeklődésnek örvend olyan olvasók részéről is, akik az orvosi analízistől távol állanak.¹

Eltekintve ettől a négy időszakos folyóirattól (*Schriften z. angew. Seelenkunde, Jahrbuch, Intern. Zeitschrift és Imago*), más német és idegen nyelvű folyóiratokban is megjelennek dolgozatok, melyek a pszichoanalízis irodalmában helyet igényelhetnek. A *Morton Prince* főszerkesztése alatt megjelenő „*Journal of abnormal psychology*“ rendszerint annyi jó analitikus cikket tartalmaz, hogy Amerikára nézve e folyóiratot az analitikai irodalom főképviseletének kell tekintenünk. 1913 telén *White* és *Jelliffe* New Yorkban egy új, kizárólag a pszichoanalízisnek szentelt folyóiratot alapítottak („*The Psychoanalytic Review*“), nyilván azzal a ténnyel számolva, hogy Amerika legtöbb pszichoanalitikai érdeklődésű orvosának a német nyelv nehézséget okoz.²

¹ Ugy az „*Imago*“, mint az „*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*“ jelenleg a 22. évfolyamnál tart. Kiadjuk a wieni „*Internationaler Psychoanalytischer Verlag*“. (Ford.)

² 1920-ban E. Jones Anglia és Amerika számára megalapította az „*International Journal of Psycho-Analysis*“-t.

Hadd számoljak mármost be a pszichoanalízis híveinek körében lezajlott két szakadásról; az első az 1910. évi egyesületalapítás és az 1911-i weimari kongresszus közötti időben ment végbe, a második ezt követően, úgyhogy 1913-ban Münchenben vált nyilvánvalóvá. A csalódást, amelyet nekem okoztak, elkerülhettem volna, ha az analitikai kezelésben állóknál bizonyos folyamatokat nagyobb figyelemben részesítettem volna. Azt ugyanis jól értettem, hogy valaki az analitikus igazságok első megközelítésekor megfutamodhatik és mindig is állítottam, hogy kinek-kinek megértése elé saját elfojtásai (illetve az ezek által fenntartott ellenállások) emelnek gátat és hogy ez az oka annak, ha valaki az analízishez való viszonyában egy bizonyos pontnál megakad. De azt mégsem vártam, hogy az, aki egy bizonyos mélységig már megértette az analízist, e megértésről megint lemondhasson, azt elejtse. És mégis, a betegeken tett mindennapi tapasztalás azt mutatta, hogy az analitikus megismerések teljes visszautasítása bekövetkezhetik minden mélyebb rétegnél, amelynél különösen erős ellenállás jelentkezik; ha fáradságos munkával az ily betegnél már elértük, hogy a pszichoanalitikai tudásnak jó részét felfogta s magáévá tette, akkor is azt tapasztalhatjuk, hogy a következő ellenállás uralma alatt minden tudását szélnek ereszti és úgy védekezik, amint azt legszebb ujoncnapjaiban tette. Meg kellett tanulnom, hogy ez pszichoanalitikusokkal éppúgy megy, mint az analízisben a betegekkel.

Nem könnyű, avagy irigylésreméltó feladat e két elszakadási mozgalom történetének a megírása, mert ehhez egyrészt hiányoznak nálam az erős személyes hajtóerők — hálát nem vártam és nem is vagyok kellő mértékben bosszúvágyó —, másrészt tudom, hogy ezzel kíméletet kevésbé ismerő ellenfelek támadásának teszem ki magam és az analízis ellenégeinek egy hön óhajtott színjátékkal szolgálok, hogy ugyanis „miként tépik egymást a pszichoanalitikusok“. Annyi önmegtagadásomba került, hogy az analízisen kívül álló ellenfelekkel ne hadakozzam és most mégis arra kényszerülök, hogy hajdani hívekkel vegyem fel a harcot, vagy olyanokkal, akik még most is ilyeneknek akarnak tűnni. De most nincs más választásom; hallgatni kényelmes dolog volna vagy gyávaság és többet ártana az ügynek, mint a meglévő

bajok nyílt feltárása. Aki figyelemmel kísért tudományos mozgalmakat, tudja, hogy ehhez teljesen hasonló zavarok és egyenetlenkedések ott is előfordulnak. Másutt talán csak gondosabban titkolják azokat; a pszichoanalízis, mely sok konvencionális eszményt tagad meg, ezekben a dolgokban is őszintébb.

Egy másik nehézség, mely súlyosan esik latba, az, hogy nem kerülhetem el egészen a két ellentábor analitikai megvilágítását. Ám a lélekelemzés nem alkalmas, hogy polémikusan felhasználtassék; az okvetlenül feltételezi az analizált beleegyezését és a fölé- s alárendelt helyzetet. Aki tehát polemizáló szándékkal vállalkozik analízisre, annak el kell készülnie arra, hogy az analizált a maga részéről ellene fordítja az analizist, és hogy a vita úgy elfajul, hogy egy pártatlan harmadiknak lehetetlen belőle meggyőződést merítenie. Épp ezért a legcsekélyebb mértékre fogom korlátozni az analízis ily alkalmazását és ezzel az ellenfeleimmel szemben való indiszkrétciót, valamint a támadást is; ehhez még hozzáteszem, hogy tudományos bírálatot erre az eszközre nem alapítok. A visszautasítandó tanoknak nem igazságbeli tartalmával van itt dolgom és nem kísérlem meg azok cáfolatát sem. Hadd maradjon ez a pszichoanalízis más hivatott munkásainak fenntartva; egyébként ez a munka részben már meg is történt. Én csak arra kívánok rámutatni, hogy ezek a tanok megtagadják — és mely pontokon — az analízis alaptételeit, amiért is többé nem foglalhatók a pszichoanalízis neve alá. Az analízisre tehát csak annyiban van szükségem, hogy érthetővé tegyem, miképpen állhattak elő analitikusoknál az analizistól való ezen eltérések. Meg kell azonban mindenestre védelmeznem néhány kritikai megjegyzéssel az analízis jogos igazát azokon a helyeken, ahol az elszakadás történt.

A pszichoanalízis, melynek első feladata a neurózisok felderítése volt, az ellenállás s az indulatátvitel két tényéből indult ki, és az amnéziát mint harmadik tényét is figyelembe véve, eredményeit az elfojtásról, a neurózis nemi mozgató erőiről és a tudattalanról szóló elméleteiben foglalta össze. Sohasem kísérlete meg, hogy az ember lelki életének maradéktalan elméletét adja általában, hanem csupán azt igényelte, hogy eredményei a másutt szerzett megismerések kiegészítésére és helyesbítésére használtassanak fel. Alfred *Adler* elmé-

lete mármost messze túlmegy ezen a célon, amikor az embereknek a viselkedését és a jellemét ugyanazzal a műfogással akarja érthetővé tenni, mint azoknak neurótikus és pszichótikus megbetegedéseit. Elmélete valóban minden egyéb területen inkább megfelel, mint a neurózisokén, amelyeket pedig — mivel azokból indult ki — ez az elmélet még mindig az előtérbe állít. Dr. *Adlert* hosszú esztendőkön keresztül volt alkalmam tanulmányozni és mindig is jelentékeny, különösen spekulatív tehetségű elmének ismertem el. Azoknak az „üldöztetéseknek“ példajaként, amelyeknek, állítása szerint, részéről ki volt téve, hiszen rámutathatnék arra, hogy az egyesület megalapítása után neki engedtem át a bécsi csoport vezetését. Csak az egyesület valamennyi tagjának sürgető felszólítása indította rá, hogy ismét magam vállaljam tudományos értekezleteink elnökségét. Felismervén épp a tudattalan lelki tartalom értékelésére való csekély tehetségét, reményemet abba helyeztem, hogy ő lesz az, aki majd a pszichoanalízisnek kapcsolatait a lélektanhoz és az ösztönfolyamatok élettani alapjaihoz felfedi; amely várakozásra a szervi alsóbbrendűségről¹ írt értékes tanulmányai bizonyos tekintetben fel is jogosítottak. Valami hasonlót valóban alkotott is, de műve úgy sikerült, — a saját szóhasználatával élve — „*mintha*“² annak bizonyítékául szolgálna, hogy a pszichoanalízisnek semmiben sincs igaza és hogy a nemi ösztönereknek csak azért tulajdonított jelentőséget, mert a neurótikusok elbeszéléseivel szemben oly hiszékeny volt. Munkájának személyes indító okairól a nyilvánosság előtt is szólhatok, mert a bécsi egyesület néhány tagjának jelenlétében nekem ő maga a következőket jelentette ki: „Talán azt hiszi, hogy oly nagy örömöm telik benne, hogy egész életemben az ön árnyékában álljak?“ Nos, én semmi kifogásolni valót nem találok abban, ha egy fiatalabb ember nyíltan bevallja becsavágását, amelyről anélkül is gyanítható, hogy az munkájának egyik rugója. De még ilyen indító ok uralma alatt is az embernek el kellene kerülnie, hogy olyanná váljék, amire az angol finom társadalmi tapintatával „unfair“-t mond és amire a németben csak jóval durvább szó áll rendelkezésre.

¹ „Organminderwertigkeit“.

² Az eredeti szövegben: „als ob“. (Ford.)

Hogy milyen kevéssé sikerült ez *Adler*-nek, mutatja kicsinyes csipkedéseinek tömege, melyek írásait eltorzítják, valamint a féktelen elsőbbségi vágy jelei, melyeket munkái elárulnak. A bécsi pszichoanalitikai egyesületben egy ízben egyenesen azt hallottuk tőle, hogy az elsőbbséget a „neurózisok egysége“ és azok „dinamikus felfogása“ tekintetében a maga számára követeli. Nagy meglepetés volt ez számomra, aki mindig azt hittem, hogy ezt a két elvet én már abban az időben képviseltem, mikor *Adler*-rel még meg sem ismerkedtem.

Am *Adler* azon törekvésének, hogy helyet biztosítson magának a nap alatt, a pszichoanalízisre jótékony következménye is volt. Miután az összeegyeztethetetlen tudományos ellentétek nyilvánvalóvá lettek és én *Adlert* a „Zentralblatt“ szerkesztőségéből való kilépésre készítettem, ő otthagya az egyesületet is és új társaságot alapított, mely eleinte a „Szabad pszichoanalízis egyesülete“¹ ízlésesnek éppen nem mondható nevét vette fel. Csakhogy az emberek odakünn, akik az analízistől távol állanak, nyilván éppoly kevéssé tudják két pszichoanalitikus nézeteltérését méltányolni, mint mi, európaiak nem tudjuk felismerni azokat a nüanszokat, melyek két kínai arcot különböztetnek meg egymástól. A „szabad“ pszichoanalízis a „hivatalos“-nak, az „ortodox“-nak árnyékában maradt és ennek csak függelékeként tárgyalták le. Erre *Adler* azt az elismerésreméltó lépést tette, hogy a pszichoanalízissel minden kapcsolatot megszakított és tanát, mint „individuálpszichológiát“, attól elkülönítette. Elég hely van ezen a kerek földön és bizonyára jogos, hogy mindenki, aki csak teheti, szabadon mozogjon rajta, de semmi esetre sem kívánatos, hogy egy fedél alatt maradjanak olyanok, kik nem értik meg egymást és összeférni többé nem tudnak. *Adler* „individuálpszichológiá“-ja most egyike annak a sok lélektani iránynak, amelyek a pszichoanalízissel szemben állanak és amelynek további fejlődése az analízis érdeklődési körén kívül esik.

Adler elmélete kezdettől fogva „rendszer“ volt, a pszichoanalízis a maga részéről gondosan elkerülte, hogy azzá váljék. Az *Adler*-féle elmélet egyszersmind kitünő példája a „másodlagos feldolgozás“-nak, aminőt pl. az ébergondolkozás

¹ „Verein für freie Psychoanalyse“.

az álomanyagon végez. Az álom anyagát ez esetben a pszichoanalitikai tanulmányok által ujonnan nyert anyag helyettesíti, melyet *Adler* elejétől végig az „én“ szempontjából fog fel, az „én“-re tartozó kategóriák alá vonva értelmez, alakít és — akárcsak az álomképződésnél történik — félreért. Amint-hogy az *Adler*-féle tant nem is annyira az jellemzi, amit állít, mint inkább az, amit tagad; ez a tan így három nagyon is különböző értékű elemből tevődik össze: az „én“-lélektanhoz szolgáltatott jó adalékokból, az analitikai megállapításoknak az új terminológiába való — felesleges, de megengedett — átültetéséből és végre az utóbbiaknak eltorzításából és elferdítéséből, amennyiben azok az „én“-re vonatkozó feltevésekhez nem illenek. Az első csoportba tartozó elemeket az analízis sohasem ismerte félre, ha nem is tartotta szükségesnek, hogy azokat különös figyelemre méltassa. Inkább érdekelte annak a kimutatása, hogy minden „én“-törekvésbe libidinózus elemek vegyülnek. *Adler* tana ennek ellenkezőjét, az egoista elemet emeli ki, amely a libidinózus ösztönrezdülésekhez járul. Nos, ez valóban kézzel fogható haszon volna, ha *Adler* nem arra használná fel ezt a megállapítást, hogy az „én“-ösztöntényezők javára a libidinózus rezdüléseket mindenkor megtagadja. Az ő elmélete ugyanazt teszi, amit minden beteg és amit tudatos gondolkodásunk általában tesz, amikor a tudattalan indokot — *Jones* kifejezésével élve — *racionalizálással* palástolja el. *Adler* ebben oly következetes, hogy értékelése szerint: a közösülésnek ösztönzője, még hozzá legerősebb rugója a nő feletti uralmi törekvés, a felülkerekedési vágy. Nem tudom, vajjon ezt a hallatlan felfogást írásiban is vallotta-e.

A pszichoanalízis korán vezetett annak felismerésére, hogy minden ideges tünet kompromisszumnak köszöni létét. Épp ezért kell, hogy valamiképpen megfeleljen az elfojtással dolgozó „én“ követelményeinek is, valami előnyt nyújtson, valami hasznos alkalmaztatást lehetővé tegyen, mert különben ugyanaz a sors érné, amelynek maga az eredetileg elfojtott ösztönrezdülés esett áldozatul. A „betegségből húzott haszon“¹ fogalma ennek az összefüggésnek a felismerésén alapszik. Jogunk volna még megkülönböztetni egy az „én“ szá-

¹ „Krankheitsgewinn“.

mára adódó elsődleges nyereséget, melynek már a tünet keletkezésekor kell hatékonynak lennie és egy „másodlagos“ nyereségrészletet, melynek az előbbihez hozzá kell járnia, hogy a tünet tartós lehessen. Az analízis azt is régen felismerte volt, hogy a betegségi haszon megvonása vagy elmaradása külső körülmények folytán, adja egyik módját a tünetből való kigyógyulásnak. Ezekre a könnyen megállapítható és fáradtság nélkül belátható összefüggésekre esik a főhangsúly *Adler* tanában, miközben figyelmét teljesen elkerüli, hogy az „én“ számtalanszor csupán erényt kovácsol a kényszerűségből, amikor eltüri a velejáró haszon kedvéért a legkevésbé sem kívánatos reakényszerített tünetet, mint ahogy például a biztosíték egy eszközének fogadja el a szorongást. Az „én“ ilyenkor a cirkuszi bohóc nevetséges szerepét játssza, aki gesztusai-val azt a hitet akarja kelteni a nézőközönségben, mintha a porondon minden változás az ő parancsára történék. De ezt csak a gyermekek hiszik el neki.

Adler tanának második alkatrészeért a pszichoanalízisnek mint tulajdonképpeni sajátjáért kell helytállania. Nem is egyéb ez, mint pszichoanalitikai megismerés, melyet a szerző a tízévi együttes munkálkodás alatt a mindenki számára megközelíthető forrásokból merített és azután a fogalomelnevezések módosításával mint saját tulajdonát elbírálta. Én például magam is jobbnak tartom a „biztosíték“ kifejezést az általam használt „védelmi rendszabály“-nál, de abban új értelmet találni nem tudok. Aminthogy *Adler* állításaiban régismert vonásoknak egész tömege jutna felszínre, ha a „költött, fiktív és fikció“ szavak helyébe visszahelyettesítenők az eredeti „fantáziált“ és „fantázia“ szavakat. Ezt az azonos-ságot a pszichoanalízis abban az esetben is hangsúlyozná, ha a szerző nem is vett volna részt hosszú évek közös munkálkodásában.

Adler tanának harmadik része, — a kényelmetlen analitikai tényeknek átértelmezése és elferdítése — tartalmazza azt, ami az ő „individuálpszichológiá“-ját az analízistől végérvényesen elválasztja. Rendszerének alap gondolata tudvalevőleg úgy hangzik, hogy az egyén érvényesülési szándéka, hatalomra törő akarta az, ami „férfi-tiltakozás“¹ formájá-

¹ „Männlicher Protest“.

ban, életmódjában, jellemképződésében és neurózisában dominálóan megnyilvánul. Ez a férfi-tiltakozás, az *adleri* motor, azonban nem egyéb, mint a lélektani erőszerkezetétől elválasztott elfojtás, amely ezenfelül szexualizálva van, ami aligha egyeztethető össze azzal a dicsekvéssel, hogy sikerült a szexualitás szerepét a lelki életből kiküszöbölni. Nos, a férfi-tiltakozás tényleg létezik; de ha ezt valaki a lelki történések indító motorává teszi meg, a megfigyelés csak ugródeszka volt, amelynek segítségével a megfigyelő önmagát a magasba lendíti. Vegyük szemügyre a gyermeki vágyakozás alaphelyzeteinek egyikét amikor a gyermek a felnőttek közösülését megfigyeli. A lélekelemzés esetről esetre kimutatja, hogy abban a pillanatban kétféle vágy rezdül meg a serdületlen gyermekben: az egyik, amennyiben fiúról van szó, hogy az aktív férfi helyére vágyik, a másik pedig az az ellenkező törekvés, hogy a szenvedő nővel azonosítsa magát. E két törekvés együttvéve kimeríti az ebből a helyzetből adódó örömmel lehetségeit. A férfi-tiltakozás fogalma alá — ha e fogalomnak egyáltalán valami értelmet akarunk adni — csak az első törekvés vonható. A másodiknak a sorsával *Adler* nem törődik, vagy nem ismeri azt, pedig éppen ennek lesz nagyobb jelentősége a későbbi neurózisban. *Adler* olyannyira beleélte magát az „én“ féltékeny korlátozottságába, hogy csak azokkal az ösztönrezdületekkel számol, melyek az „én“ számára kellemesek és amelyeket az „én“ támogat; épp a neurózisok, ahol ezek a rezdületek az „én“-nel szembeszállnak, kívül esnek az ő látókörén.

A pszichoanalízis nem háríthatta el magától azt a kísérletet, hogy a tan alapelvét a gyermek lelki életéhez kapcsolja; mármint ezen ezen a ponton mutatkoztak *Adler*-nél a legmélyebbre ható fogalomzavarok és a legsúlyosabb eltérések a megfigyelés valóságától. A „férfias“-nak és „nőies“-nek élettani, társadalmi és lélektani értelme reménytelenül összekeveredett nála. Lehetetlen és a megfigyelés által megcáfolt gondolat, hogy a fiú- vagy leánygyermek élettervét a női nemnek eredendő lebecsülésére alapítsa és vezérvonalául azt a vágyat vegye: egész férfi akarok lenni. A gyermek eleinte nem sejti a nemi különbség jelentőségét, sőt inkább abból a feltételezésből indul ki, hogy mindkét nemnek ugyanaz a (férfi) genitáléja van; szexuális kutatását nem a nemi különbség

problémájával kezdi meg, tehát távol áll tőle a nő értékének társadalmunkban szokásos lekicsinylése. Van nő, akinek neuroziséban az a vágy, hogy férfi legyen, nem játszott szerepét. Ami férfi-tiltakozás valakinél megállapítható, az nagyon könnyen visszavezethető az őseredeti narcizmusnak kasztrációs fenyegetés által történt megzavarására, illetve a szexuális ténykedés legelső megakadályozására. Minden vitának a neurozisos lelki eredete körül végeredményben a gyermeki neurozisos terén kell eldőlnie. A kora gyermekkori neurozisosok gondos boncolása eloszlat minden tévedést a neurozisosok kór-oktanát illetően és minden kételyt a nemi ösztönöknek abban való szerepe felől. Ezért is kellett *Adler*-nek, mikor *Jung*-nak „Konflikte der kindlichen Seele“ című munkáját bírálta, ahhoz a ráfogáshoz folyamodnia, hogy az eset anyagát „nyilván az apa“ állította be oly egységesen.¹

Nem időzöm tovább az *Adler*-féle elmélet biológiai oldalánál, nem vizsgálom, vajjon a nyilvánvaló szervi alsóbbrendűség vagy annak szubjektív érzése, — és melyik a kettő közül — mint alapzat tényleg elbirja-e az *Adler*-féle rendszer épületét. Csupán azt szeretném megjegyezni, hogy akkor a neurozisos az általános elsatnyulásnak a mellékkövetkezménye volna, holott a megfigyelés szerint a csunyak, torzalakúak, nyomorékok és elkorcsosultak túlnyomó többsége elmulasztja, hogy e hibáira neurozisos kifejlésztésével reagáljon. Azt az érdekes magyarázatot sem teszem vizsgálat tárgyává, hogy az alsóbbrendűség érzése a gyermekkori kicsiségi érzésből származik. Ebből is látható, hogy az individuálszichológiában milyen álruhában tér vissza a pszichoanalízis által anyyira hangsúlyozott infantilizmus. Amit azonban ki kell emelnem, az az, hogy mennyire szélnek eresztette *Adler* a pszichoanalízis összes lélektani eredményeit. A tudattalan, mint valami lélektani különösség az „ideges jellem“-ben még szerepel ugyan, de a rendszerrel való minden kapcsolat nélkül. Később legalább következetes volt, amikor kijelentette, hogy közömbös előtte, vajjon valamely képzet tudatos-e vagy tudattalan. Az elfojtás iránt *Adler*-ben már eleve hiányzott a megértés. A bécsi egyesületben tartott egyik előadásáról (1911 február) szóló referátuma így hangzik: „egy eset kap-

¹ Zentralblatt für Psychoanalyse, I. kötet, 122. old.

csán arra mutattak rá, hogy a beteg nem fojtotta el libidóját, mert hiszen állandóan biztosítani igyekezett magát ellene...¹ Rövid idővel ezután egy bécsi vitában így nyilatkozott: „Ha ön azt kérdezi, hogy honnan származik az elfojtás, azt a választ kapja: a kulturából. De ha aztán azt kérdi: honnan származik a kultúra? — azt válaszolják önnek: az elfojtásból. Látja tehát, hogy az egész csak szavakkal való játék.“ Annak az élelméjűségnek, mellyel *Adler* „ideges jellem“-ének önvédelmi mesterkedéseit leleplezte, egy kis töredéke is elegendő lett volna ahhoz, hogy kivezető utat mutasson neki ebből a rabulisztikus érvelésből. Nincs e mögött semmi más, mint az, hogy a kultúra korábbi nemzedékek elfojtási teljesítményein nyugszik és hogy minden újabb nemzedék azzal a követelménnyel találja magát szemben, hogy ezt a kultúrát ugyanazoknak az elfojtásoknak a végrehajtásával tartsa fenn. Hallottam egy gyermekről, aki becsapottnak érezte magát és sivalkodni kezdett, mert arra a kérdésre, hogy honnan jön a tojás, azt a választ kapta: a tyúktól, arra a további kérdésre pedig: honnan jön a tyúk? — azt a felvilágosítást kapta: a tojásból. És ez mégsem volt játék a szavakkal, mert igazat mondtak a gyermeknek.

Éppoly siralmas és üres minden, amit *Adler* az álomról, a pszichoanalízisnek erről a próbakövéről mondott. Számára az álom eleinte a nőies vonalról a férfiasra való fordulás volt, ami nem más, mint az álombeli vágyteljesülés tanának a „férfi-tiltakozás“ nyelvére való átültetése. Később az álom lényegét abban találja, hogy általa az ember tudattalanul megengedheti magának azt, amit a tudata megtagadni kénytelen. *Adlert* illeti meg az elsőbbség az álomnak a lappangó álomgondolatokkal való összetévesztéséért is, ami aztán az álom „prospektív tendenciájá“-nak felismerésére vezette. Utóbb *Maeder* követte őt ezen az úton. Emellett pedig könnyen elsiklik afölött, hogy minden oly álmot, amely nyilvánvaló megjelenésében egyáltalán semmi érthetőt sem mond, ugyanannak az álomfejtő módnak az alkalmazásával magyaráz meg, amelynek feltevéseit és következtetéseit kétségbe vonja. Az ellenállásról *Adler*-nek csak annyi a mondani-valója, hogy az a betegnek szándékait szolgálja az orvosával

¹ A Korrespondenzblatt 5. száma Zürich, 1911 április.

szemben. Ez csakugyan igaz, de nem mond egyebet, mint hogy az ellenállás az ellenállást szolgálja. Ám, hogy ez az ellenállás honnan ered és hogyan történik az, hogy tünetei a beteg szándékának rendelkezésére állanak, ezt, mint az „én“ számára érdektelen valamit, már nem vizsgálja. A tünetek és jelenségek részletmechanizmusait, a betegségeknek és azok megnyilvánulásainak különféleségét egyáltalán nem méltatja figyelemre, mert hiszen minden egyformán a férfi-tiltakozásnak, az egyén érvényesülésének és a személyiség magasabb színvonalra való fölemelkedésének a szolgálatában áll. Íme a rendszer kész; rendkívüli átértelmezési munkába került, anélkül, hogy egyetlen egy új megfigyelést is szolgáltatott volna. Azt hiszem, kimutattam, hogy semmi köze sincs a pszichoanalízishez.

Az *Adler*-féle rendszerből kidomborodó életkép teljes egészében az agressziós ösztönön alapszik, a szeretet számára nem jut benne hely. Hiszen csodálkozhatnánk rajta, hogy ilyen vigasztalan világszemlélet egyáltalán figyelemben részesült; de nem szabad elfelednünk, hogy a nemi szükségleteinek igája alatt görnyedő emberiség mindent kész elfogadni, ha csak „a nemiség legyűrését“ tartják elébe csalétekül.

Az *Adler*-féle elszakadási mozgalom az 1911-i weimari kongresszus előtt zajlott le; ezután kezdődött a svájciak leválása. Az utóbbinak első jele különösképp *Riklin*-nek a svájci irodalom népszerű cikkeiben megjelent néhány nyilatkozata volt, melyekből a külvilág így a legközelebbi szaktársaknál is hamarabb értesült arról, hogy a pszichoanalízis egy némely sajnálatos, hitelét rontó tévedésével végzett. 1912-ben *Jung* egy Amerikából írt levelében azzal dicsekedett, hogy a pszichoanalízisen eszközölt módosításai számosak ellenállását legyőzték, akik eladdig tudni sem akartak róla. Erre azt válaszoltam, hogy az nem dicsőség és hogy mennél többet áldoz fel a pszichoanalízis fáradságosan megszerzett igazságából, annál inkább tapasztalhatja majd az ellenállás csökkenését. Az a módosítás, melyre a svájciak oly büszkék voltak, megint csak nem állt egyébből, mint hogy a szexuális tényező elméletileg háttérbe szorított. Bevallom, hogy ezt a „haladást“ én legelejétől fogva túlságosan messzemenő engedménynek tartottam, amit az aktualitás követelményeinek tettek.

A pszichoanalízistől hátrafelé távolodó két mozgalom,

amelyek között most párhuzamot kell vonnom, abban is hasonlít egymáshoz, hogy mindkettő bizonyos magasba törekvő szempontok révén, mintegy sub specie aeternitatis igyekszik kedvező látszatot kelteni. *Adler*-nél a minden megismerés relativitása szolgálja ezt a célt, valamint az egyéniségnek az a joga, hogy a tudás anyagát művésziiesen alakítsa. *Jung* a fiatalságot művelődéstörténeti hivatottsága jogán kívánja bilincseitől megszabadítani, amelyeket a zsarnok és nézeteiben megrögződött öregkor rárakott. Ezeket az érveket néhány szóval vissza kell utasítanom. Az az állítás, hogy megismerésünk viszonylagos, olyan aggodalom, amely minden más tudomány ellen éppúgy felhozható, mint a pszichoanalízis ellen. Korunknak a tudománnyal szemben közismerten ellenséges, reakciós áramlataiból ered ez és egy látszólagos fölényre tart igényt, amely bennünket meg nem illet. Egyikünk sem sejtheti, hogy elméleti törekvéseink felől mi lesz az emberiség végleges ítélete. Példák vannak rá, hogy egymást követő három nemzedék elutasító ítéletét az utánuk következő helyesbítette és elismeréssé változtatta. Az egyén számára nem marad más hátra, mint hogy a tapasztalatokra alapított meggyőződését minden erejével képviselje, miután saját kritikájának hangját gondosan, az ellenfelekét némi figyelemmel meghallgatta. Elégedjék meg az ember azzal, hogy dolgát becsülettel végzi és ne tolja fel magát bírójául annak, ami felett a távol jövő hivatott ítélkezni. A személyes önkény hangsúlyozása tudományos dolgokban súlyos hiba; nyilván azt célozza, hogy a pszichoanalízistől elvitassa a tudomány-értékét, amelyet az előző megjegyzés már úgymint lecsökkentett. Aki nagyrabecsüli a tudományos gondolkodást, inkább arra keres eszközöket és módszereket, hogy a személyes, művészi önkényt lehetőleg szűk térre szorítsa ott, ahol az még túlnagy szerepet játszik. Egyébként jusson eszünkbe, hogy túlságosan védekezni itt felesleges. *Adler* ezeket az érveket nem is gondolja komolyan; csak az ellenféllel szemben használja őket, de tiszteletteljesen távortartja saját elméleteitől. Ezek az érvek nem is akadályozták meg *Adler* híveit, hogy őt Messiásként ünnepeljék, akinek megjelenésére megannyi előfutár készítette elő a várakozó emberiséget. A messiásnál persze már megszűnik minden viszonylagosság.

Jung-nak ad captandam benevolentiam érvelése ama na-

gyon is optimista feltevésen alapszik, mintha az emberiség, a kultúra és a tudás állandóan töretlen vonalban ment volna előre. Mintha sohasem léteztek volna epigónok, minden forradalom után ellenhatások és restaurációk, nemzedékek, amelyek visszafejlődve, az előbbi generációk vívmányairól lemondtak. Az, hogy a tömeg álláspontjához közeledik, egy kellemetlennek érzett újítást felad, már eleve valószínűtlenné teszi, hogy a pszichoanalízisnek ez a *Jung*-féle korrektúrája felszabadító ifjú hőstett legyen. És végül talán mégsem a cselekvő kora az, mely e tekintetben döntő, hanem magának a tettnek a jellege.

Az imént vázolt két mozgalom közül kétségtelenül az *Adler*-féle a jelentősebb; mert bár gyökeresen téves, mégis következtetés és összefüggő. És még mindig valamilyen ösztöntan az alapja. Ezzel szemben a *Jung*-féle módosítás a jelenségeknek az ösztönérettel való összefüggését meglazította; egyébként is, mint bírálói (Abraham, Ferenczi, Jones) kiemelik, e módosítás tartalma annyira nem világos, oly kevéssé átlátszó és olyan zavaros, hogy vele szemben állást foglalni nem könnyű dolog. Bárhol fogjuk is meg, annak a szemrehányásnak vagyunk kitéve, hogy félreértettük és nem tudja az ember, hogy tulajdonképp hogyan is juthatna el igazi megértéséhez. Saját maga is furesa, ingadozó módon mutatkozik be, majd „egészen enyhe eltérés, mely nem érdemli meg azt a hűhót, melyet miatta csapnak“ (*Jung*), majd új üdvözítő tan, mellyel a pszichoanalízis számára új korszak kezdődik, sőt mindannyiunk számára új világnézet.

A *Jung* iránya részéről elhangzott egyes magánjellegű és hivatalos nyilatkozatok közötti eltérések benyomása alatt feltődül a kérdés, hogy mekkora szerepe van ebben egyrészt saját homályosságuknak, másrészt az őszinteség hiányának. De meg kell engednünk, hogy az új tan képviselői nehéz helyzetben vannak. Olyan dolgok ellen harcolnak most, melyeket előbb ők maguk védelmeztek, éspedig nem újabb megfigyelések által létrejött jobb belátás alapján, hanem átértelmezések következtében, melyek most más színben tüntetik fel előttük a dolgokat, mint ahogy előbb látták. Éppen ezért a kapcsolatot a pszichoanalízissel nem hajlandók feladni, hiszen a világ előtt mint annak képviselői lettek ismertek és inkább azt hirdetik, hogy a pszichoanalízis változott meg. A müncheni kon-

gresszuson szükségesnek láttam e félhomály eloszlátását és ezt azzal a nyilatkozattal tettem, hogy a svájciak újításait a tőlem kiindult pszichoanalízis legitim folytatásának és továbbfejlesztésének nem ismerem el. Kívülálló bírálók (mint *Furtmüller*) e tényállást már régen felismerték volt és *Abraham* joggal beszél róla, hogy *Jung* útja tökéletes visszavonulás a pszichoanalizistól. Én természetesen készséggel elismerem, hogy mindenkinek jogában áll, hogy úgy gondolkozzék és írjon, ahogy neki tetszik, de ahhoz már nincs joga, hogy azt a valóságnak meg nem felelő cégér alatt hozza forgalomba.

Ahogy *Adler* kutatása valami újat hozott a pszichoanalízis számára, az „én“-lélektan egy darabját, amely ajándékát minden alapvető analitikus tan elvetésével nagyon is drágán kívánta megfizettetni, — éppúgy *Jung* és követői harcukat a pszichoanalízis számára tett új felfedezés kapcsán indították meg. Részletesen nyomon követték (amiben ugyan *Pfister* megelőzte őket), hogy a szexuális képzeteknek a családi komplexumból és az incesztuózus tárgyválasztásból eredő anyaga miként használandó fel az emberiség legmagasabb erkölcsi és vallási érdeklődésének az ábrázolására és ezzel az erotikus ösztönerők átszellemítésének és erotikusnak már nem nevezhető átváltozásának egy jelentős esetét derítették fel. Ez teljes összhangban állt a pszichoanalízis várakozásaival és kitűnően megfért volna azzal a felfogással, hogy az álomban és neurózisban az ilyen és minden más átszellemítésnek regresszív feloldódása tűnik elő. Ám a világ felháborodottan kiáltotta volna: szexualizálták az erkölcsöt és a valóságot! És most az egyszer nem kerülhetem el, hogy ne gondolkodjam magam is „finálisan“, amennyiben felteszem, hogy a felfedezők nem érezték magukban elég erőt arra, hogy a megbotránkozásnak e viharával szembeálljanak. Avagy talán tombolni kezdett az már saját belsejükben is. Megannyi svájcinak teológiai multja éppoly kevésbé közömbös arra nézve, hogy a pszichoanalízissel szemben milyen állást foglal el, mint *Adler* szocialista előlétele az ő lélektanának kifejlődésére nézve. *Mark Twain* órájának híres, viszontagságos története jut eszünkbe és az az elcsodálkozás, mellyel ez a történet végződik: „*And he used to wonder what became of all*

*the unsuccessful tinkers, and gunsmiths, and shoemakers, and blacksmiths; but nobody could ever tell him.*¹

Egy példát mondok. Tegyük fel, hogy egy bizonyos társadalmi körbe felkapaszkodott egyén azzal büszkélkedik, hogy ősnemes, de másvidéki családból származik. Rábizonyítják azonban, hogy szülei valahol a közelben élnek és nagyon egyszerű emberek. Mármost egyetlen segítőeszköz áll még az illetőnek rendelkezésére, amit ő fel is használ. Szüleit többé nem tagadhatja meg, de azt állítja, hogy azok maguk is főnemesek, csak épp elszegényedtek és számukra valamely erre kész hivatalban megfelelő származási okmányt szerez be. Úgy gondolom, hogy a svájciak valami ilyesfajta magatartásra kényszerültek. Ha az erkölcsöt és vallást nem szabadott szexualizálni, mert ezek már eredetükben valami „magasabb“-at jelentettek, de mivel másrészt az ezeket alkotó képzetek kimutathatóan a család- és Ödipusz-komplexumból származnak, nem maradt más megoldásuk, mint az, hogy ezek a komplexumok maguk sem jelenthették már kezdettől fogva, amit mondani látszottak, hanem azzal a magasabb — *Silberer* elnevezése szerint — „*anagógikus*“ értelemmel kellett bírniok, amellyel az erkölcs és a vallási misztika absztrakt gondolatmeneteibe beilleszkedtek.

Bizonyára megint csak azt fogom hallani, hogy az újjürichi tant úgy tartalmában, mint törekvéseiben félreértetem; de már eleve tiltakozom az ellen, hogy helyettük terhemre rójják fel azokat a felfogással szembenálló ellentmondásokat, amelyek ennek az iskolának a közleményeiből adódnak. Csakis az imént vázolt módon tudom a *Jung*-féle újításokat a magam számára érthetővé tenni és összefüggésüket felfogni. *Jung*-nak a pszichoanalízisen végzett minden változtatása abból a törekvésből ered, hogy a családi komplexumból mindazt kiküszöbölje, ami megbotránkoztató, nehogy ezeket a megbotránkoztató dolgokat a vallásban és az erkölcsben újra meg kelljen találnia. A szexuális libidót valami elvont fogalommal helyettesítette, melyről bátran lehet

¹ „És gyakran el-elgondolkozott rajta, vajjon mi is lett a sorsa mindannak a sok sikertelen üstfoltozónak, és puskaművesnek, és cipésznek, és kovácsnak; de senki sem tudott felvilágosítást adni róluk.“ (Ford.)

állítani, hogy bölcsék és balgák számára egyaránt titokzatos és megfoghatatlan maradt. Az Ödipusz-komplexum csak „jelképesen“ volt gondolva, az anya az elérhetetlent jelentette benne, melyről a kultúrfejlődés érdekében le kell mondani; az apa, akit az Ödipusz-mitoszban megölnek, a „belső“ apa, akitől fel kell szabadulni, hogy az ember önállóvá válhassék. A nemi képzettartalom egyéb részletei az idők folyamán bizonyára hasonló átértelmezést fognak elszenvedni. Az „én“-ellenes erőtikus törekvések és az „én“ közötti konfliktus helyébe az „életfeladat“ és a „lelki tehetetlenség“ közötti konfliktus lépett; a neurótikus büntudat annak az önönmagának tett szemrehányásnak felelt meg, hogy életfeladatának az illető nem tesz eleget. Ezen az alapon valami új valláserkölesi rendszer jött létre, amely egészen úgy, mint az *Adler*-féle, arra kényszerült, hogy a pszichoanalízis valóságos eredményeit átértelmezze, eltorzítsa vagy félredobja. Az igazság az, hogy ők a világtörténés szimfóniájából néhány kulturális felhangot meghallottak, de érzéketlenek maradtak az ösztönök őseredeti, hatalmas melódiája iránt.

Ahhoz, hogy ezt a rendszert tartani lehessen, teljesen el kellett fordulniok a megfigyeléstől és a pszichoanalízis technikájától. A magasztos ügyért való lelkesedésükben megengedték maguknak időnként a tudományos logika lebecsülését is, amikor például *Jung* az Ödipusz-komplexumot nem tartja a neurózisok kóroktanára eléggé „specifikus“-nak és ezt a specificitást a tehetetlenségben, tehát az élő és életelen testek legáltalánosabb tulajdonságában találja meg. Emellett érdemes még megemlíteni hogy az Ödipusz-komplexum“ csak tartalmat jelent, melyen az egyén lelkierői megmérkőznek és magában véve nem valami erőt, mint pl. a „pszichikai tehetetlenség“. Az emberek egyénenkénti vizsgálata azt eredményezte, és újra meg újra azt fogja eredményezni, hogy a szexuális komplexumok eredeti értelmük szerint hatnak bennük. Ezért az egyén vizsgálatának a háttérbe kellett szorulnia és az etnológiából vett adatoknak kellett helyébe lépniök. A kutató az egyes ember kora gyermekévéinek vizsgálatánál volt leginkább kitéve annak a veszélynek, hogy itt rá talál bukkani az átértelmezett komplexumok eredeti és leplezetlen értelmére; ezért adódott a terápia szá-

mára az az utasítás, hogy ennél a multnál csak a lehető leg-rövidebb ideig kell időzni és a fősulyt az aktuális konfliktushoz való visszatérésre kell helyezni; ennél azonban korántsem a véletlen és a személyhez fűződő anyag a lényeges, hanem az, ami benne általános, és pedig épp az, hogy az egyén az életfeladatnak nem felel meg. Ezzel szemben mi azt hallottuk, hogy a neurótikus beteg aktuális konfliktusa is csak úgy válik érthetővé és megoldhatóvá, ha ezt a beteg korai történetére vezetjük vissza, követvén azt az utat, melyet a beteg libidója a betegség kifejlődésének folyamán megtett.

Hogy ilyen irányelvek mellett az új-zürichi gyógymód milyenné formálódott, arról egy betegem közlése nyomán adhatok számot, aki azt saját magán tapasztalhatta. „Ez-úttal — mondotta — egyáltalán nem törődtünk a multtal és az indulatátvitellel. Amiben az utóbbit felismerni véltem, azt tisztára csak libidó-szimbólumnak tekintették. Az erkölcsi oktatások nagyon szépek voltak, és híven követtem is azokat, de egy lépéssel sem jutottam előbbre. Nekem ez még kellemetlenebb volt, mint neki, de hát mit tehettem róla? ... Minden óra, ahelyett, hogy analitikus felszabadulást eredményezett volna, óriási követelményeket támasztott, melyeknek teljesítését a neurózis leküzdésének feltételéül állították oda, például az introverzió útján való belső koncentrációt, valóságos elmélyülést, a feleséggel szeretetteljes odaadásban újabb együttélést stb. Mindez csaknem meghaladta erőmet, hiszen ez azt jelentette, hogy egész belsőmben gyökeresen megváltozzam. Mint szegény bűnös, megtörve és a legjobb szándékkal eltelve hagytam el az analízist, de egyúttal igen nagyfokú bátortalanság érzésével is. Amit ő ajánlott, azt akármelyik pap is tanácsolta volna, de honnan vegye az ember a hozzávaló erőt?” A beteg megemlítette, hogy tudomása szerint az elemzésnek mindenekelőtt a multtal és az indulatátvitellel kellene foglalkoznia, amire azt válaszolták neki, hogy ebből már eleget kapott. Miután azonban nem segített rajta eléggé, jogosnak látszik az a következtetésem, hogy az analízis előbbi fajtájából mégsem kapott *eleget*. Semmiesetre sem segített többet a kezelésnek azután következett szakasza, mely a pszichoanalízis nevére már nem tarthat igényt. Csak azon kell csodálkoznunk, hogy a zürichieknek arra a hosszú

Bécsen át vezető kerülőre volt szükségük, hogy végre az oly közeli *Bernbe* jussanak el, ahol *Dubois* etikai buzdítással kíméletesebb módon gyógyítja a neurózist.¹

Ennek az új iránynak teljes szakítása az analízissel természetesen megnyilvánul abban a módban is, ahogyan az elfojtással elbánik, melyről *Jung* írásaiban már alig esik szó, továbbá az álom félreismerésében, amelyet — éppúgy, mint *Adler* — lemondva az álompszichológiáról, a lappangó álomgondolatokkal téveszt össze, továbbá a tudattalan megértésének elejtésében, szóval mindazokban a pontokban, melyekben én a pszichoanalízis lényegét látom. Ha *Jung*-tól azt halljuk, hogy az incesztus-komplexum csak *jelkép* hisz a *valóságban* nincs meg, mert a vadember nem sóvárog a vén boszorkány után, jobban szereti asszonyban a szépet és fiatalt, úgy — a látszólagos ellentmondásnak ilyen módon való elintézése céljából — szinte arra a feltevésre hajlanék az ember, hogy a „jelképes“ és „valóságban nem létező“ szavak éppen azt jelentik, amit a pszichoanalízis — tekintettel megnyilvánulásaira és kórokozó hatására — „tudattalanban létező“-nek nevez.

Ha tekintetbe vesszük, hogy az álom az általa feldolgozott lappangó álomgondolatokon felül még más valami is, akkor nem fogunk rajta csodálkozni, hogy a betegek azokról a dolgokról álmodnak, amelyekkel agyukat a kezelés alatt megtöltik, akár az „életfeladat“-ról, akár a „felül-alul“ helyzetről volt szó. Az analízisben levők álmai kétségtelenül irányíthatók, hasonló módon, mint ahogy az álmokat kísérleti ingerek által lehet befolyásolni. Az álmokban előforduló anyag egy részét előre meg lehet határozni; az álom lényegén és erőszerkezetén ez mit sem változtat. Nem is hiszem, hogy analízisen kívül is előfordulnának u. n. „biografikus“ álmok. Ha ellenben a kezelés előtti időből származó álmokat elemezzük, avagy figyelemmel kísérjük, hogy mit ad hozzá az

¹ Nem ismeretlenek előttem azok az aggályok, melyek útjában állanak annak, hogy betegeink tanúságtételével bizonyítsunk. Ezért is kifejezetten hangsúlyozom, hogy tudósítóm éppoly megbízható, mint biztos ítéletű személyiség. Felszólításom nélkül informált és én beleegyezésének kikérése nélkül használok fel közlését, mert nem ismerem el, hogy valamely pszichoanalitikai technika a titoktartás védelmét igényelhesse.

álmodó a kezelés alatt kapott utalásokhoz, vagy ha elkerülhetjük, hogy ilyen feladatok elé állítsuk, akkor meggyőződhetünk róla, milyen távolesik az álomtól, hogy csakis az életfeladat megoldásaival kísérletezzék. Hiszen az álom csak egyik formája a gondolkodásnak és ennek a formának a megértéséhez sohasem juthatunk el az álomgondolatok tartalmából; ehhez csak az álommunka értékelése vezet.

Jung félreértéseinek és a pszichoanalízistől való eltéréseinek megcáfolása valóban nem okoz nehézséget. Minden szabályszerűen végzett analízis, de különösen minden gyermekanalízis megerősíti azokat a tapasztalatokat, amelyeken a pszichoanalízis elmélete nyugszik és visszautasítja úgy az *Adler*-t, mint a *Jung*-féle rendszernek átértelmezéseit. *Jung* a megvilágosodása előtti időben maga is végzett és közölt egy ilyen gyermekanalízist; meg kell várnunk, vajjon ez az anyag is kap-e új értelmezést a tényeknek egy más — *Adler* megjegyzése szerint — „egységes irányba“ való beállításával.

Az a nézet, hogy „magasabbrendű“ gondolatoknak szexuális ábrázolása az álomban és a neurózisban nem egyéb, mint archaisztikus kifejezőmód, természetesen összeegyeztethetetlen azzal a ténnyel, hogy ezek a szexuális komplexumok a neurózisban azon libidó-mennyiségek hordozóinak bizonyulnak, amelyek a való élettől elvonattak. Ha az egész éppen csak amolyan szexuális kifejezési forma volna, ez nem változtathatta volna meg a libidó háztartását. „Darstellung der Psychoanalytischen Theorie“ című írásában ezt *Jung* még maga is elismeri és a terápia feladatának tűzi ki, hogy ezekről a komplexumokról a hozzájuk tapadt libidó elválasztásuk. Ez azonban sohasem sikerül pusztán azzal, ha a beteg figyelmét róluk eltereljük és ehelyett őt átszellemítésre ösztönözzük, hanem csak úgy, ha ő azokkal igen behatóan foglalkozik és azokat egész terjedelmükben tudatosítja. A valóság első darabja, amellyel a betegnek számot kell vetnie, épp a saját betegsége. És ha az orvos azon fáradozik, hogy őt ettől a feladattól elvonja, ez annak a jele, hogy képtelen a beteget ellenállásainak a leküzdéséhez hozzásegíteni vagy, hogy fél ennek a munkának a következményeitől.

Befejezésül még annyit, hogy *Jung* a pszichoanalízisen eszközölt „módosításával“ *Lichtenberg* híres késének a párját szolgáltatta. Megváltoztatta a nyelét és új pengét tett belé;

most csak azért, mert ugyanaz a védjegy van rávésve, vajjon elfogadjuk-e, hogy ez az eszköz azonos az előbbivel?

Ezzel szemben, azt hiszem, bebizonyítottam, hogy az új tan, mely a pszichoanalízis helyébe kívánna lépni, az analízis feladását és az attól való elszakadást jelenti. Vannak talán, akik attól tartanak, hogy ez az elszakadás az analízis sorsára végzetesebbé válhatik, mint valamely másik, mert ez azoktól indul ki, akik oly nagy szerepet játszottak a mozgalomban és azt oly jelentékenyen előmozdították. Ezt az aggodalmat nem osztom.

Az ember addig erős, amíg erős eszmét képvisel; tehetetlenné válik, mihelyt azzal szembehelyezkedik. A pszichoanalízis el fogja viselni ezt a veszteséget és ezeknek a híveknek helyébe másokat tud majd megnyerni. Csak azzal a kívánsággal végezhetem, hogy a sors kellemes felszállást juttasson osztályrészül mindazoknak, akiknek a tartózkodás a pszichoanalízis alvilágában kényelmetlenné vált. A többieknek engedjék meg, hogy munkájukat a mélységben zavartalanul elvégezhessék.

(1914 február.)



OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár